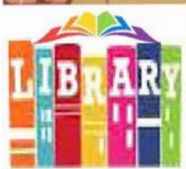
Refik Halid Karay

4

Kronik

1943'te basılmış hali ile...

Makyajlı Kadın

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Makyajlı Kadın

Makyajlı Kadın / Refik Halid Karay

Sertifika No: 10614

Dizgi Nilgün Yavuz
Sayfa tasarım Derya Balcı - Filiz Tutkan Sarpel
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Levent Çeviker
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-3086-3

11 12 13 14 15   9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Makyajlı Kadın

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

Makyajlı Kadın

• **Güle baktım:** "Seni haspa seni," dedim, "bu allığı nereden aldın, markası nedir? Pek iyi cins bir mala, çok pahalıya benziyor. Ya süründüğün baygın parfönün adı?

Gül gülümsedi, sırrını vermedi.

• **Tabakta duran kirazları ilk görüyormuşum gibi hayretle ve hayranlıkla seyrettim:** "Dudak boyasını sizden mi yaparlar," dedim, "siz, fildişinden şık kutulara konup süslü etiketlerle bir güzellik enstitüsünün kristal raflarına dizilmeye layıksınız; küfeye konup manav dükkânına, tretuvar kenarına değil!"

Kirazlar sevinçlerinden bir kat daha kızardılar.

• **Batıda renk renk lodos bulutları süzülüp toplanıyordu:** "Hele durunuz bakayım," dedim, "bahar zamanı Boğaziçi korularının erguvanlarını siz mi alıp gitmiştiniz? Mor salkımlar şimdi gökte mi açıyor? Yoksa Uzunçayır yaylaya mı çıktı, biraz da havada mı seriliyor?"

Bulutlar utandılar, alı al, moru mor kesildiler.

• **Koyda sabah oluyordu. Sular demin mürdümeriği rengindeydi; şimdi çağlabademi gibi, tüylü ve buzlu bir yeşile boyandılar, daha sonra gökyakutun, en soğukta bile iç hararetini muhafaza ettiği sanılan ve mavi bir kan damlasını andı-**

ran ılık rengini aldılar; bundan da vazgeçtiler, zannettim ki, bir çam ormanı, yan yatmış, bilmediğim bir tesirle fıkırdayarak eriyor: "Anladım," dedim, "tabiat kullanacağı boyaların tecrübelerini burada yapıyor. Hilkatin laboratuvarındayım!

Dalgalar hışıldadılar, sözümü alkışladılar.

• **Kanaryam dertop olmuş, tüneğinde, nedense düşünüyordu:** "Sen," dedim, "bu halinle sapı kısa kesilmiş katmerli ve dolgun bir çiçeğe, yahut, tam olgunlaşmış kehribar sarısı bir nadide armuda benziyorsun; alıp vazoya koymak veya bozulmasın diye buzdolabına saklamak istiyorum. Boyan öyle tabii, parlak ve sıcak ki... Limon yumurtasından mı çıktın? Kanatlı bir limon musun sen?"

Kanaryem hoşlandı, keyifli keyifli öttü.

• **Bir karpuz kestiler:** "Oo," diye haykırdım, "yeşil ve sert kabuğunun içinde bir define bu... Tarihin kitaplara geçmemiş uzak devrinden kalma bir çini küp! O devirde, anlaşılan, siyah abanozdan çil sikkeler basarlardı ve o sikkeleri intizamla dizerler, bu güneşte pişirilmiş boyalı topraktan muhafazalarda yere gömerlerdi."

Karpuz utancından serin serin terledi.

• **Bahar vakti yeni çiçeklenmiş erik, elma ve armut dallarını okşadım; elimde, cinslerine göre, okr, raşel, natürel, incecik, hafif, hiçten, şeker kokulu tozlar kaldı:** "Sizler, aynalarınızın karşısında fazla durmuş, pudra kutularınızı çokça kullanmışsınız; hem de tuvaletler giyinmiş, göz alırcasına koketleşmişsiniz. Ne o, bu gece, dörder, beşer, kol kola, ay ışığında Kızılay'ın kır balosuna mı gelceksiniz?"

Ağaçların göğüsleri iftiharla kabardı; derin, ılık, rayihalı nefesleri yüzümde gezindi.

• **Bir deniz kenarı lokantasının mermer tezgâhına sıralanmış barbunya balığı, haşlanmış karides ve istakoz buketi gördüm. Hepsi de bir İstanbul gecesi yangınının vahşi güzelliğine, göğe vurmuş alev, yere serpilmiş kor rengine bürünmüşler; deniz diplerinin karın acıktıran tuz ve yosun kokusunu sürünmüşlerdi:** "Vah vah," diye söylendim, "siz bu dünyanın makyajı canına mal olan en bedbaht koketlersiniz; ancak ölüm sizi süsleyebiliyor. Eski romanlardaki, son nefesini verdikten sonra daha güzelleştiği iddia edilen müteverrim genç kızlar gibi Azrail kanadı sürünmeden vücudunuz sıhhat rengi ve tuvalet manzarası alamıyor!"

Mermerdekiler cevap veremediler. Fakat hareketsiz duruşlarında bile ebediyete süslü gitmiş olmalarının azametini sezdim.

• **Sağıma baktım süs, soluma döndüm süs, süs ve rahiya. Havada boya, toprakta boya, suda boya:** Canlı cansız bütün tabiat, yedi kat gökte parlak yıldızları ve yedi kat yeraltında ışıldak madenleriyle, bulutları, gölleri, suya akisleri, sıra dağları, ziya ve gölge oyunlarıyla; kelebekleri ve böcekleriyle, yemişleri ve çiçekleriyle, hatta kurbağanın gözü, yılanın derisi, kaplanın postu, güvercinin tüyü, sülünün kuyruğuyla sade süsten, boyadan ibaretti; gün süs içinde doğuyor, boya içinde batıyordu. Dünya bir boya ve renk sergisi, bir makyaj salonu, sanatkâr, coşkun, müsrif bir kudretin, güneşin idare ettiği bir takıp takıştırma, süslenip püslenme müessesesiydi.

• Ve o zaman anladım ki vapurda karşıma gelip bacak bacak üstüne oturan genç kadın, bu renk renk hışıltılı ve ipekli kumaş demeti, turuncuya çalan yanakları, laciverte kayan göz altları, mermere düşmüş sıcak reçel damlası tır-

nakları, tersine dönmüş Kardif kömürü kirpikleri, hem böğürtleni hatırlatan kulak memeleri, henüz düvenden çıkmış ve yağmur yememiş yaz samanı renginde saçları, marangoz elinden yeni kurtulmuş koyu mahun teni ve insan ağacının bir cins yamyam çiçeği olan sıklamen dudaklarıyla, renk, boya ve rahiyada, o derece mirasyedi olan bu tabiata uymaktan başka bir şey yapmıyordu.

Kadın, hilkatin kendinden esirgediğini, ona meydan okurcasına, delicesine, makyajıyla tamamlıyordu.

Afrodit Rüyama Girdi

Evet, fakat bunu hemen Freud nazariyesine uydurarak tatmin edilememiş cinsi meylin derinden tepmesi ve uykumda tecellisi şeklinde alimcesine, daha doğrusu ukalacasına tefsire kalkışmamalı, bir "psychosexualité" mevzusu yapmamalı. Afrodit'i şu sırada rüyada görmekten tabii ne olabilir?

Değil bir hüsün ilahesinin Nemrud veya Haccac'ın bile ismi her gazetede onunki kadar yer tutsa, duvar ilanlarına geçse, aylarca süren atışma ve duruşma vesilesi olsaydı uykumda pek tabiidir ki, efsane ve tarihin bu sevimsiz ve zalim simalarıyla da karşılaşabilirdim. İyi ki, müstehcen davasına Afrodit sebep oldu. Yoksa hayalime güzellik perisinin zambak ve limon çiçeği neşreden rayı halı vücudu yerine Nemrud'un av eti ve fena tabaklanmış deri, Haccac'ın hacıyağı ve deve kılı kokan vücutları girecek, fikrime ve yatağıma kümes ve ahır havası sinecekti.

Kitabın müellifine,[1] mütercim, tabii, bilhassa davacısına teşekkürlerimi arz ederim. Çoktandır uykumdaki ziyaretçiler hiç de bedii güzellikte, latif ve canayakın olmayan dünya devlet adamlarıydı: Kâh Bay Hitler kulağımın dibinde "Ha-

1 müellif: yazar

yat sahası!" diye haykırıyor, kâh Chamberlain dişlek ve zoraki tebessümü ile başını sallıyor, kâh Daladier yorgun çehresiyle melul, melul yüzüme bakıyordu; dördü de keyfimi ve uykumu kaçırıyordu.

Zaten matbuat heyeti Fransa'dan dönüp de yazılarda Majino hattı tasvirlerine gayret göstereli geceleri yeraltı seyahatlerinden zihnimi kurtaramıyordum. Bir delikten öbürüne giriyor, bir asansörden ötekine atlıyor, bir vagondan başkasına sıçrıyor, acayip acayip makineler arasından geçiyor, başlarını göğe uzatıp ateş püskürdükten sonra, yine toprağa gömülen toplarla, yuvarlana yuvarlana, çelikten çığ gibi insanın gözünde mütemadiyen büyüyüp irileşen tanklarla, tankların kanatlanmışı tayyarelerle haşır neşir oluyor, kan, ter içinde kalıyordum.

Dün gece, nihayet bütün bu politika ve harp manzaralarından kurtuldum. Bir de baktım ki, Ege'nin durgun suları göğe, göğü denize benzeyen masmavi, apaydınlık, yeşil yamaçlı bir ufak koyundayım. Enginden yana bir köpüklü dalga, bir kocaman istiridye getiriyor, bu istiridye kıyıya yanaşıyor, üst kapağı usulcacık açılıyor ve içinden –Nedim gibi "Aman, elaman!" diye inleyeceğim geliyor– bir afeti can zuhur ediyor. Niyetim onu adamakıllı tarif ve tasvir ise de zaten binbir matbuat davasıyla başını kaşımaya vakti kalmamış olan adalet makamlarını yormak ve üzmek istemem, vazgeçiyorum, işi hayal kuvvetinize bırakıyorum.

İşte bu, bedeninde sırma saçından başka libası[1] olmayan mahluk şöyle bir silkiniyor, geriniyor, kumsala iniyor ve

1 libası: elbise

bir sabah buğusu gibi süzülerek bana doğru kayıp geliyor. Artık karşımdadır; dikkat ediyorum, hafifçe üzüntülü ve pek yakışmakla beraber oldukça da küskündür:

"Beni tanıdın, değil mi," diye başlıyor. "El ve kalem birliğiyle tanınmaz hale soktuğunuz Afrodit benim. Beni Pier Luis'in romanıyla makale ve nutuklarla anlatmak isteyenlere, anlattık ve anladık sananlara dargınım. Sizler beni en kabarık ve cismani tarafımdan, göğsümden, kalçalarımdan kollarımdan ve karnımdan, maddi güzelliğimden tanıyorsunuz: Titian, Velasquez, Boticelli ve Cabanel'in tabloları veya Milo kasabasında bulunmuş heykelimde... Ben sadece, hüsün ve şehvet timsali değilim, hem Urania'yım, yani ilahi aşkım, hem de Pandenos, yani süfli[1] aşk... İzdivaç ilahesi olan Menfidia da benim; fahişeler hamisi Hetera da yine ben! Pontia ismiyle denizlerin ve Nikafor adıyla zaferlerin ilahı olduğum gibi... Dalgaların içinden çıktığım için bana Anadimen de derler, deniz köpüğünden yaratıldığım için Afro da! Bir ismim de Floradır: çiçek açış. Bir ismim de Feronia'dır: feyiz ve bereket! Libentina da benim: zevk; Gentriks de: ana... Zafer demek olan Viktriks yine benim bir ismimdir.

Görüyorsunuz ki, ben yedi kat gökyüzünden yedi kat yer dibine kadar hükmü yürüyen bir varlığım. Aşkın bir çeşidinde beni buluyorsunuz; geçici olanında ve ebediyete erişeninde; bir fahişe gönlünde ve bir ana yüreğinde! Baharda ağaçlar çiçeklenince her dalda ben duruyorum, yazın ekinler sararınca her başakta yine ben! Dalgalarla kıyılara

---

1 süfli: bayağı, adi

vurup seslenen ve köpüklerde oynaşıp hışıldayan benim musikim, benim cilvemdir. Zafer uğultusunda benden bir nağme, zevk ve safa coşkunluğunda yine benim sihrimden bir beste vardır. Her 'Aman!' ve her 'Oh!' da beni arayınız, aşk açlığında ve karın tokluğunda!

Arının balında, gül yaprağının alında, şeftali ağacının dalında yine ben varım; ben tat, renk ve meyveyim. Nar tanelerinin yakutunda, olgun incirlerin dolgunluğunda, kehribar ayvaların oyuklarında, duvarlara tırmanan sarmaşıkların cesaretinde, bülbülün yanık sesinde ve çamların iç çekişinde bana benzeyiş, beni hatırlatış bulacaksınız; bana bir varmak isteyiş sezeceksiniz.

Bir kuyumcu en hünerli ve değerli eserini, en seçme taşlarla yontup işlerken benim boynuma yakıştıracakmış gibi çalışır; heykeltıraş, ressam, mimar, şair de beni memnun etmeye çalışır. Beni düşünür. Asıl ilham kaynağı benim La Joconde'un tebessümüne de Vinci beni koymuştur. Dante'ye Beatrice suretine girerek aşkı ve dehayı ben verdim. Goethe'nin ebedi Werther'indeki Charlotte, Daudet'nin Sapho'su, Lamartine'in Elvire'i benim başka başka siretlerimin akisleridir, şulemin oynaşan gölgeleridir. Derin, melul, çılgın, hırslı veya ilahi her türlü aşk, benim büyük aşkımın ayrı ayrı cins toprakta yer bırakmış izleridir.

Dünya tarihini bağrında taşıyan da benim: Antoine beni sevdi; Kleopatra ismi altında... Napoléon'u da başka başka isimlerle hükmüne alan da bendim. Arzın hatıra defterini karıştırınız: Yüz çeşit isimle ben yaşadım ve yaşamaktayım.

Medeniyet benim yüzümden kemal derecesini bulmaya

çalışmıştır. Çiçekler neden böyle, göz nuru ve alın teri döktüren himmetler ve *ıstıfa*larla[1] katmerleşmiş, çeşitlenmiş, kokularını baygınlaştırmış, renklerini kadifeleştirmiştir? Göğsümde yer alabilsin diye... Bahçelerde neden tarhlar ince kum döşeli, kameriyeler, çardaklar, pergolalar, havuzlar ve fıskiyelerle süslenmiştir? Dolaşacağım düşünülerek... Neden lavanta şişelerine bin gayret mahsulü o hoş rayihalar konmuştur, neden içkiler tesirli, lezzetli, sarhoş edicidir? Hüsnümü açması ve bana karşı duyulan arzuları kamçılaması için! Saraylar ve sahilhaneler, endam aynaları ve yaldızlı sedirler, çift atlı landolar ve dört çifte kayıklar. Boğaziçi ve Sâdabat, uzun etekli elbiseler ve elpençe divan duran nedimler, bütün tabiat ve sanat ihtişamı, ziynet benim çerçevemdir.

Her güzellik benim, her güzellikte ben mevcudum: Ocakta kıvrılan kızıl alevde, engine süzülen beyaz yelkende, sedef dişli tebessümde ve erimiş billuru andıran gözyaşında, elmasın mavi şimşekli ışık oyununda, denize vuran ay selvisinde, şeftalinin diri etinde, yaseminin nazlı teninde, incinin hareli kabuğunda, hepsinde! Fakat ben yalnız dişe dokunan, göze görünen ve avuca sığan bir maddi unsur değilim. Ben fikirleri işletip sanat eserlerine can veren kutsi ruhum, anasırın ve nesillerin can eviyim; daimi hareketi yaşatan çağlayanım. İnsanlar böceğin ağzından ipeği benim için çaldılar, samurun kürkünü benim omuzlarıma koymak için aldılar. Top, tüfek ayapan ameleden fazlası benim süsüme, keyfime, saltanatıma çalışıyor. Dünyada renk, rayiha,

1 ısıfa: seçim, ayıklanma

tenasüp her ince mahsul ve sanat beni hatırlatır. Bir pudra kutusu açılırken havaya serpilen güzel kokulu toz size beni düşündürmez, beni istetmez mi? Bahar manzarasıyla karşılaşınca yine hatıra ben gelmez miyim? Eziyetimin bile zevki, vefasızlığımın bile lezzeti vardır. Yalnız benim uğrumda can feda edenlerin dudaklarında keyfe benzeyen tatlı bir ölüm kırışığı görebilirsiniz. Hatta çoğu defa demez misiniz: Sen olmasaydın eğer, öksüz kalırdı âsârın?

Fakat ben, zannedildiği gibi yalnız yataktaki inilti değilim; beşikten gelen sesim de! Yalnız içki meclisinde rübab çalmam; salıncak başında da ninni söylerim! Tanıdın mı şimdi beni?"

Afrodit'e baktım, tasdikle başımı salladım:

"Evet," dedim, "tanıdım. Sen dediğin gibi her şeysin, fakat demin saydığın isimlerin en kestirmesini, en kısa ve doğrusunu söylemedin: Sen *kadın*sın!"

Hüsün ilahının yüzünde bir tebessüm belirdi, eğildi, verdiğim şerefli isimden dolayı olacak, alnımda dudaklarının temasını duydum ve uyanıp Fin harbine dair son tebliği okumamak için sımsıkı gözlerimi yumdum.

Denizden Bir Kadın Çıktı

Bir gün, plajlardan birindeydim –ne zaman ve nerede söylemekte fayda yok– denizden güzel bir kadın çıktı; bana doğru yürüdü; ta yanımdan geçti ve ağır ağır uzaklaşıp gitti.

Ona uzun uzun, önden, yandan ve arkadan baktığım sırada, gizli sıtma gibi bir gizli ispazmozun, titremeden, belli etmeden beni içimden sarstığını duydum. Bu, herkeste olan basbayağı bir arzunun tesiri miydi? Önce öyle sandım ve kendime gücendim. Sonra düşündüm:

Hayır, mesele büsbütün başkadır: Gerçekten seçme, çok manalı, kudretli ve lezzetli bir güzelliği –ister kadın, ister sanat eseri, ister şekil, renk, rayiha ve tat olsun– iyice anlamak, anladığının zevkini çıkarmak, bu zevke tam ermek için insandaki bildiğimiz şu *beş his* kâfi gelmiyor. İnsan duygu bakımından, hele duyduklarından kâm almak hususunda, hakikaten eksik yaratılmıştır; bu sebeptendir ki dünya güzelliklerine doymadan, duygusuzluk âlemine göçmekteyiz.

Beş his dediğimiz, nihayet gözle, kulakla, burunla, sürünüşle ve damakla aldığımız ve dimağımızda büyüttüğümüz tesirlerdir. Bunların teker teker, hatta bir araya geldikleri zaman bile azlığını, devamsızlığını, yetersizliğini çok defa fark ederiz, üzülürüz. Daha doğrusu aramızda fark edenler ve

üzülenler vardır. Böyleleri güzellik karşısında –güzel, belki mermerdir, boyadır, insan vücududur, çiçek, bulut, kır veya deniz manzarası, şiir, nesir, yahut sözdür– diyebilirler ki:

"Bakmak yetişmiyor, koklamakla doyamıyorum, tadına bakmak beni kandırmıyor, elimde veya kucağımda tutmak, öpmek, yoğurmak, hatta dişlerimin arasına almak, çiğnemek yutmak bile az, boş, hiç! Keşke başka çeşit birkaç duygu kabiliyetimiz daha olsaydı da böyle, miskincesine kollarımız yanımıza düşmese ve hevesimiz içimizde kalmasaydı!"

*

Beş hissi orta derecede işleyen basit adamlar, olabilirler ki aldıkları tesirden ve bunların heyecanından memnundurlar. Fakat cinsdaşlarından kıyas kabul etmez derecede derin duygulu sanatkârlar, yahut sanat eseri yaratmamakla beraber fazla hisli, duygan olanlar, duygularının kuvveti nisbetinde, muhakkak, şu beş hissin noksanını sezip sızlanırlar.

Zaten büyük sanatkârlara bizden birkaç derece daha iyi duyup, duyduklarını da anlatabildikleri için bu ismi veriyoruz. Sanat, biraz da beş hisle doyamayanların ve bu hislerin devamsızlığını giderip onları ebedileştirmek isteyenlerin hamlesidir.

Eğer gülü severseniz, seyrettikten ve kokladıktan sonra bu iki hareketinizden aldığınız tesir size yetişmiyor mu? Yetişiyorsa mesutsunuz, lakin dar hisli, yahut tez kanar bir adam olduğunuza hükmetmek de lazımdır. Gülü gerçekten güzel buluyorsanız onu göz önünde ve burun dibinde bulundurmakla, yani görmek ve koklamakla memnun kalmamalısınız; bir şeyler daha yapmak, belki de dişinizle, damağınızla, midenizle de duygulanmak arzusuna kapılmalısınız.

Dişisi ile seviştikten sonra yine bir sevişme arasında, onun ağzından yavaş yavaş midesine inerek ölen bir erkek örümcek ve erkeğini yiyen dişi, beş hissin zevkine eriş bakımından galiba insandan daha yüksek yaratılmıştır.

*

Herkesin anlayacağı kolay ve daima olağan bir misal gösterelim: Bahar zamanı, kırdasınız; hava durgun, güneş ılık, ağaçlar çiçekte, tarlalar yemyeşil... Deniz, göl veya dere, bir su tabakası da o levhayı tamamlıyor; havada papatya ve yonca kokusu dolaşıyor. Başka bir hissinizi de eksik bırakmamak için farz edelim ki çayır peyniri, dere otu ve taze yayık yağı ile yapılmış bir tepsi peynirli pide önünüzdedir. Fırında piştiği için un, ot ve süt rayihası, yanık toprak kokusu da karışarak büsbütün güzelleşmiş. Âlâ! Etrafınıza bakınız, havayı içinize çekiniz, peynirli pideden de yiyiniz, beş duygunuzun hepsi de harekete geçmiştir. Hatta tek başınıza da olmadığınızı da düşünelim... Fakat acaba bütün bunlardan yeter derecede kâm aldınız mı? Beş hissinizi ve beş hissin dimağda yaptığı tesiri azımsayarak içinizde bir kanmamazlık, eksik kalan bir şey, daha derine inmek, yahut yükseğe çıkmak hevesi bulmuyor musunuz?

Bazen bir çınar ağacına bakarken, saltanatlı güzelliğini yalnız seyretmekle doyamayarak gövdesine sırtını dayamak, dallarına sarılmak, damarlarında dolaşan gür, feyizli usareden tatmak, kısacası "görmek"ten daha başka birtakım hislere kapılmak ihtiyacı duyulur.

Hakiki güzellik bir, hatta beş hisle kavranamaz.

*

Sanatkârı, güzellikler karşısında kendini kaybederek yalnız o güzelliğin çekici kuvvetine kapılan, temiz, duru ve menfaatsiz bir görüş tarzına yükselen adam diye anlatırlar. Bence asıl sanatkâr, insanlara mahsus beş hissin tabii tesirlerini kullandığı halde bizi altıncı, yedinci veya daha çok hislerle heyecanlandıran seçme bir şahıstır. Sanatkâr, his sayısını çoğaltır; yahut derleyip toplayarak, derinleştirip yükselterek onları kuvvetli bir hale getirip beşten fazlaymış gibi gösterir.

Yunan masalları arasında Orphée nedir? Güzel sesini işittirince sadece etrafındaki insanları değil, vahşi hayvanları ve manzaraları bile güzellik cezbine kaptırıp onları bambaşka bir hilkat ve tabiat veren bir sihirbazdır. Demek ki, her vakit ve her şeyin karşısında bu tadı ve bu tesiri bulmayanlarda tam güzellik başka bir duygu daha yaratıyor... Beş hisse eklenen ve eksiklerini tamamlayan adsız bir duygu!

Şüphesiz ki, beş his ile beş hissin dimağdaki yarattığı âlem, insan için dar, az devamlı, kifayetsizdir. Sanat eserlerini ve her cins güzelliği tamamıyla, lazım geldiği derecede kavrayabilmemiz için daha başka türlü görmeli, işitmeli, koklamalı, dokunmalı ve bu hisleri beynimizde daha kuvvetle büyültebilmeliydik!

*

Bir gün, plajlardan birinde, denizden güzel bir kadın çıktı, bana doğru yürüdü, ta yanımdan geçti ve ağır ağır uzaklaşıp gitti. Gizli bir ispazmozun beni içimden sarstığını duydum. Fakat bu, bayağı bir arzunun uyandırdığı tesir değildi. Güzellik karşısında beş hissi insana az bulmamdan ileri gelen beşeri bir kederin sarsıntısıydı.

Çorap Söküğü Diken Kadın

Ulus gazetesi, adını vermediği bir gençlik mecmuasında, yine açığa vurmadığı genç şairlerden birinin yeni çeşit şiirini, evlenmeye karşı zararlı bir propaganda sayarak sızlanıyor. Bence bu şiir, yalnız evlenmeyi kötülememektedir; genç kızları ere varmaktan, evli olmaktan şiddetle tiksindirdikten başka onları sadece bir eğlence ve nefis körletme vasıtası olarak tanıdığını da anlatıyor, oynaşlığa, sürtüklüğe heveslendiriyor. O bakımdan bahsettiğimiz şiir, çerçevelenerek randevucu salonuna asılsa yeridir!

Hele okuyalım:

Sen şimdi kocanın evinde oturursun
Ve saçların artık eskisi gibi değil;
Geceleri yemekten sonra
Çorap söküğü dikersin
Ve ihtimal ellerin de soğan kokar.
Senin kocan bir suratı çirkin adam
Ağzı açık uyur
Ve senin vücudun bozulur, çocuk doğurdukça...

Görüyorsunuz ya, şairin kendi üslubunca canlandırdığı

hayat hiç de iç açıcı, iştah verici, hoş bir şey değil: Başta cadı karısı gibi karmakarışık, permanantsız saçlar... Soğan kokan morarmış, çatlak ellerde ökçe ve burun yerleri akçıllaşmış delik çoraplar... Yatakta hem çirkin suratlı, hem de, ayrıca ağzı açık uyuyan hantal bir koca... En kötüsü de şu: Çocuk doğurdukça gevşeyip endamını kaybeden bir vücut!

Tablo pek korkunç!

*

Görülüyor ki, bu kızcağız evlenmekle gençliğine, güzelliğine, hürriyetine kıymış... Demek ki, kızlar, hele güzelleri evlenmemelidirler. O halde ne yapmalıdırlar?

Şair bunu söylemiyor, ama anlıyoruz; istediği şey budur: Dörder, beşer, salına sallana, kırıla kırıta, gülüşe şakalaşa sokaklarda biteviye dolaşmalıdırlar. Saçlar berber elinden çıkmış, bukle bukle olmalıdır; ne yemeğe, ne dikişe sürülmeyen manikürlü eller çiçek kokmalıdır. Bizim şair de gözüne kestirdiğini koluna takmalı, sinemaların loşluğunda el ve söz şakaları etmelidir.

Hele yol parasını bulursa ve mevsim yazsa o filizlerden birini hiç olmazsa Salacak plajına götürmelidir. Soyunsun yavrucak, giyinsin bir değirmi mayosunu... Sen de tut boyalı elinden, sok denize, yatır kumsala... Sağa çevir, sola döndür, yüzü koyun veya sırtüstü uzat, uzan yanma, kulağına şiirlerden fısılda ve...

... ve akşam basınca, köprü üstünde bastır *'tünaydın'*ı, bırak onu tek başına, ne hali varsa görsün... Sen tut Tavukpazarı'ndaki bekar odasının yolunu!

Ama kızcağız aç mı? Evsiz mi? Hastalık mı kaptı? Başına

bir hal mi geldi? Bakım ve ameliyat mı ister? Babası mı kovacak, polis kart mı verecek? Memlekette nüfus azalacak, nesil mi tükenecek? Bunlar onun düşüneceği işlerden değildir; genç kızlar, herkesin eğlencesi, hele başı boş şairlerin sanat zevkini tamamlamak, keyfini getirmek, şiirlerine ilham kaynağı olmak için yaratılmış eğlencelik mahluklardır.

Bir bu hayatı, kayıtsız, şartsız hürriyeti, eğlence bolluğunu ve eşsiz kolaylığı göz önüne getirelim; bir de ipek saçlı, dal endamlı, Karaoğlan tabiriyle şeker şerbet kızları evlenme adı altında dört duvar arasına kapatıp yemek pişirten, sökük diktiren, karınlarının düzenli şeklini bozup sert etlerini pelteleştiren, yani –yüksek perdeden atalım!– güzel sanatlar, yüksek sanat, estetik adına cinayet işleyen kaba herifleri düşünelim. "Hay haydutlar hay! Dünyayı ne hale sokuyorlar, güzeli nasıl da gudubet ediyorlar, gül goncasını deve dikenine çeviriyorlar!" diye bağıracağınız ve evlilere saldıracağınız gelmez mi?

Bu şiirden alınacak en zararsız ders –saydıklarıma kadar gidip işi büyütürlüğe vardırmasak bile– genç kızı orta halli aile hayatından iğrendirmek oluyor. Nasılsa bir suç işleyip evlenmiş bulunan zavallılara da demek istiyor ki:

"Servetsize varma; varırsan da akşamları köşeye geçip ahmak ahmak çorap söküğü, filan dikme... Hele mutfağın semtine uğrama, ellerini, yemek pişireceğim diye soğan kokutma! Git bak, musibet suratlı kocan yatağında, ağzı açık, ne iğrenç uyuyor... Öğüreceğim geliyor. Onun yanına girilir mi? Ya doğurmak? Bunu hiç aklından geçirme; senin hayatta esas vazifen vücudunu korumak, endamını billur kadeh gibi düzgün ve kusursuz tutmaktır. Üst tarafına aldırma ve sakın ana olmaya yanaşma; hapı yuttuğun gündür! Katalavis, Koriçimu?"

Katalava ama akla gelen birkaç nokta daha var: Acaba şairimiz pek ahım şahım bir delikanlı mıdır? Acaba uyuduğu sırada ağzının kapalı kalmadığından emin midir? Çorapları sökük ise, delikse dikilip örülmesinden ve karnı acıkınca önüne sıcak bir çorba konulmasından memnunluk duymaz mı? Bir ev kızı elinden –o kız vücutça biraz hırpalanacak da olsa– tertemiz ütülü çamaşırlar giymek istemez mi? Şair olduğu için savsaklıktan, üşengeçlikten yağlanıp kepeklerle beneklendiğini farz ettiğim ceket yakasını silinmiş görmekten hoşlanmaz mı?

*

Ve sonra her mutfak işi gören kadın elinin soğan kokması, her evli kadın saçının darmadağınık olması, her kocanın çirkin ve ağzı açık bulunması mı şarttır? Kadının çorap söküğü dikmesi pek hoş değilse de daima iğrenç bir manzara mı teşkil eder? Ve doğuran vücut muhakkak mı bozulup bir yıkıntı şekline girer? Bugünkü vasıta ve tedbirlerle soğana el sürülmeden yemek yapmak ve vücudu büsbütün hırpalamadan çocuk sahibi olmak imkân içindedir. Yeter ki, genç kızlarımıza böyle düzgün bir terbiye verilebilsin...

"Sanat eserleri yalnız ahlaka ve cemiyetin kusurlu da olsa yerleşmiş bulunan prensiplerine hizmet etmelidir," diyenlerden değilim. Fakat sanatın, ille ahlakdışı olması, iyi kötü ahlak adını verdiğimiz usullerin tersine yürümesi, ayaklanması da şart sayılmasa gerektir. Hayatın, yorgunluklar, güçlükler, hatta çirkinlikler içinde bile hoşça tarafları vardır. Dünya nizamının hayran kalınacak kadar güzel kurulduğuna ben de inanmıyorum. Lakin bunun yine de –bir

vapur ocağı başında çalışan ateşçilere taze deniz havası ulaştıran nefeslikler gibi– tamamıyla ferahlatmasa bile az çok dayanma imkânı veren bozuk düzen bir teşkilat olduğunu kabul etmeliyiz. Daha kusursuzu yerleşinceye kadar ve öylesinin yerleşmesine çalışmakla beraber!

Zaten, meseleyi realist bir gözle incelersek evlenmekten pek fazla, evlenmemiş olmanın çirkinliklerini sayıp dökebiliriz. Çirkinliklerini ve bazen de iğrençliklerini... Uygun şekilde olmasa da çok kere evlenme, evlenmemekten daha az felaketlidir.

Onun içindir ki, bu bakımdan yukarıdaki şiire bir benzeti yapılabilir:

Sen şimdi yangın yerinde oturursun
Ve saçların eskisi gibi değil;
Geceleri aç karnına
Çorabın yok ki söküğünü dikesin
Ve yemek pişiremediğin için
Muhakkak ki ellerin soğan da kokmaz.
Senin şair dostun bir suratı güzel adamdı
Ağzı kapalı uyurdu amma
Senin vücudun yine bozuldu, çocuk doğurmadığın
halde...

Bu şairinki gibi manası açık, hem de pek açık şiirlere bakınca öbür meslektaşlarının yazdıkları çığırda ne dediği bilinmez, anlaşılmaz kapalı kutu şiirleri öpüp başımıza koymak lazım geliyor. Manalılar böyleyse, aman, manasızlara, yahut bizim mana çıkaramadıklarımıza devam!

Aşkta Çeşitler

Kardan sonra, don olduğu gün hava açınca kır gezintisine çıkmıştım. Yoluma bir kahve rastladı; bahçesinin etrafına çit yerine dikilmiş kupkuru kamışlar, tamamen buz tuttuğu için, güneş vurunca avize kollarına dönmüş, billur kesilmişti; şıkır şıkır parlıyor, allı yeşilli akislerle göz alıyordu. Elimi vursam sanki çınlayacak, her çıngılından bir elmastıraş kadeh sesi çıkacaktı. Ayrıca buzdan kıvrımlar, büklümler hasıl olmuş, kaprisler, arabesklerle bu çit elde edilmez bir nadide sanat, bir deha mahsulüne benzemişti. Önümde bir şaheser duruyordu.

İşte bu manzara bana –ulemadan olduğum için!– Stendhal'in, meşhur *Aşk Fezlekesi*ndeki bir tarifini ve kullandığı bir tabiri hatırlatmıştı. Stendhal, aşk haletine uğrayan bir kimsenin muhayyile kuvveti sarf ederek, maşukunda binbir çeşit meziyet, fazilet, tamlık ve kemal farz etmesini bir kuru dal parçasının kaya tuzu madeninde kalarak şıkırtılı ve ışıklı bir billur parçasına dönmesine benzetir ve bu keyfiyete *billurlaşma* ismini verir.

Şüphesiz ki, aşığın en bariz delaleti –yani güzel öz Türkçe tabirle– sapıtması, bu noktada, yani sevgilisini billurlaştırmasında göze çarpar. O gün buz tutmuş kamışlara bakıp,

bir müddet düşündükten sonra, kendi kendime dedim ki, "Okuyucularıma, geçenlerde, sarhoşların cetvelini vermiş, sarhoşluğun çeşitlerini saymıştım; bu sefer de onlara âşıkların tasnifini yapayım."

Zaten sarhoşlukla aşkın birbirlerine benzerliğini kimse inkâr edemez. İkisinde de insanın mantık ve muhakemesi bozulur: yaşayış, görüş ve düşünüş tarzında hatalı değişmeler hasıl olur, eskilerine uymayan aksamlar göze çarpar. Hülasa, içkideki zehirlenme arazını andıran bir *başkalaşma* aşkta da kendini gösterir.

Fikrimce, marazi aşk şekline girmemiş oldukça normal muhabbetleri, sarhoşluktaki usule riayet ederek, şu suretle bir tasnife sokmak kabildir:

A: Zararsız âşıklık,
1- Keyifli, 2: Cesaretsiz, 3: Beceriksiz , 4: Romantik.
B: Az zararlı âşıklık.
1- Sırnaşık, 2: Şövalye, 3. Hesapsız.
C: Çok zararlı âşıklık.
1-Planlı, 2: Kara sevdalı, 3: Zorba, 4: Kuduz

Keyifli Âşık

Uzun bir yük çekişten sonra, çınar gölgesine çökmüş bir manda gibi, zevkli bir geviş halindedir, kendi salyasıyla kendinden geçmiştir. Böyle bir âşık, aşkın sadece neşesini emer. Ancak sevmeye başlayalıdan beri, dünyanın yaşamaya layık, daha lezzetli, daha renkli ve güzel kokulu olduğunu anlamıştır gönlü, gözü açılmıştır. Yüreğinde ara vermeyen bir tatlı

gıcıklanma, bir kadifeye sürtünüş, bir sabun köpüklenmesi vardır; daimi bir sevinç içindedir. Penceresinden mahalle mescidinin kara servili tabutluğuna bile baksa, Tarabya'daki otel balkonundan ayın doğuşunu seyrediyor kadar manzarada letafet bulur; bayat simit boğazından kaymaklı latilokum yumuşaklığıyla geçer. Onun nazarında artık, fena haber, fena vaziyet, fena şey yoktur. Kalbi, göğsünün içinde, sönmesi olmayan bir aydınlıkla ampulleşmiştir; beyni kafatasına ışık salan bir radyumlu süngerdir ve onun düşündüğü, ne maşûku tarafından sevilmektir, ne de beklediği visaldir. Yalnız sevmek saadetiyle avunur, en bahtiyar adamdan daha çok mesuttur.

Cesaretsiz Âşık

Sevdiğini bir türlü söyleyemez. Hatta anlaşılmasın diye sevmiyormuş gibi, sahte tavırlar alır, maşukunu başka sevenler varsa, onlara dert ortaklığı, sır arkadaşlığı eder. Mektup veya söz götürüp getirmeyi bile göze alır, hafif şekilde, miyaneciliğe kadar varır. Baş işi, sevgilisine ana, baba, kardeş nasihatleri vermek, akıl öğretmek, onun menfaatini korumakla vakit kaybetmektir. Böylelerinin, başka bahtiyar arkadaşlara, aynı sevgili için nikah şahitliği ettiği, paraca yardımda bulunduğu, pahalı hediyeler verdiği, çiftleri zifaf odasının kapısına kadar götürüp, kös kös döndüğü de görülmüştür. En büyük emeli, maşukunun muhitinden uzak düşmemektir. Rivayete göre otuz, kırk sene o şekilde devam etmiş ve meydana vurulmamış Eyüp sabırlı aşklar mevcuttur. Aşkın en komik tecellisi, işte böylesidir.

Beceriksiz Âşık

Buna gafçı âşık da denilebilir. Sevgi başlayınca eli, ayağı tutulur, artık ürkek, korkak, titrek ve terlidir. Avuçlarını ovuşturur, durur; dimağına ayrı bir felç inmiş, dili ağzında kütükleşmiştir. Hiçbir meziyetini meydana koyamaz, elindeki hoşa gitme vasıtalarının hiçbirinden istifade edemez. Ayrıca aksi ve yanlış işler de yapar; bön, battal, ahmak, münasebetsiz tavırlar ve hareketlerle düzelir gibi görünen vaziyeti berbat eder. Lüzumsuz somurtkanlıklar, yerinde olmayan kıskançlıklar, meclisbozarlık, sert ve dik bakışlar, yahut süzgün ve ağlamış suratlar, hülasa bir sürü münasebetsizlikler... Aşk oyununda en fazla kaybeden sevdalı odur.

Romantik Âşık

Sanır ki insan sevince para ihtiyacından ve bütün içtimai kayıtlardan kurtulmuştur. Kafasına artık adi sanmaya başladığı maddi kaygıların hiçbiri girmez; artık yemek içmek, giyim kuşam, ev bark düşüncesine fikrinde yer kalmamıştır. Onun gözünde dünya, sevgilisiyle kol kola gezilen bir deniz ve orman kenarı, bir mehtap safasıdır. Çoban kaval çalsın, dere çağlasın, gökte beyaz bulutlar dolaşsın, kırda beyaz kuzular atlasın, ay doğsun, güneş batsın, yetişir! Baş başa, ağız ağıza, burun buruna, bu dekor ortasında yaşanılabileceğine inanır. "Uzaklara gidelim, inzivaya girelim, ölünceye kadar el ele ve dudak dudağa!" diye inler ve zihninde dünyanın bir ucunu, kuş uçup fakat kervan göçmez bir yerini tasarlar. "Polonezya adaları değilse bile, hiç olmazsa 'Polonez' köyü olsun, ille kaçalım, saklanalım" derdindedir, bir cins aptaldır ve asrımızda bu âşık bir bedbahttır.

Sırnaşık Âşık

Kapıdan kovsan bacadan giren cinsinden... Köşe başında onu bulursunuz, tramvay durağında yine onu... Demin tünelde yanınızdaydı, şimdi mağazada peşinizde... Sinemada arkanızda oturmaya çalışır, eğlence yerinde karşınızda... Hakaretten anlamaz, azarlanmaktan utanmaz, sevilmemiş olmaktan yılmaz. Bu kategoriye mensup âşıklar ayrıca sivil zabıta memuru gibi kendilerini bir nevi takip vazifesiyle mükellef bulurlar. Nereye gittiniz, kiminle konuştunuz ve kimlerle düşüp kalkıyorsunuz, işleri güçleri bunları anlamak, hem sizi, hem temas ettiklerinizi göz hapsine almaktır.

Şövalye Âşık

Lüzumsuzcasına kendilerini yoran, her işi büyülten, fedakârlık ve kahramanlık ile göze girmeye çalışan âşıklar bunlardır. Sevgilisi kuş sütü, bülbül beyni istese bulmak için nelere katlanmaz... Hem otomobille gidilecek yere yayan koşar, sandala bineceğine yüzerek gider, tünel işlerken Yüksekkaldırım'a tırmanmayı tercih eder. İster ki tufan olsun, sellerle çırpına dövüşe onu bir tepeye çıkarsın; yangın çıksın, alevlere atılsın, dumanları yarsın, yara bere, yanık yırtık içinde maşukunu kurtarsın ve omuzlarını silkip, "vazifemi yaptım!" desin. Onlar, bazen de sevgililerinin etrafında birer gözcü, bekçi, silahşör, velhasıl ilk fırsatta yumruğunu kaldıran, sopasına sarılan, silahına el atan korkunç muhafızlardır. Haddiniz varsa yanında maşukasına biraz fazla bakınız veya ondan bir nebze iltifat görünüz; kenarda bir barut fıçısı durmaktadır, ha patladı, ha patlayacak. İltifat etmek-

ten de, iltifat görmekten de vazgeçer, en iyisi talihinizi başka yerde denemeye gider, belasından kurtulursunuz.

Hesapsız Âşık

Çoban kızının şehzadeyi, Keloğlan'ın padişah kızını, uşağın hanımı, hizmetçinin beyi, sevmesi kabilinden küfüv[1] olmayan aşk kurbanı... Yaş farklı aşkları da bu seriye sokmak lazımdır. Bazen hem yaş, hem de içtimai seviye cihetinden uygun olmayan bir şahısta birleşebilir ki, numunesini çoğu defa görürdük. Kaçgöç zamanındaki enişte beyin baldızlarına ve baldız hanımın eniştesine tutkunluğu da yine hesapsız aşk cetveline dahildir; büyük belalara sebep olur, aile yıkımlarına yol açardı; birader beyin yengesine âşık olması da olağan işlerdendi. Yeni inkılaplar sayesinde bunlar yok derecesinde azalmıştır sanıyorum. Eskiden yerli roman mevzularını hep bu aşkların teşkil ettiğini de unutmamalıdır. Nasıl ki, daha eskiden, çoban kızı ve kahveci güzeli gibi masallar mantık itibarıyla hakikate uymayan, fakat hayal kuvvetiyle hayırlı bir neticeye bağlanan hesapsız aşk hikâyeleriydi. Hesapsız aşklar, hem dram, hem komedi kısmına piyes temin edecek, hem acıklı, hem gülünç, iki türlü sermaye kaynağıdır. Ertuğrul Muhsin de maharetini gösterebilir, Hâzım da...

Planlı Âşık

Melogram tipidir. Böylesi aşkı bir nevi sevkulceyş[2] hareketi ve propaganda teşkilatı ile idare eder; daima bir kurul-

---

1 küfüv: denk

2 sevkulceyş: askeri birliklerin hazır bulunması gereken yerleri kararlaştırıp bu birlikleri oralara sevketme işi ve bu işi araştıran ilim, strateji

muş planla yürür. Ekseriya evli ve çocuklu kadınlara tutulur ve sevgilisini, evvela kocasından soğutmak, hayatından tiksindirmek, yeni ufuklar açarak bulamadığı, göremediği saadetleri vadetmek suretiyle propaganda ve telkin yolundan kendisine çeker. Böyle bir âşık kocaya düşman, karısına hayrandır. Kocası hakkında sevgilisine yeni bir hatırdan geçmemiş fikirler ilhamına başlamıştır: Bu adam bayağı ruhludur, aşkın ulviyetinden anlamaz, kadını adi bir zevk vasıtası telakki eder... Kendisi ise sevişmede mahir, aşkına sadık, kadının manevi kıymetine vakıf, ince hisli, şair ruhlu, fedakârdır. Nerede o, nerede bu! İşi iletir: "Siz böylesine mi lâyıksınız?" Böyle mi olmalısınız? İhmal edilebilir, hayatta ikinci plâna altılabilir misiniz? Ayrıca kadının anasına, babasına karşı, damatlarında göremedikleri bir terbiye ve muhabbetle kul köle kesilir, çocuklarına candan bağlanır, öper, okşar, Nihayet meramına erer: Ayrılık, talak ve çoğu defa felaket!

Kara Sevdalı Âşık

Sevgi ile beraber yüzüne ölüm gölgesi düşer; keyifli âşığın tamamen zıddıdır. Artık ne rahatı kalmıştır, ne neşesi... Kafası kahve değirmeni gibi kara kara keder ve endişe tanelerini öğütmekle meşguldür; dünya başına zindan kesilmiştir. Mehtaba bakar, yar gelir hatırına, dertli dertli düşünür; seyahata çıkar, yeni ve güzel manzaralarla karşılaşır, gözlerine gam dolar. Her güzellik sevgilisini hatırlatır, ama yüreğine kasavet doldurarak... Çenesini bıçaklar açmayan, dudaklarına tebessüm konmayan âşık odur. Düşündüğü, istediği hemen hemen şöyle hülasa edilebilir: Zifaf odası,

visal sediri yerine çifte tabut... Birinde kendisi, öbüründe sevgilisi... Gıcır gıcır, yola revan olmuşlar. Şehitliğe doğru hazin bir alayla teşyi[1] ediliyorlar; hava sisli pusludur, yahut hazan rüzgârı ağaç yapraklarını savurmaktadır. İşte ruhları öbür dünyada birleşti, müebbeden birbirlerinin oldular. Allah –mademki dünyada akıl ihsan buyurmadı, bâri, yarın ahrette– rahmet eylesin!

Zorba Âşık

"Şöyle, elimi saçlarına dolayıp merdivenlerden aşağı bir sürüklesem... Pençemi bir gırtlağına geçirsem..." İşte onda aşk bu şekilde tecelli etmiştir, hoyratlık şeklinde! Fikrine herkes gibi, insan gibi sevmek girmez. Düşündükleri hep cebir, şiddet, tazyik, kaçırma, kovalama, skandal, karakollara düşmek, mahkemelerde sürünmek, bela çıkarmaktır. Kadınlarda da bu sınıfa çokça rast gelinir. Zabıta vakaları sütununa müracaat buyurulması...

Kuduz Âşık

Bıçağını biledikten sonra, gece yarısı sevgilisinin evine ve odasına gizlice girip kırk sekiz yerinden yaralayan, üstelik önüne rast gelen ana, baba, çocuk, bilhassa yeni rakibi, hatta kedi, köpek, kim varsa kan revan içinde bırakan deli âşığa bu isim verilir. Nadir görülen tiplerden değildir ve her büyük şehirde senede birkaç numunesine rastlamak mümkündür.

---

1 teşyi: uğurlama

Âşıklar, ana hattı üzerinde bunlardır; fakat aşk nedir?

Edebiyata kaçıp, yani zıvanadan çıkıp, ona ilahi ve kudsi tavsifler vermezsek sadece, "bir insanın, diğer cinsten bir başka insanı, zevkine uygun bulduğu için seçip, bir müddet şiddetle benimsemesi" demektir. Lakin, bir âşık bu kuru tarifi okuyunca, ne kadar kızar: "Aşk, sen o musun? Bu kadar yavan, bayağı, hiçten, şiirsiz bir şey misin?" der. Der, ama ayılan bir sarhoş gibi, yarın başındaki o duman sıyrılınca, muhakkak, bana hak verir. İşin hülasası şudur:

Âşıksanız, aşk hoş şeydir; aşktan kurtuldunuzsa, boş şeydir; âşık olmadınızsa, yazıktır; olup atlattınızsa, geçmiş olsun! Hâlâ âşıksanız, şifalar dilerim.

Sanat Dişidir, Kadındır

Lisa, Cosima, Clara, Giulietta, Jessie, Minna...

Kimlerdir bunlar? Kimlerindir bu, hayal kuvvetine kanat verici güzel ve ahenkli isimler. Gökteki yahut da yerdeki yıldız adlarını hatırlatıyorlar; pırıldıyorlar... Hem göz önünde, hem de zihnimizden gönlümüze doğru inerek bütün duygularımızda ve bütün benliğimizde!

Dünkü fıkramda kadının ilham kaynağı olarak büyük sanatkârlar üzerindeki kamçılayıcı, hızlandırıcı tesirinden bahsederken o sanatkârların sevgilerini, sevgililerini anmıştım ve bunların yardımıyla daha derin, ölmez eserler meydana getirdiklerini söyleyerek, bu bakımdan "Kadın, sanatın da anasıdır." demiştim. İşte yukarıdaki isimler, sanat aleminde dâhilerle yarı dâhileri, bildiğimiz büyüklüğe eriştiren maşukalardan bir kısmının küçük adlarıdır. Kimisi bir ressamın, kimisi bir musiki üstadının, kimisi de bir şairin, fakat hepsi de insanlığın övündüğü ulu varlıkların sevgilileridir. O seçme varlıklar bunlar için ağladılar, acı çektiler; bunlarla ümit, heyecan, zevk duydular; bunların verdikleri sevinç ve keder, bunlardan aldıkları ilham ve kudretle en büyük eserlerini tamamladılar. Bunlarsız onlar –büyük bir ihtimal ile– bildiğimiz onlar olamazlardı!

*

Beethoven'in ilk maşukası Giulietta Guicciardi isminde 16 yaşına yeni basmış, esmer güzeli, her zaman saf ve çocuk kalacak yaratılışta bir kızcağızdır; talebesidir. Giulietta öyle bir adamın sevgilisi olmaya layık değildi; namuslu olmakla beraber havai, kayıtsız, süs ve eğlence düşkünü, hiçten, hafif bir mahluktu. Halbuki Beethoven, yüreğinin bütün kudretiyle, ruhunun bütün derinliğiyle, yanarak, tutuşarak Giulietta'yı seviyordu. Bir gün onu bir başkasıyla evleniver-miş görünce kalbinde bir burkulma duydu ve yaşadığı kadar bu gönül düğümü bir türlü çözülemedi. "Aldanmış," diyordu, "sandığım, beklediğim gibi çıkmadı!" Ve bu acı ile –genç yaşta kazandığı şöhretin kendisini içine attığı monden hayattan ayrılarak– ümitleri kırılmış, bitkin bir halde köye, bir dost evine çekildi. Beethoven'in eserleri, musiki münekkitlerinin[1] dediklerine göre, o bahtsız ilk aşkın yasını taşır.

Bununla beraber ikinci bir aşk başlıyor, hayatına bir de Thérèse giriyor, ders verdiği bir genç kız daha... Bu yeni sevgi büyük sanatkârı diriltiyor, ömrüne zevk ve tat katıyor; kanına yaşama, çalışma kudreti veriyor. O kadar ki: "Artık etrafımda her şey ışıklı, nurlu, duru... Ben, şimdiye kadar, peri masallarındaki zavallı çocuğa benziyordum, yerden çakıl taşları toplamakla uğraşıyor, yoluma dizilen güzel çiçekleri görmüyordum!" diye seviniyor. Nişanlanıyorlar; fakat evlenemiyorlar. Niçin? Beethoven sağırlığa doğru gitmektedir; yarın top sağır olacağını biliyor; genç kızı sakat varlığına bağlamaktan ürküyor; feragat gösteriyor. Sevgilisinden,

1 münekkit: eleştirici, eleştirmen

yüreği yana yana uzaklaşıyor ve bu iki verimsiz, kısır aşkın zehirleriyle, acı ilhamlarıyla dolu eşsiz eserler yaratarak bekarlık, hastalık, ihtiyarlık içinde sönüp gidiyor.

*

Wagner'in hayatında, birbirinden güzel, genç dört kadın vardır: Minna, Jessie, Mathilde ve Cosima... Birincisi pek taze, afet gibi bir aktristti; yenişe çekişe seviştiler, evlendiler; geçinemediler; fakat ayrılamadılar da... Jessie, Amerikalı genç ve evli bir kadındı; iki âşık birinci evlenmelerini bozup birbirlerine varmak istediler; araya entrikalar girdi, bu iş olamadı, ayrıldılar. Üçüncü sevgili Mathilde de ancak yirmi yaşındadır ve bu dahi evlidir. Delicesine seviştiler; sonunda uzak kaldılar. Wagner'in asıl ilham perisi bu kadındır. Cosima'ya gelince en sevgili talebesinin ve en sadık dostunun karısı idi ve şöhretli musiki üstadı Liszt'in de kızı, terütaze bir kadın...

Richard Wagner'in son aşkı budur; onun kucağında can vermiştir. Musiki dâhisi, aşklarından bahsederken çalışma, yaratma kudretini onlardan aldığını söyler ve kadınların sanatkârlara sonsuz bir zevk ve tükenmez bir ilham kaynağı olduğunu ileri sürer ki, zaten benim de dünkü ve bugünkü yazılarımda belirtmek istediğim nokta budur.

Mathilde ile Cosima'sız bir Wagner, şüphesiz ki, eksik kalacaktı.

*

Schumann da hocasının kızı Clara'ya âşık oluyor; kızın ailesi evlenmelerine izin vermiyor; davalar, didişmeler, niha-

yet, güç bela izdivaç... Schumann, doğuştan sinirli, hastadır. Şöyle yazıyor: "Clara'yı elde etmek için o kadar zahmet ve çile çektim ki, bunlar eserlerime işlemiştir." Kurdukları mesut, düzenli aile, sanatkârların hastalığı yüzünden felaketle yıkılıyor: Schumann bir sinir buhranı içinde Ren Nehri'ne yuvarlanıyor; bunun ardından akıl muvazenesizliği[1] başlıyor ve bir şifa yurdunda ölüyor.

Schubert'in aşk hikâyesini filmler –biraz değişikliği de olsa yine– aşktan ve kadından nasıl ilham aldığını herkese öğretmiştir. Chopin'inki de öyledir; biraz edebiyat ve sanat kitapları okumuş olanlar meşhur kadın romancı George Sand'la geçen hayatını, Majork Adası seferini, ayrılmalarını ve sanatkâr üzerinde bu aşkın tesirlerini aşağı yukarı bilirler.

*

Mona Lisa, dünyanın en belli başlı bir şaheserini ilham eden kadının adıdır: Leonard de Vinci'ye La Joconde'u yarattıran kadın... Fakat o dâhinin hayatında başka kadınlar daha vardır. Başka şaheserlerin vücut bulmasına yarayan Fransız ve İtalyan güzelleri... Resim sanatında kadın ilham vasıtalarının başında geliyor sanmaktayım.

Şiir ve roman kısmına geçersek –benim asıl özümsediğim sanat çığırı bu olduğu için– sayacağım adlar, vereceğim örnekler birkaç makale sıygısını doldurur, aşar, taşar bile... Size, yalnız son yüz senelik devirdekilerden kısaca bahsedeceğim: Sandeau ve Musset –Chopin ile beraber– bir tek

1 muvazenesizliği: denge

kadının, George Sand'ın âşıklarıdır; üçü de takma adını ilk dostunun gerçek adını küçülterek benimsemiş olan o yanık ve yakıcı, erkeksi kadının ihtirasla karışık ilhamına sanatlarından bir kısmını borçludurlar.

Dünya güzeli Madam Récamier, daha birçokları gibi dünya şöhreti Chateaubriand'ın hayatına zevk, acı, hırs ve ilham katan bir maşukadır; yine bu kadın Mme de Staël'e Corinne gibi bir eser ilham etmiştir. De Staël ise ilk psikolojik roman olan *Adolf* şaheserini Benjamin Constant'a yarattıran çılgın maşuka ve büyük muharrirdir.

Hepimiz pek iyi biliriz ki, dünya durdukça duracağı, sahnede ve perdede oynayacağı anlaşılan *La Dame aux Camelias* eserini Dumas Fils'e ilham eden kadın Marie Duplesis ismindeki bir yukarı sınıf oynaşıdır. Fakat herkesin bilmediği bir de *La Dame aux Violettes*, bir *Menekşeli Kadın* daha vardır ki, asıl ismi Kontes de Loynes'tir; bir salon ve sosyete bayanıdır. Sırasıyla Sainte Beuve'un, François Coppée'nin, münekkit Jules Lemaître'in ilham perisi, hatta son ikisinin siyaset kılavuzu olmuştur; üçünü de tesiri altında bırakmıştır.

Victor Hugo'nun –sürgüne kadar götürüp bulunduğu adada yıllarca ayrı ev tutarak bir türlü ayrılamadığı– kadını hatırlattıktan sonra Lamartine'in sevgilisi zavallı Elvire'i acı ve kederle anmalıyız; fakat bize *Meditations*'daki şiirleri ve Raphaël romanını kazandırdığı için de –*Graziella* şaheserini ilham eden Napolili güzel balıkçı kızı gibi– ona da teşekkür etmeliyiz. Lamartine'in son ve çok derin bir aşkı daha vardır ki, nikâh düşmez bir yakın hısmına, genç bir kıza dokunduğundan dolayı fazla eşilmemiş, yarı gizli ve esrar içinde kalmıştır. Bu, hepsinden acıklı bir hikâyeye benzer.

Pierre Loti'yi unutmayalım: Bir Rarahu'dan, bir Aziade'den güzel ilham perisi olabilir mi? Sully Prud'homme değil midir ki, genç bir kızın aşkıyla bize –bugün modası geçmiş gibi görünse de– ne ince, içli şiirler verebilmiştir...

*

İşte, şimdi, şu satırları yazarken, güzel eserlere ilham kaynağı olan bütün o kadınların –Lisa, Cosima, Clara, Giulietta, Jessie, Minna, Graziella, Elvire– hepsi gözümün önünde, yaşadıkları yılların, yurtların ve iklimlerin elbiseleri içinde; kimisi belden sıkma uzun ampir dekolteleri, kimisi kabarık etekleri, kimisi sazdan peştemalları, kimisi yaşmağı ve feracesiyle bir geçit resmi yapıyorlar... Öbür yandan erkekleri düşünüyorum: O ilham perilerinden kudret alarak piyanosuna, kemanına, paletine, masasına eğilmiş, kendilerinden geçmişçesine çalışan, bize unutulmaz, ömürlerinin yılları sayılmaz ve tükenmez eserler bırakan yüksek sanatkârları!

Ve tekrarlıyorum: Kadın, belki de, doğrudan doğruya erkeğe üstün bir artist olamamıştır; fakat en üstün eserlerin yaratılışında büyük, güç iş onun payına düşmektedir. Sanat ateşini alevlendiren dinmez fırtına kadındır. Kadın dudaklarından esen büyülü, hoş kokulu, ılık, aydınlık nefeslerledir ki, sanat bahçelerinde, solması olmayan çelik çiçekli ve tunç yapraklı çiçekler, şaheserler açmıştır. Sanat, dişidir, kadındır!

Aşkın İlacı

Gece yarısı, cinayet saati...

Fakat bundan daha korkunç olan bir saat vardır: Puslu bir kış gecesi, sabaha doğru, şehrin uyanmasından evvel, bütün seslerin durulduğu ve ziyaların yorulduğu saat... Böyle bir saatte, İstanbul'un iç mahalleleri en loş, en boş, cinleri bile ürkütecek derecede ürpertici zamanını yaşar. O kadar ki bu mahalleleri başka çeşit tabiat kanunlarının hüküm sürdüğü bir dünyada sanırsınız; sanki sesi ve ziyası hasıl eden ihtizaz[1] ve inkisar[2] hassaları[3] havada tükenmiştir; sanki kibrit yaksanız ışığını göremez, haykırsanız aksini duyamazsınız; ölmüş bir küre üzerinde tek başınıza kaldığınızı farz edebilirsiniz.

İşte böyle bir saatte, Tavşantaşı'nın Dibekli Cami sokağında, göz bağıcı sis tabakalarını yarıp iterek, cinai romanlardaki gibi, bir meçhul şahıs, hayalet sessizliğiyle kayıyor; bir köhne, esrarengiz evin duvarına tırmanıyor, arka bahçeye atlıyor, bir pencereden içeriye süzülüyor; merdivenleri çıkmaktadır; bir kapı önündedir; açıyor ve yatağa yaklaşıyor.

---

1 ihtizaz: titreşim
2 inkisar: kırılma
3 hassa: özellik

Buraya kadar her şey derin bir sükût içinde geçmişti, çıt olmamıştı. Fakat birdenbire, mahallenin donmuş havasını bir çığlık yırtıyor ve çığlıkla beraber sükût sona eriyor. Sürülen camlar, soruşan başlar, ayak sesleri, polis ve bekçi düdükleri, çamurlu, ıslak sokaklarda her pencereden düşüp yerlere parça parça serilen ayna kırıntıları, su tabakalarına vuran aydınlıklar... Hülasa, hareket, ses ve ışık! Kan, cankurtaran otomobilinin ejderha düdüğü, kıyamet!

Ne oldu? Gazetelerde, ertesi günü okuyoruz: Aşk yüzünden müthiş bir cinayet oldu; bir kadın öldü, iki genç ağır yaralı...

Damla damla göl olur, derler; şüphesiz ki böyle, âşıklık uğrunda tek tük, lakin biteviye işlenen cinayetlerle de beşeriyet, neticede bir zelzele, bir kolera, bir harp zayiatı verir, aşk bir felaket olur. Yirmi dört saat içinde acaba dünya üzerinde sevda yüzünden kaç cinayet işleniyor, kaç ölü veriliyor? Parası bol, işi yolunda, sabır ve merak ehli bir Amerikalı elbette bunun bir istatistiğini çıkarmıştır. Karnındaki yavruya veya kendi canına veyahut da her ikisine kıymak, manastırlara kapanmak, dervişliğe vurmak, gurbet yollarını tutmak, tımarhaneyi boylamak gibi çoğu defa gizli kalan facia kurbanları hariç, aldığı yekûn elbette korkunçtur; ona bakınca da Madam Roland'ın giyotin başındaki meşhur sözünü bu vesile ile de değiştirerek:

"Ey aşk, senin namına ne cinayetler işleniyor!" diye sızlanmak pek tabiidir.

Zaten bu tarihi cümle, tek kelimesini değiştirdiniz mi, esasında hoş, faydalı, iyi olup da insanların berbat şekle sok-

tukları siyasi ve içtimai her işe uygun düşebilir. Mesela kafiye, vezin, mana, biçim, ne varsa hiçe sayılarak ortaya konan bir yeni şiir karşısında eski ekole mensup olanlar: "Ey edebiyat, senin namına ilah..." diye feryat edebilirler. Zamanımızın en büyük trajedisi olan *hayat sahası* için de bu söz biçilmiş kaftandır. Hatta, hayvanat muhabbetlileri balık, kuş, kuzu gibi irili ufaklı, güzel güzel su, hava ve toprak hayvanlarının çeşit çeşit tuvaletlerle lokanta camekânlarında mekân tutmasına bakarak aynı cümleyi "Ey mide," başlangıcıyla tekrarlayabilirler. Ben de kübik apartmanlar, Haliç vapurları, otobüsler, işaret memuru siperleri, kadın şapkaları, mecmua kapakları hakkında "Ey zevk," diye başlayarak o cümleyi aklımdan geçirmekteyim. Bunu, Unkapanı köprüsü, köprünün parmaklıkları, lamba sütunları hakkında da, biraz mübalağa ile kullananlar da belki vardır.

Fakat aşk hususundaki feryatta mübalağa yoktur.

Aşk nedir? Keşke bundan üç, dört sene evvel Ankara'daki bir doktorun iddiası gibi aşkın *nevre*si fizyolojik olsa ve yine o iddiaya göre de İngiliz tuzu ile tedavisi de mümkün bulunsa idi, ne kadar cinayetlerin önü alınmış olacaktı! Tavşantaşı faciasından sonra bu meseleyi tekrar düşünmeye başladım. Doktor, hatıramda kaldığına nazaran, diyordu ki:

"Aşka, daha fenni tabiriyle libido hastalığına yakalanmış birini tedavi kabildir; bunun için evvela aşığın vücudunu toksinlerden temizlemek lazımdır. Yani müshil vererek... Fransa'da tıp akademisi azasından biri ve polis müdüriyeti doktorlarından bir başkası bu usulle birçok âşıkları iyileştirmiştir."

Görüyorsunuz a, Aşk, hafif bir soğuk algınlığı gibi kolayca geçiştirilebilecek; ne serum, ne aşı, ne hastane, ne ameliyat! Keşke... Zaten "Sevdiğiniz tarafından sevildikçe seviniz, sevilmediğinizi görünce sevmekten vazgeçiniz" düsturuna riayet mümkün olabilseydi aşk uğrundaki facialarıın yekûnu ne kadar azalırdı! Fakat her karakter bunu tatbike müsait değildir; hatta çoğu insanda sevilmediğini anlayınca sevgi artar. Artan sevgi midir, yoksa izzetinefsin yaralanmasından gelen bir zehirlenme buhranı mıdır; düşünülecek mesele...

Her ne olursa olsun aşkın bir toksini olduğuna ben de inananlardanım. Âşkta görülen *araz*ın çoğu fizyolojiktir. Uzun bir açlık ve derin bir yorgunluk geçiren adamlarda olduğu gibi hisleri ve muhakemeleri teşevvüşe[1] uğramıştır; görüşleri ve anlayışları normal insanlarınkine hiç benzemez. Zaten iyileşince, yani karnı doyup dinlenince yaptıklarına, düşündüklerine kendisi de şaşmaya başlar. "Ne haltlar etmişim, ne yanlış görmüşüm, ne fena anlamışım" diye, sarhoşluktan ayılmış gibi utandığı bile vakidir, pişman olması da çok muhtemeldir. Asıl âşığın gözü şeşi beş görür, kulağı Mısır'daki sağır sultanın duyduğunu bile duymaz; burnu koku almaz, dili tat ayırmaz, aklı muhakeme kabul etmez; vaktinden evvel istiskaya[2] uğramış bir yarı bunaktır. Ve bütün bunlar cismani bir düşkünlük alametleri, kanını toksinlerden temizlemeyi icap ettiren bir zehirlenmedir. Onun içindir ki, İngiliz veya Karlsbat tuzu pek de yabana atılacak bir tedavi değildir.

---

1 teşevvüş: karışıklık
2 istiska: su toplaması

Yalnız aşkın müshil ile tedavisi şiir bakımından hakikaten aykırı ve çirkindir.

İnsanlar bu hastalığa lüzumundan fazla edebiyat karıştırmışlar, onu yoktan yere ilahileştirmişlerdir. Bu itibarla şayet Ankaralı doktorun fikri galebe etseydi, eminim müshiller başkalaşacak şimdiki adi ve kaba şeklinden ve 'tadından kurtularak zarif çeşitler, güzel lezzetler olacak, şiirleşecekti. Mesela eczacılar şeftali tadında, zambak kokulu, altın renkli hoş şuruplar icat edecekler, bunlara şık adlar takacaklar, vaktiyle gözyaşı biriktirilen ince sürahilere benzeyen sembolik şişelere koyup satacaklardı. Aşk müshillerinin isimleri, Frenk lavantalarının adlarına tersinden benzetilerek "Sevmem seni!", "Anma beni!", "Havada bulut, sen bunu unut!" gibi manalı cümlelerden seçilecekti.

Bir âşık *sevmem seni* veya *havada bulut* şurubundan içip sevgisinden kurtulunca, hastalık başlangıcında tutulduğu erkeğe veya kadına, müshil şişesine bağlı olan şu kuponu gönderecekti: "Sevmemek yeğdir seni, sevip divane olmaktan!" Tabiidir ki, bu şerbet tedbirinin kati tesiri görüldükten sonra, yani aşkın tedavisi insanın elinde olduğu anlaşılınca edebiyatta da büyük bir değişikliğe şahit olacaktık. Şiirlerin çeşnisi, romanların mevzusu başkalaşacaktı, artık Aşkı Memnu'daki Bihter Hanım fildişi saplı cici hançeri yüreğine büke büke sokacağına elmastıraş kadehe şerbetini ağır ağır koyacak, kibar kibar, yudum yudum içecekti ve muharrirler bu içişteki ruhi tahavvülleri uzun uzun anlatacaklar, memnu bir aşktan kurtuluşun psikolojik tahlilini yapacaklardı. Çalı Kuşu Anadolu'da mektep hocalığına gideceğine,

doğruca, kısaca eczacı dükkânına gidecekti. Yezidin Kızı'na, o kılı kırk yaran hesaplı, muhakemeli, edepli mebus efendi meşhur Türk şekeri diye aldatarak üç adet aşktan kurtulma hapı yutturacak ve kızcağızı cemaatinin başında rahat bırakacak, kendisi de sekiz tane yutarak ömrünün sonuna kadar rahat yaşayacaktı.

Aşk mektuplarında şöyle değişmeler görecektik:

"Hain,
Sana son bir ültimatom: Eğer kırk sekiz saate kadar kucağıma atılıp benim olmazsan, *söndü ateş* suyundan bir yerine iki, yetişmezse, üç şişe içip, derdin den kurtulacağım, haberin olsun!"

Filvaki bu mektupta aşk biraz solucana, *söndü ateş* suyu da Roje limonatasına benziyorsa da suç âşıkta değildir. Tıbbın aşk şiiriyetine uyar bir başka ilaç ve tedavi bulamamasındadır. Mamafih belki de yine muannit[1] aşklara da rast gelinecektir:

"Zalim,
Sevginin kuvvetine bak ki, dört kadeh *sevmem seni* suyu, bir düzüne *anma beni* tozu, altı tane *aşka veda* kaşesi bile, beni aşkından kurtaramadı, ayrıca iğne, ipliğe döndüm; yüreğim de, karnım da cayır cayır yanıyor, dizlerim titriyor ve gözlerim kararıyor.
Acı artık bana!"

---

1 muannit: inatçı

Kadınlarda övünmeler: "Ne içti, ne yuttu ise faydası olmadı, yine beni unutamadı. Biçareyi görseniz bir deri, bir kemik kalmış."

Erkeklerde tavsiyeler: "Aman azizim, bu şerbet o bildiklerinden değil, halis İngiliz terkibi... Ben Nigar'ın aşkından ancak onu içerek kurtulabildim, öbürlerinin zerre kadar faydası olmadı."

Reklam numuneleri:

Boş yere
Aşk çilesi çekmeyiniz
Bir tek kaşe sizi kurtarır

*

Buz gibi soğumak için
Bir kadeh buzlu *Kurtuluş limonatası* içiniz.

Kutuların ve şişelerin üzerine de manidar resimli etiketler konulurdu: Bir ok, yüreğe çarpmış, fakat delip geçememiş, ucu iğrilmiş... Kolları kırık meşhur Venüs heykeli, iki göz, iki çeşme ağlıyor... Bir kalp tutuşmuş alev alev yanıyor, bir el üstüne süslü şişedeki suyu serpiyor... Açılmış kafatası içinde kız şeklinde bir beyin görünüyor, yanında bir sünger!

Sinemalarda da ilan filmleri gösterilirdi: Bir oda, bir masa, masanın üzerinde bir iri tabanca, içeriye saçları darmadağınık göğüs, bağır açık, perişan bir adam giriyor; dertli dertli düşünüyor, elini tabancaya doğru götürüyor; tam o

sırada kapı açılıyor, ayaklar üzerinde yürüyen bir şişe sallana sallana geliyor, masaya çıkıyor, tabancaya bir tekme atıp düşürüyor ve onun yerine kendi geçip oturuyor. Adamcağız hemen şişeyi ağzına götürüyor, şapır şupur gırtlağını oynata oynata içiyor ve sonra memnun bir çehre ile şöyle söylüyor:

"Siz de benim gibi yapınız, günde üç defa, sabah, öğle, akşam yemeklerinden sonra Aşikolin kullanınız!"

Gazetelerde sıhhi makaleler ve öğütler:

"Bir hastalığa tutulup tedavisiyle uğraşmaktansa tutulmamanın çarelerini temin daha doğru olmaz mı? Onun için plaj, balo, çay daveti, kır gezintisi gibi aşk illetinin sirayeti şiddetle melhuz[1] olan mahallere, hatta bazı dedikodulu dairelere gitmeden önce vücudunuzu toksinlerden kurtarmış bulunmalısınız. Zira, toksinli bünyeler, tıpkı zayıflayan ve kuvvetten düşen bir adamın vereme tutulmaya hazır bir hale gelmesi gibi, aşka karşı müsait bir zemin arz ederler. Onun için, en iyisi her sabah, aç karnına bu hastalığa karşı kullanılan ilaçlardan bir tanesini almaya alışmalısınız, Mamafih miktarı için kendi doktorunuza danışmak daha muvafıktır."

Bilmem ki, İngiliz tuzunun bir nevi şiddetli aşk sayılabilen ve muhakkak ki toksini beşeriyet için ondan da belalı olan ikbal hırsına ve diktatörlük illetine de faydası dokunabilir mi? Bir de o tahakkuk ederse, sade Tavşantaşı cinayeti gibi münferit facialar değil, dünya yüzünden delice harpler, bu müthiş felaketler de kalkardı.

Ah, keşke aşkın ve ihtirasın ilacı bulunmuş olsaydı...

1 melhuz: düşünülebilen, olabilen

En Büyük Kadın Şöhretimiz

Memleketimizde, pek uzun yıllardan beri –her türlü rejim, âdet, anane değişikliklerine bakmayarak– pek çok sevilen, mütemadiyen söylenen, muhabbet ve alakayı daima üzerinde tutan ve itibar görmekten hiçbir zaman geri kalmayan isim ve şöhret hangisidir?

Bilirim, aklınız, derhal politikaya, politika olmazsa edebiyata kaçar. "Reşit Paşa mı dersiniz, Mithat Paşa mı, yoksa Ahmet Mithat Efendi veya Namık Kemal mi?"

Ne onlar, ne bunlar... Sizi yormamak için evvela haber vereyim ki bahsettiğim isim ve şöhret bir erkeğe ait değildir; bir kadın adı bulacaksınız. Hem, öyle Fitnat, Leylâ, Nigâr gibi geçmiş zaman şairliğine yaraşan isimlerden de değil... Gözünüzün önüne, dünyanın en seçme çiçeklerinden daha katmerli, daha süslü, nazik ve nazenin tül şemsiyesini, şöyle yan eğmiş, atlas feracesi içinde haşır haşır salınarak ve sürmeli gözlerini baygın baygın süzerek; yaşmak altında harelenen ak gerdanında laden beni, Göksu'ya gitmek üzere halayığını elpençe arkasına katmış, üç çifte kayığına binen bir Enderun ve Tanzimat şairesi getirmeyiniz. Bu manzara çok hoş, tatlı tatlı düşündürücü ve geniş mikyasta[1] hayal süsle-

1 mikyas: ölçek, ölçü

yici olmakla beraber sorduğumu halle yaramaz. Filvaki, çoğu defa, bir yirminci asır muharriri olacağına Fıtnat Hanım devrinde yaşamış bir vakanüvis olmayı zamanın bir meşhur şairesi ile sevişip söyleşmeyi tercih ederim. Düşününüz, yeşil çinilerle süslenmiş, duvarları raflı ve çekmeceli, tavanı nakışla, pencerelerinde tunç parmaklıklar ve servi ağacından incecik kafesler, bir ocaklı loş oda... Siyah samur kaplı sedirler, kuş tüyü erkân minderleri ve içinde Hint'ten gelmiş baygın rayihalı *kursl*arın tütsülendiği gümüş buhurdanlar ve raflarda Çin'den gönderilmiş kuvvet macunlarıyla dolu fağfur kâseler... Bende:

Kemer küseste...

Şaire ise feracesini atmış, yaşmağını bir tarafa fırlatmış. Venedik dantelasından dar yeleğinin inci düğmeleri çözük ve Floransa kadifesinden sırma işlemeli şalvarı yarı düşük, kâh muaşaka, kâh *müşaare* halindeyiz; dudaklarımız buseden yoruldukça Baki'nin bir kasidesini ve Yahyâ'nın bir gazelini terennüm ediyor, sustuğumuz zaman ise köşedeki boy saatinin –şimdiki toparlak Alman ve Çekoslavak oda saatlerinin çekiçli tıkırtısına hiç benzemeyen– kedi mırıltısı gibi birbirine sokulup göğüs göğüse uyumaya teşvik edici yumuşak, gevşek, içten gelme, keyifli nağmesini dinliyoruz. Ama, biraz sonra, yeniçeriler kazan devirip *Babüssaade*'yi basacakmış ve padişahı indirip adamlarını *Şecerei Vakvak*'a asacakmış... Minarelerinde ikindi ezanları okunan şehir, şimdilik sakindir; kurşunlu kubbeler üstünde kumrular ötüyor ve şadırvanlı avlularda güvercinler dolaşıyor.

Yazık ki, demin dediğim gibi, bulacağınız isim böyle bir manzarayı canlandıracak cinsten, hiç de şairane değil-

dir, pek basit hiçtendir: Fatma, Emine, Hatice nevinden bir şey... Kıyafeti de adına uygundur; Bir koyu renk yeldirme, bir yazma baş örtüsü, ayaklarında ise kaba nalçalı kunduralar. Sadece bir köylü kadın!

Kim ola ya Rabbi?

İlave edeyim ki, İstanbul'da ve memleketin çoğu yerinde hiçbir erkek ve kadın ismi onunki kadar meşhur olamamıştır. Hem halk ağzında, hem güzideler muhitinde daima dolaşan, takdirle anılan, anıldıkça ve eserinden faydalandıkça kendisine rahmet okutan bu isim zannetmeyiniz ki, yalnız lakırdı arasında geçer, gazetelerde ve kitaplarda yeri yoktur. Hâşâ! Bu mübarek kadın, politikacı, edebiyatçı, silahşör, sultan, profesör, Türkçü ve tarihçi, doktor ve hastabakıcı, evliya ve azize olmadığı halde adını eski ve yeni birçok kitaba geçirmiştir. Daha mühimi de var: Hiçbir sene bilmiyorum ki, ondan gazeteler vesile bulup bahsetmesinler, yıldönümünü herhangi bir şekilde kutlamasınlar...

Bununla da kalmaz, o isim ufak ufak, kalem yazması veya daktilo basması olarak da elden ele dolaşır; aranır, sorulur, istenir. Unutulduğu, ihmale uğradığı, nisyana[1] karıştığı, modası geçtiği de katiyen vaki değildir.

Böyle bir şöhrete, böyle bir esere imrenmemek, darısı başıma diye istek duymamak mümkün müdür?

Hususiyle son asırların şöhreti ekseriya, yalancının mumu gibi yatsıya kadar yanıyor. Kısacık ömrümde sönüp gitmesine şahit olduğum şöhretlerin sayısı yüzü geçti. Bir zamanlar isimlerini destursuz ağzımıza alınca ağzımızın çar-

---

1 nisyan: unutma

pıldığı meşhurları, şimdi, aradan ancak yirmi, otuz yıl geçtiği halde, oturduğumuz eski mahallelerin birindeki bakkal ile aktarın adıymış gibi kafa patlatmadan bulamıyorum. "Neydi yahu," diyorum, "dilimin ucuna geliyor ama bir türlü çıkaramıyorum." Ve zihnime takılıp kaldığı, rahatımı kaçırdığı için şundan, bundan soruyor, deftere, kitaba bakarak hatırlamaya çalışıyorum.

Halbuki bahsi geçen kadının ismi bir gün, bir an bile aklımdan çıkmamaktadır. Nasıl çıkabilir ki, bu isim, yalnız, yazıda ve sohbette geçmez, bir fevkaladeliği daha vardır: Sokaklarda bağıra bağıra, nümayişi andıran şekilde sıkça sıkça tekrar edilir, bu suretle hiçbir şöhrete nasip olmamış bir mazhariyete ermiştir. Bugün, bu tecelli başka hangi bir şöhretin hakkıdır, haddidir; bu talihe, bu disilsiz bahta kim nail olabilmiştir?

Nice nice kavuklu formalı, nişanlı kürklü, yüksek heybetli şöhretlerin kardan arslan ve balmumundan bebek gibi eriyiverdikleri, bir kürek soğuk çamura veya bir avuç yumuşak hamura inkılap ettikleri bir devirde bu derece sağlam, şümullü[1], misalsiz ve menentsiz[2] bir ad ve ün sahibi olabilmek, düşünmeli ki, başı yemenili, ayağı çarıklı bir kadıncağıza inhisar etmektedir. Meşhurları utandıracak ve şöhrete lanet okutacak bir hadise!

Dahasını da söyleyeceğim. Tenkide uğramayan şöhret yoktur. Bir isim zar zor kalsa bile zaman gelir, birtakım münekkitler zuhur eder; ince elerler, sık dokurlar, kılı kırk yararlar, ötesini deşer, berisini eşer, o şöhreti *morg*dan çıkmış

1 şümullü: kapsamlı
2 menent: benzer

cesede döndürürler. Makaleme zemin ittihaz[1] ettiğim şöhret böyle bir akıbetten de masun[2] kalmıştır. Şimdiye kadar hiçbir kişi çıkıp da o parlak ismi ve kıymetli eserini tenkide cesaret edememiş, tek adam, aleyhinde söz söyleyememiş, dil uzatmaya cesaret gösterememiştir.

Büsbütün acayip bir ciheti de vardır:

Gün olur. Sokakta giderken bir adama rastlarsınız, candan ve gönülden, sarsılmaz bir emniyet ve itikatle coşmuş, vecde gelmiş, onun adını ve onun eserini, göğsü kabara kabara halka bağırıyor ve bağırmasına rağmen hiçbir taraftan itiraza uğramıyor. Bilakis, başına üşüşenleri ve aynı ismi tekrarlayanları görürsünüz. Söyleyiniz bakayım, siz bu kabilden, uzun yıllardan beri adı sokaklarda haykırılarak anılan ve tasvip sesleriyle karşılanan başka bir şöhrete tesadüf ettiniz mi?

Ya eserinin hâlâ kapışıla kapışıla alındığını, rağbetten bir zerresini kaybetmediğini ve her sene, milyonlarca, hatta –hiç mübalağam yok– milyarlarca yenisinin satılığa çıkarılıp dört, beş ayda tükendiğini söylersem ne buyuracaksınız?

Yalnız hakikati tahrif etmiş olmamak için itiraf edeyim ki, kadın bu eseri başka bir eserden almıştır; fikir tamamıyla kendi dimağının mahsulü değildir. Fakat bu başka esere öyle bir çeşni, bir lezzet, bir hassa, ne bileyim ben, bir nefaset ve nezaket, bir incelik ve kibarlık vermiştir ki, ortaya tamamıyla ayrı, aslına benzemez, eşi bulunmaz bir yepyeni dimağ mahsulü koymuştur.

---

1 ittinaz etmek: saymak, tutmak
2 masun: korunan, korunmuş

Artık, kemal mertebesini bulduğu için de o esere kimse bir harf, bir nokta ilavesine bile ihtiyaç hissetmemiş, böyle bir lüzumu aklından geçirmemiştir.

Bu meşhur kadın kimdir? Ölmez ve unutulmaz eseri nedir?

Şayet bulamadınızsa fazla merakta bırakmak istemem. Hoş mevsim yaz olsaydı onu benden evvel size sokaktaki satıcının sesi çoktan hatırlatırdı: ayşekadın fasulyesi!

Sana bin takdir, bir aferin ayşekadın! Aziz hemşerim.

Yeni ve eski dünya fakültelerinde kafa patlatmış nice ziraat ve nebatat mütehassıslarımızın yapamadığını sen yaptın: Beykoz'un bir ücra bostanında, yaz demedin, kış demedin, iki büklüm toprağa eğildin, çapaladın, eşeledin, fundaladın, gübreledin; çeşit çeşit fasulyeleri en iptidai vasıtalarla birbirlerine aşıladın, akrabalaştırdın; köylü aklın ve köylü bilginle ortaya alimleri hayran bırakan bir *ıstıfa* bir *seleksiyon* numunesi, bir şaheser koydun. Millet de büyük bir kadirşinaslıkla o esere senin adını koydu; adın müebbet oldu!

İlim, edebiyat, sanat, siyaset sahalarında, kadın ve erkek binlerce şöhret bir parlayıp bir söner, bir söylenip bir unutulur, bir methe uğrayıp bir zemme çarpılırken, çürüyüp yokluğa karışırken seninki, hepsinin üstünde, alçak gönüllü, fakat lekesiz, dünyalar durdukça hayır ile anılacak, bu lezzetli, hassalı, marifetli ve hünerli icadından dolayı adın bütün bir milletin dilinde ebediyete kadar dönüp dolaşacaktır.

Şurasını da lehine olarak söylemeli ki, zekânın, zevkinin, gayret azminin mahsulü olan bu güzel eser tamamen insani ve her türlü zarardan, en ufak bir arızadan aridir. Allah'a şükür ki, o, ne Nobel'inki gibi bir dinamit, ne de son

harpte ismi geçtikçe vücudumuzda kızgın ateşini duyduğumuz isperit nevinden beşeriyete bir beladır; bilakis ağzının tadını bilen milletime lezzetli bir gıdadır.

Ayşekadın! Asil yürekli, zevk sahibi, medeni köylü kadın! Bahçıvan kızı! Sen bir azizesin, patates naşiri Parmentier'nin manevi bir kerimesi, fakat daha fen ve sanat ehli bir alimsin. Ziraat mektebinde namına bir kürsü kurulmamasına, Halkalı çiftliğine bir heykelinin dikilmemesine teessüfler etme; zaten etmezsin. Hiçbir isim, seninki kadar keyifle, istekle, iştahla zikredilmemiştir, edilemeyecektir. Lokantalarda listelere göz atarken hepimiz adını söylüyoruz:

"Garson bir ayşekadın!"

Çarşı, pazar, sokak sokak, köşe başlarında, dükkân önlerinde, ev, apartman kapılarında koca bir halk tabakası seni arıyor, seni konuşuyor:

"Tart bakalım... kilo ayşekadın!"

Aşçılık kitaplarıyla mevsimin sebze fiyatlarını bildiren gazete sütunlarında yine sen zikrolunuyorsun ve bütün bir koca yaz, şehir senin isminle çalkalanıyor, senin methinle inliyor:

"Ne âlâ ayşekadın fasulyesi!"

Çalı, yer, barbunya fasulyeleri, umumi, hiçten, şahsiyetsiz isimlerdir. Seninki bir insan, daha iyisi bir kadın, bir hoş köylü kızı adı ile anıldığı için adeta şecereli ve ayrıca lezzetlidir. O kadar lezzetli, taze, körpe, usareli ve gevrektir ki, buna "Ayşe kız fasulyesi" diyeceğim geliyor.

Zavallı talihsiz Kristof Kolomb, keşfettiği yeni dünyaya kendi adının verilmesi saadetinden mahrum kalmıştı. Halbuki senin kültürleştirip ıstıfaya mazhar kıldığın tatlı, tom-

bul, lezzetli fasulyen ismini taşıyor, onu da, adını da ebediyete eriştirdin. Bilhassa ot ve zerzevat yemenin sıhhat kaideleri sırasına girdiği bir asırda bu ne talihtir!

Filvaki senin şubende, adını bir güzel meyve çeşidine elem etmiş bir meslektaşın daha vardır: Mustafabey armudu... Fakat, takdire layık olmakla beraber o şöhret seninkinin kabına varamamıştır. Sen tek büyük kadın şöhretimizsin, birsin ve millisin!

Kara yeldirmeli, yazma baş örtülü, asrı çedik pabuçlu popüler hayalinin karşısında bilhassa tazesini bulamadığım bu kış mevsiminde, eserini hatırlayıp ağzım sulana sulana ve gözümde yemyeşil, taze ve semiz bir fasulye demeti canlana canlana hürmetle, takdirler, gıpta ile eğiliyorum.

Yattığın toprak nur olsun. Ölmez Ayşekadın, dostum Ayşe kız!

Işıksız *Fener* Çiçeksiz *Bahçe*

Bazı kusursuz güzeller vardır ki, talihsiz olduklarından, bütün ömürlerince yüzleri gülmez; nasipleri yoksulluk ve ihmaldir; daha az layıkları ikbale, refaha ererler; dağ iken bağ, cadı iken cadde veya peri olurlar; kapı eşiğinde sürünürken baş köşede yer bulurlar; umulmadık bir saadet güneşi başlarına doğar, altlarındaki katı ot minder yumuşacık kuştüyü ile dolar. Birincisine, yani bahtsız üvey kıza ve ahretliğe misal Fenerbahçe'dir, ötekine Florya!

Fenerbahçe, istibdat devrinde işlek bir mesire olduğu halde tamamıyla bakımsızdı; gezmeye gelenler çoğu defa hokkabazın meşhur un dolu zurna oyunundaki gibi saç, sakal, üst baş bembeyaz, evlerine soytarı ve apikurya maskarası şeklinde dönerlerdi. Dört tarafı deniz kaplayan bu ufacık yeri, iki fıçı yerleştirilmiş, katır koşulu bir külüstür araba dolaştırarak sulamak bile ne belediyenin aklından geçerdi ne de oraya tenezzühe[1] ve teftişe gelen Fehim ve Sakallı Mehmet Paşalar gibi astıkları astık, kestikleri kestik nüfuzlu ricalin kafasına sığardı. Sanki toz, bilhassa Fenerbahçe'de mukaddes bir nesne idi, halkın bunu yüzüne, gözüne sürmesi la-

1 tenezzüh: gezinti

zımdı, izalesine[1] gidenin eli, ağzı çarpılır, Allah'ın gazabına uğrardı!

O devirde kumpanya suyu ta kapısına kadar getirilmişti, fakat içeriye alınmasına kimse cesaret edememişti. Paket taşı ve şose için de böyle oldu, eşiğini geçemedi. Havagazı da burnunun dibine sokulmuştu, lakin deniz fenerinin heybetinden ürkmüş gibi birkaç yüz metre ötesinde mıhlanıp kalıyor, bir adım ileriye atmak küstahlığını gösteremiyordu. Otuz iki sene Fenerbahçe'nin külleri savruldu ve bu küllükte bütün bir devrin ihtişamı, atları, arabaları, sultanları, damatları, nedimleri, nedimeleri, elmasları ve altınları katar katar geçti, döndü, dolaştı, toz, toprak içinde yüzdü ve nihayet boğuldu!

Meşrutiyet idaresine gelince –sanki umran[2] işlerine yanaşmamak bu idarede kanuni esasi ile meşrut imiş gibi!– orayı da, her tarafta yaptığı gibi yüzüstü bıraktı; ne adını andılar, ne semtine uğradılar. O sıralarda bir, iki kere hatırını sormaya gitmiştim: Talihsiz mesirenin hayırlı bir inkılâp bekleyen mazlum, meyus bir hali vardı, sanki, tek başına, denize, ufuklara bakarak:

Bu memlekette de bir gün sabah olursa Haluk...

mısraını, yüreği yaralı fakat gönlü ümitle dolu hafif hafif okuyor, istikbali gözlüyordu.

O inkilap da oldu.

Neylemeli ki talih gene yâr olmadı... Nice kumsallara kum gibi para döküldü, nice kuru tarlalar koruya benzetildi,

---

1 izale: yok etme, giderme
2 umran: bayındırlık

nice harebeler mamureye döndü, nice darlıklar genişletildi, ne çıkmaz sokaklar meydanlığa çevrildi, ne himmetler, ne gayretler gösterildi; fakat, acı bir istihza[1] gibi isminin sonunda iç açıcı *bahçe* kelimesini taşıyan bu virane üstünde bir kazma işlemedi, bir gül fidanı yeşeremedi, bir çardak olsun kurulamadı. Geçen gece uğradım: Uzakta Büyükada'da ve kenarda Suadiye, alev kanatlı bir kuş kümesi sahiline konmuş, başlarını eğe kaldıra yem yiyor, yahut fosfor derili bir balık sürüsü karaya vurmuş, pullarını dökerek durmadan çırpınıyor gibi oynak ışıklar içinde yanıyordu. Moda'daki kulüp, peteklerine bal yerine nur sızdırılmış kadar aydınlık, hareketliydi. Belvüde caz çalıyordu; bu neşeli musiki, oteli kuşatan ampul askılarından dökülüyor sanılırdı. Kalamış koyunda sandallar vardı. Fakat, cılız birkaç otunu da keçilerin kemirdiği vahşi Fenerbahçe, lanetleme bir yer kadar loştu, boştu, korkunçtu. İçinde ecinniler top oynuyordu.

Bana öyle geldi ki zavallı mesire, dibine ışık vermeyen tek fenerini, karşı sahildeki belediye dairesine sallayarak, bir kazazede gibi pürheyecan, dikkati üzerine çekilmeye çalışıyor; titrek elinde tuttuğu nur yazılı arzuhali, kâh ümitli, kâh ümitsiz, uzata çeke devlet kapısından medet bekliyor!

Halbuki tabiat, dünyanın hiçbir köşesinde, bağ, bahçe, park, saray, gazino, yalancı cennet, hülasa güzel, nefis, harikulade ne isterseniz onu olmaya müsait bu derece şirin, emsalsiz, minyon bir yarımadacık daha ya yaratmış, ya yaratmamıştır. Sanılır ki orasını hilkat kendiliğinden yapmamıştır; bütün arza hâkim haşmetli bir cihangirin arzusu, zevki için

---

1 istihza: gizli veya ince alay

en şöhretli mühendisler, mimarlar, sanatkârlar yıllarca çalışarak hazineler pahasına bu bediayı yoktan var etmişlerdir. O ne latif girintiler, çıkıntılardır; ne kaprisli kayalıklar, koycuklar, burunlar ve tepeciklerdir; ne hoş bir dilden girilir, hangi tarafa dönülse ne cazibeli manzaralarla karşılaşılır, tulûa da, guruba da, mehtaba da göğsünü ne güzel açmıştır, bu ne bulunmaz, seyrine doyulmaz bir sihirli ülke, bir masal memleketi, bir sinema tablosudur.

Biçare Yarımada! Kederinden –daha doğrusu çılgın lodoslara karşı etrafı rıhtımla beslenmediğinden ve bakımsızlıktan– yavaş yavaş eriyor, bitiyor, yok oluyor!

İlk muhacir akınları, Bizans'ın müstesna mevkiini göremeyip Anadolu kıyısında yerleştiklerinden dolayı tarih Kadıköy'e "Körler Şehri" adını vermişti. Fenerbahçe gibi bir nimetin kadrini bilmediğimiz için, bir heccav çıkıp da İstanbul'a "Nankörler Şehri" derse kızmayalım!

Fakat zannederim, çoğu gitti, azı kaldı. Anadolu yakası imar planıyla beraber Fenerbahçe'ye de umran nuru yağmak üzeredir. Gönül istiyor ki şimdiye kadar her türlü modern tesisata kapısı örtülü kalan bu tiryaki yarımadaya bundan sonra da bazı çirkin veya gürültücü yeniliklerin girmesi yasak edilsin: Kübik bina, otomobil, radyo, sinema ve caz! Gazino olarak Nevyork sergisindeki Türk paviyonu örneğinde bir köşk, servilerin yer yer gölgelediği iç bahçesinde geniş yalaklı, engin saçaklı mermer çeşmeler ve kıyıdan uzun kollu hilali gömlekler giymiş hamlacılarıyla birkaç eski İstanbul kayığı... Kehribardan oyulmuş sanılan sapsarı cilalı ah o endamlı, narin piyadeler!

İşte görmek istediğim Fenerbahçe!

Ağaç, Tahta ve İnsan

Romantikler tabiatı, dağlar, dereler, ormanlar ve bulutlarıyla süslü, haşmetli bir dekor teşkil ettiği için severlerdi. Halbuki şimdi bizim sevdiklerimiz onun sadece göze hoş görünen dekoratif kısımları değildir; tabiatı, zafere ulaşmak için sarf ettiği çetin, bezmek bilmez emeğinden dolayı da güzel sayıyor ve onunla aramızda bir benzerlik bularak da ayrıca benimsiyoruz.

Bahsettiğim hayat ve galebe mücadelesinin en kudretli, parlak, ihtişam içinde zarif ve çok faydalı örneği ağaçtır. Ağacın asıl güzelliği neresindedir? Sırla, sihirle dolu bir kuvvet kapsülünün yerden göğe doğru fışkırışında, karanlıktan sıyrılıp ışığa can atışında ve nura kavuşunca gelişip bir saltanat kuruşunda değil mi? Bir ağacın, tohum, sürgün, fidan istihalelerinden[1] geçmek, nihayet tutunmak, yaşamak, nüfuz sahibi olmak, ağaçlaşmak için nasıl uğraştığını, didindiğini, çırpındığını düşündüğüm, göz önüne getirdiğim zaman adeta onun yürek çırpıntısını, soluduğunu, terlediğini, iç çekmelerini ve inlemelerini duyar gibi olurum.

O ne mücadeledir! Taşlarla, topraklarla, böcekler, solucanlar, yağışlar, donlar, rüzgârlar ve sam yelleriyle, kasır-

1 istihale: biçim değiştirme

galar ve tipilerle uzun seneler, her mevsimde daimi bir boğuşma, göğüs germe, omuz verme halindedir. Bir fidanın gayreti bir fil gayretidir; her fidan bir Titan, her ağaç bir Herkül'dür; bir orman ise devler mahşeridir.

Boraya kafa tutan bir meşeyi seyrediş az heyecanlı mıdır? Bir sarp yamaçtan ovaya bakan tek çamdaki vekar, beyan kudreti, şiir ne derece kudretlidir! Newton: "Deha, uzun bir sabırdır" dediği zaman, ben yüksek eser vermiş bir insan kadar, gelişmiş, güzelleşmiş, gölge salmış bir ağacı da hatırlarım. Zaten halka temas etmeyen; onu faydalandırmayan ve güzelliği kavramayan eser büyük sayılamaz; ağaç ise bu üç şartı da haiz olduğu için büyük bir eserdir; uzun bir sabır, gayret, mücadele mahsulü ve hüsün timsali olması dolayısıyla adeta bir deha eseridir.

Lamartine, sevgilinin yanından ayrılışını anlatmak için der ki: "Bir kişi eksildi mi, her taraf bomboş, gayrimeskûn kalır." Ben bu eksikliği, bu hicranı –ayrıca da hakikaten gayrimeskûn olan– çöllerin ağaç noksanında fazlasıyla duydum. Gözümde ağaç bir sevgili gibiydi; en ümit edilmez yerde onunla karşılaşmak hulyasını bırakamadım. Aradığımı, dilediğimi, özlediğimi bulamadığım için de, bütün o sonsuz genişliklere, keskin güneşlere rağmen gönlümü darlık ve karanlıktan kurtaramadım.

Ağaç hasreti belli başlı bir *sıla* ateşidir. Zaten memleketinin ağaçlarını sevmek suretiyle kendisini belli eden bir nevi vatanseverlik de vardır. Her vatan sevgisi muhakkak mücadeleci ve kahramanca bir hüviyet alamadığı için bazıları yurdunun dağlarına, deryalarına, çayırlarına ve bilhassa ormanlarına delicesine tutkundurlar; mazisi, şehamet

ve saltanatı yerine veya bunlarla beraber onları da severler. Gurbette kaç kere Emirgan korusunun manolyalarını, Büyükdere'nin çınarlarını, kendi bahçemin ıhlamurlarını, hatta bezgin günlerimde Karacaahmet'in servilerini yana yakıla düşünmüştüm.

Verhaeren, *Ağaç* başlıklı manzumesinde ağaca hayranlığını ne kuvvetle ifade eder. Bir yerinde der ki:

"İster yaz onu kucağında sallasın ve kış yumruklarıyla sarssın, ister gövdesi buz tutmuş veya dalları yemyeşil bulunsun, her zaman, şefkat gördüğü, yahut kine uğradığı vakit de ağaç, heybetli, haşmetli varlığıyla vadilere hakimdir. Ben onun geniş, güzel hayatına karışmış ve dallarından biriymişim kadar kendisine sarılmış, bağlanmıştım. O, ihtişamı, vekarı içinde bir imtisal numunesi gibi dikilmiş dururdu."

Contesse de Noailles –ki yine Lamartine'in– "Bereket versin tabiat yanındadır, seni çağırıyor ve seviyor!" mısrasıyla anlattığı o büyük teselliye tam heyecanla sarılmış ve yaşadığı nurlu alemin tabii bir hadisesi telakki ederek ölümü, ahret korkusundan uzak, samimiyetle sevmiş olan bir seçme şairdir. Şöyle diyor:

"Ormanlar, göller, verimli ovalar benim gözlerimi insan gözlerinden fazla meşgul etmişler, hislendirmişlerdir. Ben tabiatın güzelliğine kollarımı dayadım ve mevsimlerin rayihasını avuçlarımda tuttum. Bahar! Teshir[1] edici yüzünü boynuma koy!"

---

1 teshir: ele geçjrme, zapt etme

Boğaziçi'nin erguvan renkli ve leylak kokulu baharlarını saramadığım, ellerimi mor salkım çardaklarına dayayıp çınar gövdelerine dolanamadığım seneler ne teselli kabul etmez bir bedbahttım. Hem bilir misiniz ki kendi vatanının toprağında, suyuyla, havasıyla yetişmiş, gelişmiş bir ağacın, o cinsten her yerdeki ağaca benzemekle beraber –tıpkı bir vatandaşın başka bir insandan farkı olmadığı halde ayrı bir cana yakınlık arz etmesi gibi– size başka bir anlatışı ve sizi başka bir anlayışı vardır. Memleket ağacı, sadece bir ağaç değil, bir hemşeri ağaçtır; vatan kökünden sapasağlam bağlanmış bir hemşire olduğu için de onunla yâd ülkelerde karşılaşmanıza imkân yoktur.

Alfred de Vigny bir mısrasında: "Beni tabiatla hiçbir zaman baş başa bırakma!" diyerek tabiatın bazen zalim, insafsız, sefalet ve ıstıraplarımıza kayıtsız hodbinliğinden[1] nefretini bildirmiştir. Fakat ağaç, tabiat içinde bin türlü çile çeken ve bunlara aldırmayarak en küçüğünden en büyüğüne kadar her mahlukun faydasına çalışan bir unsur olmak itibarıyla bir hüsnüahlak modelidir. O bir sanatkârdır; hayatı ıstırap çekmekle geçtiği halde bu ıstırabını idealleştirerek insana, Türkçede tam mukabilini bulamadığım *Beauté*yi, yani "bizde zevk ve hayranlık hisleri uyandıran şekil ve tenasüp[2] mecmu"nu[3] verir.

Hayvan muhabbeti gibi ağaç muhabbeti de iyi kalpliliğe delalet eder, bunları seven çocuk yarın insanlığa zarar vermeyecek bir mahluktur.

---

1 hodbinlik: bencillik
2 tenasüp: birbirine uyma, yakışma
3 mecmu: bir araya getirilmiş, toplanmış

Ağaç, tabiatı en güzel, samimi, sıcak şekilden kucaklayan bir unsurdur da... Manzaraları o tamamlar ve tabiatın seçme tablolarına mahremiyet ve şefkat tarafını o verir. İcadiye tepesindeki fıstıkları kaldırınız; Boğaziçi'nin o köşesi, nasıl, damı çökmüş bir ev gibi manasını, deruniliğini, hususiyet ve şiiriyetini kaybeder, biter!

Her birinin ayrı güzellikte kabuğu, dalları, yaprakları, kokusu ve bazen de çiçekleri olduğu için, ağaçlar tabiatı teşkil eden unsurların en çeşitlilerinden sayılır. Ağaç insanın hayatında, kendini bulduğu ilk çağlardan beri çok önemli bir yer tutmuştur. Hepsinden vazgeçersek bize ateşi, yani medeniyetin ilk vasıtasını verdiği için onu kutlu addetmemiz lazım gelmez mi? Zaten ağaç, bir tapınak olmaktan hiçbir devirde kurtulmamıştır. Bugün bile en ileri ülkelerde tarihe ün salmış ağaçlar vardır ki gölgeleri hâlâ birer ziyaret yeridir. Ansiklopediye müracaat ederseniz birer mabut, birer mabet, birer dâhi veya birer şahesermiş gibi yetmiş, seksen ağaç ismine, biyografi ve menakıbına rastlarsınız.

Ağaç, musiki aletlerinin vücudunu teşkil eder; o bakımdan da insanlığın dert ortağı, neşe arkadaşı, sanat yardımcısıdır. Kavaldan, neyden, curadan tutunuz, uda, kemana, piyanoya kadar! Çobandan başlayarak en büyük dâhilere kadar! Şarkta *ney* gibi kalem de kamıştandır, kamış da bir ağaç ve dal değil midir?

Ağacın bir fevkaladeliği de tahta haline geldiği zamanki şekillerinde de temiz, güzel kalabilmesi ve bu hale gelmek için geçirdiği safhalarda da güzelliğini muhafaza edebilmesidir. Hatta sadece odun bile güzeldir, kabaca, hoyratça bölünmüşü, parçalanmış hali bile... Bilmem ki *odunluk*

dediğimiz, kapısı örtülü yarı karanlık, mahfuz yerlerdeki hoş rayihayı hatırlıyor musunuz? Bu rayiha, çocukluğumda saklambaç oynadığımız günlerden beri bütün serinliği, yumuşaklığı, iç açıcılığı ile hâlâ şammemde[1] taptaze duruyor! Rendenin keskin dili altında büklüm büklüm kurdelenen, taşan, dökülen, yerleri kaplayan; ellere ve saçlara ılık, kokulu bir cins kar taneleri gibi hafif hafif, eriyecekmiş gibi konan talaşlar ne zarif, ne temiz şeylerdir... Menevişleri, damarları, kadifemsi tenleriyle rendelenmiş tahtalar seyrine doyulmayacak kadar güzel değil midir? Hatta güzel mermerler ve somakiler, güzel tahtaların taş haline gelmişine benzemez mi? Ben doğramacılığı, erkekten ziyade kadına, hem de güzel kadınlara yaraşacak bir sanat, hatta bir yüksek sanat addederim ve bıçkıdan geçen bir çam tahtasının ıtırı, o sıcak, mahrem ve kuvvet arttırıcı esans niçin nadide pafönler arasında satılamaz diye şaşarım! Ağaç öyle fevkalade vücutlu bir mahluktur ki, kırıldığı ve kesildiği zaman teninden rayiha neşreder ve kanı tertemiz, beyaz ve parlak kırağı taneleri gibi yarasının etrafına dizilir.

Ağaç ile tahtanın insan hayatındaki çok ehemmiyetli mevkiini göstermek için musahabemi birçok okuyucularımın gözüne ilişmemiş olduğunu sandığım bir yazımı tekrar ederek bitireceğim:

Doğacak çocuğun babasına sokakta rastlardınız:
"Nereye?" diye sorardınız.
"Çarşıya," derdi, "bir beşik ısmarlayacağım da..."

---

1 şamme: koku alma duyusu

İnsanı, eskiden, ilk önce, tahtanın içine böyle, doğar doğmaz sokarlardı. Bu temas ömrü müddetince, devam ederdi.

Çocuk yarı yürür hale gelmiştir. Annesi der ki:

"Bir iskemle alsak..."

Babası, akşama, ortası delik uzun bir çocuk iskemlesiyle dönmüştür. Oturturlar. Oyuncağıyla tahtaya vurmaya başlar. Tahta ile tanışmaya başlamıştır.

Çocuk oynuyor.

Elinde bir tahta çember, omzunda bir tahta tüfek, belinde tahta bir kılıç, önünde tahta parçaları vardır. Tahta arabasını çeker, tahtalara çivi mıhlar, yarın tahta olacak ağaçlara tırmanır. Daldan kamçı, kamıştan düdük, çubuktan öteberi yapar. Tahtalarla haşır, neşir olur. Tahta ile bağdaşmıştır.

Çocuk oldukça boy atmıştır.

"Artık," derler, "mektebe kaydettirmeliyiz."

Bir gün onu kolundan tutarlar, sıralardan birinde, bir yer gösterirler. Oturur. On beş sene, hayata, o tahta sırada hazırlanacaktır; ve kara tahta üstünden dünyayı öğrenmeye koyulmuştur.

Çocuk bir delikanlıdır.

Bütün ümidi bir sandalyeye ilişmekte... Nihayet bunu bulur.

Hayata o tahta sandalye ile atılmıştır. Ve bekler ki bu sandalye, yarın, muşamba kaplı, bir gün minderli, daha sonra da yaylı ve marokenli olsun! Fakat içyüzü hep tahtadır. Tahtaya yaslanarak hayatı yürütmeye çabalar.

Olabilir ki bir kaza, bir hastalık onu sakat bırakır.

Dayanacağı yine tahtadır: İki koltuk değneği getirirler, tahta kollarına abanır, hayatını bunlarla sürükler.

Artık, iskeleti yine tahta olan yastıklı bir koltukta, pencerenin önündedir; ak saçlıdır, çökmüştür.

Aklında daima tahtalı bir hatıra ve yüreğinde tahtaya karşı bir korku vardır: Beşiği, mektep sırası, iş iskemlesi, tahta karyolası, yarın üstüne uzanacağı tahta sedir ve içine sokacakları tahta mahfaza!

Bu ömrün de sonu gelir: O çirkin isimli tahtaya uzanmış, o fena gıcırtılı tahta kutuya girmiştir.

Dünya yüzünde çocuğun ilk yuvası tahtadandı; son yuvası da tahta olmuştur.

Nihayet gömüldüğü toprağın başucunda koyu renkli, koyu gölgeli, ahret kokulu bir ağaç yetişir; gömülenden de bir şey taşıyan ağaç!

Bir gün o ağaçtan bir beşik ve bir tabut yaparlar.

Birisine yeni doğanı, ötekine, doğmamışa döneni yatırırlar.

Meşe ile Saz

Bu kış, kömürden fazla odun yaktığım için tekrar dikkat ettim: Sobaya attığım gürgen parçaları çarçabuk eriyip kül oluyor; aralarına nasılsa karışmış birkaç meşe odunu ise, lal gibi kızarmış, uzun müddet dayanıyor; küreğe alınırken, maşa ile tutulurken dağılmamakla beraber mangala çekilince de hemen kararmıyor, ateşini ve rengini epey zaman muhafaza ediyor. O sayede, kömür çarpması korkusuna düşmeden, çoktan beri uzak kaldığım mangal başı safasına kavuşmuş oluyorum. Ve meşe odununu tahkir yerine kullandığımıza da şiddetle kızıyorum...

Bize bu odunu veren ağaç birçok milletler için kuvvet ve sağlamlık sembolüdür. Nişanlarla madalyalarda yaprakları ve dalları manalı bir süs olarak kullanılır. Daha eskiden de Yunan mitolojisinde bunu büyük ilah Zeus'un kutlu ağacı sayarlar ve ilk insanların meşe palamutlarıyla karın doyurduklarını sanırlardı. Hatta tapınaklarda, rahipler meşe yapraklarının hışıltısını dinleyerek kayıptan haber verirlerdi. Daha ileriye vararak meşe kabukları altında birtakım dağ, orman ve su perilerinin saklandıklarına bile inananlar çoktu. Sporda kazananların başlarına yine meşe dallarından taç koymak da âdetti.

Eski Roma'da meşe, Jupiter'in ağacıydı ve yararlık, cesaret gösterenler, meşe dalından taçlarla mükafatlandırılırdı. Goluva'lar ise her milletten fazla o ağaca karşı dindarca bir saygı beslerler, şerefine ayinler ve şenlikler yaparlardı. Ortaçağ Fransa'sında meşe, dini ve milli değerini muhafaza etmiştir. Uzak dedelerimizin aynı ağaca, kudret sembolü olmak dolayısıyla kıymet verdiklerini de biliyoruz. Bugünkü paralarımızın bir kısmını hâlâ meşe yaprakları süslemektedir.

Böyle olduğu halde –hele, yapıda ve sobada her ağaçtan fazla faydalandığımıza bakmayarak– lütfunu gördüğümüz bir ağacı kaba tavırlı, hödük ve hoyrat bir insan hakkında teşbih yerine kullanmamız gerçekten haksızlık, nezaketsizlik, daha doğrusu kendi uydurduğumuz o kötü tabirle anlatabileceğimiz ham bir harekettir.

*

Fransızcada meşe, kaba ve zekâsız değil, tam ve sapasağlam bir adama işarettir.

Hatta o lisanda "Sevmeyince bir meşe olursunuz; sevince bir saz" sözü vardır ki aşkın zararlı cihetini anlatmakta kullanırlar. Şu sözler de manalıdır: "Meşe ağacı bir balta savurmakla devrilmez", "Palamut bir günde meşe olmaz." Fakat, insan zekâsının en köklü ve sert bir kuvveti nihayet yeneceğini göstermek için de bir atalar sözü bulunmuştur: "Küçücük adam, koca meşeyi çökertir."

Dilimizde meşe üzerine ben bu gibi sözler hatırlamıyorum; belki vardır; meşesi bol yerlerde herhalde kullanılabilir. İstanbullular zevkine kapılarak daha ziyade çınarı se-

verler; haklıdırlar. Zira bu ağaç çok defa gezinti yerlerinde havuz ve çeşmebaşlarını, kır kahvelerini süsleyen gölgelikli birer duraktır; yine çok defa altında oturanlar güzel bir manzaraya uzaktan bakmak fırsatını bulurlar. Yaprakları nazlı, dalları kaprisli, kabuğu çakı ile isim yazmaya, kovuğu da ocak diye kullanılmaya elverişlidir.

Ayrıca çınar, saltanatlı şahanedir. İstanbul gibi saltanatlı bir şehirde, bu şehrin şahane dekoruna pek yaraşır. Lakin bu çok gösterişli, cakalı saltanat, uzun ömürlü olmakla beraber epeyce koftur; çınarın gövdesi yarık, odunu çürük, tahtası değersizdir; avizeye benzeyen boş bir süstür. Şıngıllardan dökülen ince tozların da ciğerlere zararlı olduğunu dostumuz Lûtfi Arif Kenber'in değerli yazılarından yeni öğrendik.

Evet, çınar güzeldir, süslüdür, göz alır, gönül çeker; işvebaz bir saraylıdır. Fakat meşe, tunç göğüslü, mert duruşlu, ağırbaşlı bir erkektir; bir silahşör, bir nöbetçidir. Birinci sever, öbürünü beğeniriz; fark bu noktadadır.

Daha mühimi var: Meşe aleyhinde söz söyletmek, meşe odununu işe yaramaz bir adama benzetmek, onun ateşinde ısındığım şu karakışta bana her zamandan fazla bir nankörlük, bağışlanmaz bir suç gibi görünmektedir.

*

Lafontaine'in meşhur *Meşe ile Saz* masalına gelince, o bir ahlak öğüdü değildir; saray gözdeleri için yapılmış bir dalkavukluk dersidir.

Çocukken bana da mektepte –Recaizade Ekrem Bey tercümesinden– bunu öğretmişlerdi; hâlâ hatırımdadır; şöyle başlardı:

Saza bir gün bakarak der ki meşe...

Hikâyesini hep bilirsiniz: Meşe sağlamlığıyla ve fırtınalara göğüs gerip kafa tutmasıyla övünürmüş; en hafif rüzgâr karşısında baş eğen sazla da alay edermiş. Derken bir kasırga kopmuş, meşe dayanmış, kasırga abanmış, nihayet zafer fırtınada kalmış, ağaç devrilmiş; saz ise eğildiği için tehlikeyi atlatmış!

Fransız ahlakçısı sonunda demiyor ki: Saz gibi miskince yaşamaktansa şuursuz ve zalim bir kuvvete ramolmayarak meşe gibi haysiyetle ölmek daha şereflidir. Ve düşünmüyor ki sazdan nihayet çocuk başına bir eğlence külahı örülür, meşeden en büyük yapıların temel direği atılır. Zaten bu hikâyelerin çoğu –birçok kere yazdığım gibi– yalnız ahlaka değil, bilgi, mantık ve tabiat kanunlarına da uymaz. Saz elbette eğilir; o, doğuştan eğilmeye mahkûmdur; eğilmeyip de ne halt etsin? Meşe ise, cinsi icabı nasıl eğilebilir? Eğilseydi meşe olabilir miydi? Ancak sayısız fırtınalara göğüs gere gere bir ağaç o sağlamlığa, o büyüklüğe, o mevkiye erebilir ve "Aman, alacağımız odun veya direk, meşe olsun!" diye herkesi peşinde koşturur, kendisini arattırır. Saz yak bakayım da ısın, yahut sazdan temel at da kurduğun evde barın!

*

Yukarıda bahsettiğim manzum tercümenin sonunda galiba, *"Çıktı bir sarsar-ı bihüfken-i serma..."* gibi bir mısra da vardı.

Çocuklara ezberletilecek bir şiirde hem söylenmesi, hem öğrenilmesi bu derece güç, ana diline tamamıyla aykırı kelimelerin bulunuşu o zamanki tahsil şeklinin güçlüğünü göstermeye fazlasıyla yeter. Haydi "sarsar"ı, aslı yabancı olmakla beraber, "fırtına"ya benzetelim, benimseyelim; lakin o yaşta "bih"in "kök"; "bihüfken"in "köksökücü" ve "serma"nın "kış" manalarına geldiğini öğrenmekte ne mana var?

Bu kabil manzumelerin büyük bir kusuru da bazı mısralarının tam Türkçe, öbürlerinin tam yabancı kelimelerden kurulmuş olmasıydı. Mesela –demin okudunuz– Meşe ile Saz'ın ilk mısrası su katılmamış Türkçedir. Naci'nin *Kuzu*'sunda da sade mısraları, durup dururken *"Dünbale ise hemişe cünban..."* gibi mısralar kovalar. Bu, bize alıştığımız kelimelerle konuşan anamızın birdenbire dil değiştirip Araplaşması veya Acemleşmesi hissini verirdi. Şaşırır, kalırdık!

Ah keşke Meşe ile Saz manzumesi Lafontaine'inki gibi değil de şöyle bitseydi: "Kasırga nihayet soluğu tüketti, cakası ve çalımı, hiddeti ve şiddeti, hoyratlığı ve yıkıcılığı bir para etmedi. Ona mertçe göğüs geren koca meşe, eskisi gibi sapasağlam, hatta daha şerefli ve daha şanlı, dimdik yerinde kaldı. Saza gelince, bu sefer fırtınadan değil, utancından iki büklüm oldu, kimsenin yüzüne bakamadı, sefil ve kısa hayatına miskince devam etti."

Masal bu ya!

Sarhoşların Cetveli

Hafta içindeki gazetelerde okudum: Sert ispirtolu içkilerin revacını azaltmak için şaraplar ucuzlatılacak ve bakkallarda açık olarak kilo ile ibadullah satılacakmış... Bekri Mustafa'nın ruhu şâd olsun! Zira, merhum rakı değil, şarap içerek o şöhreti bulmuş, sed kanununun neşrine kadar, yıllarca türbesini kandili sönmez ve ziyaretçisi eksilmez bir mertebeye ulaştırarak şarap sayesinde değme evliyaya müyesser olmamış bir mevkiye yükselmişti.

Fikrimce, hilkatinde sarhoşluk istidadı olanlar için şarap da rakının gördüğü hizmeti görebilir; daha doğrusu aynı zararı verebilir. Frenkler şarapla sarhoş olmazlar mı? Hem bizde bir söz vardır: Şarap sarhoşluğu su içtikçe yenilenirmiş. Bazı doktorlar da bu içkinin karaciğer üzerinde hususi bir zararı olduğunu ileri sürerler. İhtisasım bulunmayan meseleleri uzatıp küçük düşmek istemem. Benim maksadım, şu vesile ile sarhoşluk psikozu hakkında bir tasnif yapmak sarhoş psikolojisini anlatmaktır (Hatırınızda olsun, herhangi bir bahiste bilgiç görünmek isterseniz, muhakkak, benim gibi yapınız: *Psikoz*, yahut *psişik* hiç olmazsa; *fizyolojik* kelimesini kullanıveriniz. Bunları gören safdiller, malumatınızın derinliğine, ilk bakışta inanıverirler!).

İstanbul'u karış karış, her devirde gezmiş, ayrıca çeşit çeşit memleketler görmüş, nerede bulundumsa eğlence hayatına girmiş ve o münasebetlerle de sayısız sarhoş meclisinde bulunmuş olduğum için sarhoşluk tezahürlerinin çoğunu bilirim. Bu bildiklerimi –İşim ne? Okuyucularımın zevkine hizmet değil mi?– zahmet edip, ancak ilim ve istatistik kitaplarında rast gelinebilen şekilde bir cetvele, derece, isim ve sıfatlarıyla sıkıştırdım.

Bunların madde madde, kısa, fakat kâfi derecede göz önüne getirici tariflerini sıralıyorum:

Keyifli Sarhoş

Gözlerinde hoş bir fer, yanaklarında hafif bir pembelik, yüz hatlarında rahatlık vardır. Daima gülümser, çok dinler, az söyler, kararında içer ve lüzumu derecesinde yer. Bellidir ki içki donuk beynine tatlı bir hararet yaymış ve yüreğinin karanlığına zevkli bir ışık salmıştır. Hepsi bu kadar... Ne hiddet, ne somurtkanlık, olan biten işlere karşı derin bir müsamaha, bir "olur a..." İdeal sarhoş odur; şeker gibi bir adamdır.

Muhabbetli Sarhoş

Bütün meclistekilere karşı ruhunda aşk denebilecek bir sevgi ve müritliğe yakışan bir saygı duyar. Hepsi de, sanki, hürmete, tebcile[1] layıktırlar, marifetli ve maharetlidirler, vicdanlı ve faziletlidirler. "Ah, siz, ne iyi bir baba, ne sadık bir zevç, ne vefalı bir dost, ne yüksek bir devlet adamı, ne misilsiz bir sanatkâr, bir üstat, evliya, peygamber, ilah, hülasa beşer fevkinde bir mahluksunuz! Ben sizin kulunuz, kö-

1 tebcil: yüceltme, ululama

peğinizim, ayağınızın türabıyım[1], elinize su dökemem; fakat canımı uğrunuzda feda ederim!" gibi hiç de layık olmadığınız, işittikçe utandığınız ve kusurlarınızı bildiğiniz için sıkıldığınız öyle iltifatlar, öyle medihler, senalar ki... Ayıkken bir tekini bile size vermez, sizden nefret eder.

Durgun Sarhoş

Kaşları yarı çatık, hatları gergin, eli şakağında, sigarası parmağında, gözlerinde dalgınlık, söze karışmaz, fikir beyan etmez; herkesle beraber kalkar, herkesin gittiği yere gider, ne itiraz, ne tasdik... Sanırsınız ki zevk duymuyor, fena halde kederlidir. Hayır, onun keyif hali budur, şiddetle eğlenmektedir, ama sizi dehşetle sıkmaktadır!

İçli Sarhoş

Kalbinde sonsuz bir rikkat[2]... Dilencilere acır, ayak satıcılarına acır, garsonlara, oyuncu kızlara, bu kızların kenar masada bekleyen analarına, rakı içen gençlere, yaşlı müşterilere, herkese karşı merhametlidir. Cemiyeti beşeriye bir faciadır, alkol, fuhuş, frengi, kokain, çocuk düşürme, neler de neler... Keşke bunların önüne geçebilse; keşke dünyada herkes mesut, refahlı, sıhhatte bulunsa... İçmediği zaman sosyal meselelerle zerre kadar meşgul olmayan bu adam ağzına rakıyı koyar koymaz ahlak ulemasından kesilmiştir, terbiye mütehassısıdır, filozof ve insanlık âşığıdır. "Bir dokun bin ah dinle" mısrasındaki fağfur kâse kendisidir!

---

1 türab: toz, toprak
2 rikkat: incelik, naziklik

Dertli Sarhoş

Durup dururken, birdenbire bir keder vesilesi icat eder, mesela yirmi sene önce vefat eden ilk karısını hatırına getirir; fena muameleden, bakımsızlıktan, ihmalden ölen hiç sevmediği bu kadının size uzun uzun faziletinden, güzelliğinden dem vurduktan sonra nasıl hastalandığını, can çekişini, çócuğuna hasret gidişini, cenazesinin kaldırılışını, hâlâ mezar taşını yaptıramadığını bütün tafsilatıyla, günleri, ayları, seneleri, bütün tarihleriyle, hatta havanın açık veya kapalı olup olmadığına müteallik tam bir meteoroloji malumatıyla anlatır. Şayet alkolik derecesini bulmuşlardansa, bir ağlamadır tutturur; hıçkırığı gırtlağında, sümüğü burnunda, mendili elindedir.

Kaynanasının ölümünü hatırlayarak gözyaşı döken dertli sarhoşa bile rast gelinmiştir. Hatta söz arası "bizim merhum peder..." gibi ağzınızdan bir laf kaçırdınız mı, ağlama ve kederlenme meraklısı olan sarhoş bunu bir fırsat addeder; "Ah ne adamdı adam, ne mübarek zattı, bana da bir gün iltifat etmişti", diye başlar, ömründe ancak bir kere, kapı aralığından gördüğü ve katiyyen kıymet vermediği pederiniz merhum için yanar, sızlar, ağlar. Fenası "muhabbetsiz, nankör evlat!" denilmemesi için susturamazsınız da... Meclis başınıza zindan olur. Halbuki o ayıklığında ölüye diriye aldırmayan, dünyaya metelik vermeyen bir taş yüreklidir, gündüzün, rahmetli babanız için değil a, önünde can verseniz sizin için dahi gözü nemlenmez!

Diplomat Sarhoş

Yalnız diplomat mıdır, hayır, yerine göre erkânıharp zabiti, vazıkanun, üniversite rektörü, edebiyat üstadı, mimar,

mühendis, doktor, her fen ve ilim şubesinde kemal mertebesine vasıl olmuş bir allame, bir insan mucizesidir. Fakat en mühim hassası kararlarındaki sürat ve katiyyet... Mermer masa üstüne veya sigara paketi arkasına kurşun kalemiyle şöyle bir çizgi, iki ok, dört kavis, biraz da nokta serpiştirdi mi, mesele hallolmuş, bitmiştir. İşte kareli berzahı, burası Mannehrheim hattı şurası Ladoga gölü, "vız..." kalemi yürütür, bir yarın murabba çevirir, ondan sonra yüzünüze bir manalı bakış... Anladınız a, harp sona erdi, artık öttür borunu, yürü Helsinki veya Leningrad'a! İhtikârın[1] önüne de yine öyle geçer, paket ve mermer üzerinde: madde bir, madde iki, madde üç... Dört maddeyi bulan kanun yoktur. Üçüncüsünde mesele kesilip atılır. Gelelim bitle mücadeleye: "Koş Mehmet, yakala Hasan, getir Ali, götür Mehmet! Bunu hamama, ötekini tephirhaneye, berikini hapishaneye, şunu da Hayırsızada'ya!" Memleket pirüpak, bir bite bir gümüşi tilkiden kürk parası versen artık bulamazsın! Ya dünyanın düzelmesi meselesi? Ver kalemi, çiz şu boşalmış paketin arkasına beş kıtanın kabataslak haritasını, Amerika şöyle diyecek, İtalya böyle cevap verecek, Chamberlain şaşıracak. Daladier çekilecek, Göring şapa oturacak, Molotof hapı yutacak, derken mütareke ve sulh! İstanbul'un imarına gelince... Bu da iş mi? Meşhur fıkradaki "Kırkkiliseyi idare eden bir Manastır'ı idare edemez mi?" diyen kadı efendi gibi koca dünyaya nizam ve intizam veren dâhi bir küçücük şehri ıslaha muvaffak olamaz mı? Bu dâhi ertesi gün, barem kanununun on beşinci derecesinde ve bir kalem odası köşesinde, karaya vuran torik balıklarının Yunanistan'a ve İtalya'ya sevk varakalarını

1 ihtikâr: vurgunvuluk

doldurmaktadır ve sırtı kalorifere rast geldiğinden hem hararetten, hem o basit işten ter döküp bunalmaktadır!

Şehvetli Sarhoş

İspirto mideye indi mi, aklı ve gözü artık kadındadır; başka masadaki bayanda, servis yapan kızda, şarkı okuyan hânendede, davul çalan Macar'da, numara yapan Lehlide... Zayıfına, şişmanına, şaşısına, aksağına, esmerine, kızılına, çillisine, sivilcesine, yaşlısına, düşkününe, hatta beşiktekinden yatalağına kadar Havva cinsinin hepsine görülmemiş, işitilmemiş meziyetler atfeder. Yedi milletin değil, yedi yüzünün kadın hususiyetleri, kudret, maharetleri, ustalıkları ve cazibeleri hakkında malumat, tecrübe, sahibidir. Fransızınki şöyledir, Mısırlınınki böyledir; zenciler şöyle olurlar; Mecusiler böyle... Cüzdanından soluk, sönük fotoğraf eskileri, bayat resim kırpıntıları çıkarır: Bir basık tavan arası odası, bir uydurma divan, üstünde sarkık göğüslü, dağınık saçlı, çingene maşası, sırıtkan bir kız... "Bizim Paris hatıraları..." der. Çatladıkapı veya Sulumanastır hatırası da olabilir, ne hacet uzun ve uzak seyahate! Bir de aşk mektubu okumaya kalkışırsa bittiğiniz ve sevgiye de sevgiliye de lanet okuduğunuz gün, o gündür.

Cömert Sarhoş

Bu cömertlik yalnız içki masasında kendisini gösterir, yoksa boşalmış diş macunu tüpünün deliğine kara başlı iri toplu iğne sokarak kürtaj yapan mahir bir hasistir. Ama sofrasında neler yoktur, neler ısmarlamaz: İstakoz salatası, siyah havyar, çilek ve muz... Bir şişe bitmeden bir başkası gelmelidir. Önünde her zaman içilmesi âdet olmayan cins cins

süslü sigara paketleri, renk renk yaldızlı kâğıtları parlamakta ve el uzatılınca hışırdamaktadır. Bol bahşiş, para atınalar, şarkı ısmarlamalar, buket göndermeler, ikide bir cüzdana sarılmalar, çıkınca otomobil önünde durup Akıntıburnu'na davetler, ertesi günü kendine de, arkadaşlarına da lanetler!

Malihülyalı Sarhoş

Yani içinde *idée de persécution* denilen illete müptela olan... Böylesi içilen yer neresi ise oradakiler hakkında lüzumsuz bir suizan[1] besler. Gazinocunun kendisine hürmet etmediğinden, garsonun terbiyeli davranmadığından, hesaba hile katıldığından başlayarak köşede oturan müşterinin size dik dik baktığını, yan masadakinin alay ettiğini, yeni giren gümişi ceketlinin sivil memur olduğunu, demin önünüzden geçen adamın masayı kasten sarstığını iddiaya kalkışır. Hatta ihtiyat tedbirleri alır, iskemlesinin yerini değiştirir. Sebebini sorarsanız: "Buradan harekâtını daha iyi takip ediyorum..." der, o hücuma geçmeden ben yumruğu yapıştırırım!" Kime, ne için, ne münasebetle? Ortada bir vaka, kavgaya en ufak bir vesile yoktur. Öyle olmakla beraber malihülyalı sarhoş daima tetkikte, siperde, Majino hattı ileri karakolundadır; eğlencenizi burnunuzdan getirir.

Sulu Sarhoş

Çeşitleri hesapsızdır. Bu sarhoşta her hareket, her fiil tatsız, zevksiz, soğuk kaçar. Mesela konuşurken size: "Ağabeyciğim! Şeker kardeşim! İki gözümün nuru!" gibi bayağı hitaplara başlar; elini ikide bir dizinize vurur, yüzünüzü, gö-

1 suizan: kötü san, kuşku

zünüzü öpmeye kalkar, ceketini çıkarır, kıravatını çözer, kır eğlencesinde gibi laubali tavırlar takınır. Her şeye karışır, her söze atılır, beceremediği halde tuhaflıklar yapar, nükteler sarf eder, hikâyeler, fıkralar anlatır, beş dakika olsun ne susar, ne dinlenir. Yanınızda bir vızıltı, bir kaynayış, bir fıkırdama ki, eşekarılarına, kanatlı karıncalara, hamam böceklerine hasret çektirir ve şayet, bir aralık masadan uzaklaşırsa, tazyikli gaz ocağı sönmüş gibi, birdenbire derin bir sükûnet duyar, dünyanızı görür, başınızı dinlersiniz. "Ah," dersiniz, "gittiği yerde düşüp sızsa da rahata kavuşsak!"

Alıngan Sarhoş

Kendisini kastetmediğiniz halde kullandığınız bir kelimeyi üstüne alır, suratını asar, somurtmaya başlar, kurar, mırıldanır: "Demek artık çingene de olduk; bize çingenelik tevcih ettiler; efem, Sulukuleli biziz, anamız Kasımpaşalı babamız Arasta mahallesinden!" Siz istediğiniz kadar "Estağfurullah, hâşâ, katiyyen öyle bir maksadım yoktu," diye yırtılınız, çırpınınız, fayda etmez. Artık müebbeden darıldığınıza hüküm verirsiniz, azap duyarsınız; fakat ertesi günü, rast gelince, bir de bakarsınız ki, hiçbir şey olmamış gibi elinizi sıkıyor ve tatlı tatlı konuşuyor!

Atak Sarhoş

Malihülyali sarhoşla alıngan sarhoşun işi kavgaya, dövüşe kadar götüren aktif cinsi... Kaçmalı!

Nihilist Sarhoş

İçli sarhoşun azgını budur, otorite, servet, mal, şöhret

düşmanıdır. Hükümetleri devririr, kanunları kaldırır, şöhretleri kılıçtan geçirir, servet müesseselerini yerin dibine sokar. Yolda polise çatmak, gazinoda tanınmış bir adama çıkışmak, nutuk vermek, marş okumak, sövmek, saymak gibi cidden münasebetsiz, belalı, mazeret kabul etmez deliliklerle aklınızı başınızdan alır. "Yapma, etme!" dedikçe azdırır; iyisi "Allah müstahakkını versin!" deyip bir tarafa sıvışmak, yakanızı kurtarmaktır. Yoksa meşhut cürümler mahkemesinde soluğu alırsanız. Halbuki o zat, ayıklığında devletin öyle sadık, itaatli, kuzu gibi bir ferdidir ki... Vur ensesine, al lokmasını ağzından!

Çılgın Sarhoş

Tarife ne hacet, zabıta vakalarına, cinayet tafsilatına bakınız. İçkili kahveden sonra gideceğiniz yer eviniz ve gireceğiniz mahal yatak odanız değildir; ya karakol, ya eczane, ya hastane, ya morg, ya ağır ceza salonudur.

İşte size faydalı bir cetvel: Bütün içkisever tanıdıklarınız tariflerine bakarak sütunlardan birine sokup numarasını verir, sanatını ve nevini tayin eder, siciline geçirirsiniz. Hatta cetveli, isterseniz, cebinizde de taşıyabilir ve icap edince sarhoş arkadaşınıza ihtar kabilinden, mesela:

"İkinci sütunun dördüncü babında kayıtlısın!" diyebilirsiniz.

Belki, kitapta yeri olduğunu görünce insafa gelir, makamını tebdil eder.

Ummam ya!

Dalkavukların Cetveli

Geçen sene *dalkavukluk* kelimesini lûgat bakımından incelediğim sırada, bir gün –sözüm meclisten dışarı– dalkavuk tiplerinin cins ve şubelerini, dalkavukların sınıf ve derecelerini gösteren bir tasnif yapacağımı söylemiştim. Şimdi niyetim o vaadimi yerine getirmektir.

Kaç çeşit dalkavuk vardır?

Buna, birdenbire cevap vermek hayli güçtür. Zira mesele hanüz tıbbi bir tetkik mevzusu teşkil etmediğinden ruh hastalıklarına dair herhangi bir kitaba bakarak merakımızı halle muvaffak olamayız. Gramer bahse de değil ki, *izafet* veya *nisbet* edatları gibi –dalkavuklar bu edatlarla manen akrabadırlar– hepsini bir cetvelde yazılı bulalım. Yine benzeyişe rağmen nebatat ilmindeki parazit cinsleri gibi dalkavuk envaı, hâlâ kitaplarda *fasile*lere[1] ayrılmamıştır. Biyolojinin *adaptasyon* faslında dahi, lüzumlu olmakla beraber –yazık ki– lakırdısı geçmiyor.

İşte bu sebeplerdendir ki, fikrimi işleterek sırf kendi gayretimle, kaynaksız ve ustasız, ortaya bir esas koymak mecburiyetindeyim. Güçlük buradan geliyor. Tutup da "eski ramazanlar şöyleydi, meşhur nekreler[2] böyle söylemişti..."

1 fasile: familya
2 nekre: nükteci

kabilinden hatıra sıralamakla bu işi, iyi kötü, bir oluruna bağlamak arasındaki farka okuyucularımın dikkatini çekmekten kendimi alamayacağım.

*

Tasnife kalkışmadan önce dalkavukluğun da istihaleye uğramış, asrileşmiş olduğuna işaret etmek lazım. Artık Veli Efendizadenin veya cahil mirasyedilerin etrafına dizilenler şeklinde ve kıyafetinde dalkavuklara rastlayamayız. Mesela onlardan hiçbiri, bugün, birer altın mükâfat karşılığı olarak iri patlıcan dolmasını ısırıp bölmeden yutmak; yahut da, kürklere bürünmüş efendisinin arabada karşısına oturup kara kışta keten entarilerle Kağıthane safasına çıkmak gibi tehlikeli işkencelere rıza göstermesine imkân yoktur. Kambur, topal, kel nevinden sakat dalkavukların da modası geçmiştir. Şimdiki dalkavukları, ilk bakışta dalkavuk olmayanlardan veya dalkavukluk ettikleri adamlardan kılık kıyafet, oturup kalkış itibarıyla ayırt etmek zordur.

Eskiden bir mecliste dalkavuk, şöyle, alt tarafta yer almak, sokakta da bir adım geri yürümek suretiyle mensup olduğu içtimai sınıfın usul ve adabına riayet ettiği gibi giyim kuşamca da efendisine benzemekten çekinir; ne derece şımarık, hatta yüzsüz olsa yine mesleğinin bayağılığını kabul etmiş görünerek rolüne başlamadıkça zahiri terbiye hududunu aşmamaya çalışırdı.

Bugünküler çok güzel, hatta dalkavukluğunu ettikleri adamlardan daha mükemmel giyindikleri gibi meclislerde ayak ayak üstüne oturmaktan, baş köşeye kurulmaktan da

çekinmiyorlar. Dalkavukluk adeta, ayıp sayılmayan her meslek gibi –mesela hekimlik, muharrirlik, bestekârlık ve memurluk kabilinden– sahibine resmen kabul edilmiş bir hak ve hüviyet vermişe benziyor. Bu hal, dalkavukluğun yükselişine mi, yoksa dalkavuk besleyenlerin alçalışına mı alamettir, onun tetkikini erbabına bırakacağım.

*

1. Faydalı Dalkavuklar

a) Hoşsohpet Dalkavuk

Hazırcevaptır; çok fıkra, hikâye bilir ve yeri gelince bunları üstüne düşünerek pek tatlı anlatır. Mükemmel taklit yapar; ayrıca elinden iskambil ve salon hokkabazlıkları da gelir. Zeybek, Laz, kasap, lorkilorki, longa gibi muhtelif ayak danslarında mahirdir. Bazen sesi de güzel olur, makamlardan da anlar; saz bilmese de hiç olmazsa pek cümbüşlü latarna çalar; sofrada, isterse bıçağını bardaklara, kadehlere vurarak Hawaii adaları musikisini dinletir. Meşhur şahısların yürüyüş, ses ve mimiklerini de taklitte ustadır. Dalkavuğun en tipik ve maruf numunesi odur.

b) İşgüzar Dalkavuk

Gelin ve damat bulmaktan tutunuz, ehemmiyetli ve ehemmiyetsiz bir sürü işin temini peşinde koşar; yorulmak, üşenmek, bezmek, sızlanmak bilmez. Bakarsınız, ta Kavaklara gitmiş, size yoğurt getirmiş. Mecliste bir boza lafı olmuş, usulcacık Vefa yokuşunu tutmuş, biraz sonra pul şişe ve sıcak

leblebi ile odaya giriyor. "İzmit'in pişmaniyesini, Edirne'nin badem ezmesini," ne yapar, ne eder, buldurur, önünüze koyar. Bu suretle de evin, bir türlü ayrılmaya katlanamadığınız lüzumlu bir unsuru olur; toz konduramazsınız ve cep harçlığından elbise ve çamaşırına kadar, bazen çoluk çocuğununkiler de dahil, bütün ihtiyaçlarını temin edersiniz.

Yine bu cinse mensup bir "ara bulucu ve yatıştırıcı dalkavuk" vardır: Evde bir kavga ve dargınlık çıktı mı yatıştırmaya çalışır; hanımla beyin, baba ile oğulun, damatla kerimenin arasını bulur, fırtınalı havayı sütlimana çevirir; gücenip gitmeye kalkışan hizmetçileri yerlerinde alıkoyar ve ev sahiplerinin onlara karşı patlayan öfkelerini teskin eder. Hülasa faydalı dalkavuğun en kıymetlisi ve gördüğü nimeti hak edeni odur. Bunun tersi "fitne fücur dalkavuk"tur.

c) Boğazına Düşkün Dalkavuk

Geçim yolunu yemek methinde bulmuştur. "Aman, efendim," der, "bu ne pilav! Abdülhamid'in kileri hususisinde bile böylesi pişmezdi!", "Ömrümde bu kadar enfes nemse böreği yemedim... Şeyhülislam bilmem ne efendide de iyisini yaparlardı ama o nerede, bu nerede", "Yahu! Sizin aşçı Paris'te bulunmuş mu? Kotleti yerken kendimi Larue Lokantası'nda sandım!" Tabiidir ki, izzetinefsi okşanan ev sahibi ile hanımı o zatı ikide bir yemeğe çağırırlar, hem de, bir gününkü ötekine benzememek ve her defaki eskisinden âlâ olmak şartıyla şikemperver dalkavuk, bu veçhile şehirde üç, dört ahpap temin etti mi işi kekehtir! Dadandığı zengin evleri de onun sayesinde daha nefis yemekler yemiş, ağızlarının tadını öğrenmiş olurlar.

2. Zararı Az Dalkavuklar

a) Küçük Bey ve Küçük Hanım Dalkavuğu

Bir vesile ile, oyun veya dikiş, zengin evine çatıp şımarık küçük beyin ve küçük hanımın hoşuna gitmeye muvaffak olan bu taze dalkavuklar, yavaş yavaş, gündelik ziyaretleri gece yatısına çevirirler; derken bir yatağa ve odaya sahip olurlar. Kendi evlerine ara sıra uğradıkları olursa da koşa koşa yine dönerler. Zira kapılandıkları yerde bolluk, giyim kuşam, sinema ve tiyatro, gezinti ve sayfiye, her türlü nimet ve eğlence mevcuttur. Zararları sır ortağı olmalarında, genç efendi veya hanımlarını bazı gizli işlere sokmalarında, en çoğu, âşıklığa teşvik edip dertlerini istismar etmelerindedir.

b) Hacı ve Hoca Dalkavuk

Bunlar, daha ziyade yaşlılara din ve tarikat yoluyla hulul ederler; namaza, niyaza teşvik suretiyle kendilerine mühim bir mevki yaparlar. O güne kadar hava ve hevesinde dolaşan bey veya hanım, başlar seccadeden başını kaldırmamaya... Elinden tesbih düşmez, dudağından dua eksilmez, adaklar adar, türbe türbe dolaşır, tefsiri şerif kıraatine koyulur. Cami, çeşme bile yaptırır, yahut bir şeyhe intisap[1] eder, hediyeler gönderir, kurbanlar kestirir, zikir ve tevhitle meşgul olur. Artık dindar dalkavuğun pençesindedir; ne derse onu yapar ve evde yalnız bu dalkavuğun hükmü yürür. Varisler ateş püskürürler: Servet hacılara, hocalara, türbelere, tekkelere gidiyor diye... O yüzden aile geçimsizlikleri, dargınlıklar baş gösterir; bazen kızılca kıyametler kopar.

---

1 intisap etmek: bağlanmak, girmek

c) Hekim Dalkavuk

Yazık ki, vardı; artık kalmamış olabilir: Sağlam veya az rahatsız bir zengine ehemmiyetli bir hastalığa müptela olduğu fikrini aşılayarak onu sömürge haline koymak suretiyle... Bu kabil hastalar gitgide sade tedavi ve sıhhat meselelerinde değil, bütün yapacakları işlerde doktorun emri altında kalırlar. Doktor, ailenin ve servetin artık hamisi kesilmiştir; ev mi alınacak, apartman mı kurulacak, mahdum tahsile mi gönderilecek, kerime kocaya mı varacak, seyahate çıkılıp sayfiyeye mi gidilecek, ne yenecek, ne içilecek, hepsinde doktorun reyi galip gelir. Doktor ev sahibine yaranır, aile erkanı da doktorun hoşuna gitmeye ve o yoldan arzularını temin ettirmeye çalışır. Bazen, bu karakterde bir hekim, asıl servet sahibini değil de ailenin gözbebeği biricik oğlunu veya nazlı kızını elde ederek de aynı rolü daha muvaffakiyetle oynayabilir.

3. Zararlı Dalkavuklar

a) İsrafçı Dalkavuk

Dalkavuk tipinin pek maruf ve pek kötü olanıdır. Ekseriya mirasyedileri seçerek onları kumara, kadına, içkiye, keyif verici zehirlere alıştırır. Vur patlasın, çal oynasın, tantanalı bir hengameden sonra, paralar suyunu çekti mi, bir gün, birdenbire ortadan kaybolur. Bunlar eski velinimetlerini dilenir halde görseler avcuna bir lira vermedikten başka, ayrıca gezdikleri yerde ve yeni efendilerinin yanında "Olur eşek değildi, verdiğim nasihatleri dinleseydi, şimdi böyle sürünmezdi!" gibi tahkir ve öğünme vesilesi de bulurlar.

b) İkbalcı Dalkavuk

Büyük memurlara musallattır. Bu huydaki dalkavuk, yukarıda bahsi geçen meslektaşı gibi yalnız para sarfından, israf ve safadan zevk almak; ille hükümet nüfuzuyla da oynaması, ikbaldekilerle düşüp kalkması, resmi daire ve arabalarda dolaşması, merasime karışması, rical masalarında kendini göstermesi lazımdır. Onda bu merak, adeta marazi bir cibillet, bir *vice*dir. Ayrıca, sırf geçim bakımından da aynı yolu tutanlar vardır: Memur kayırmak, mümkünse vasıta olmak, dalavere çevirmek suretiyle! Asıl garibi, her iki şekildekilerini de idare tebeddülleri, hatta inkilaplar yere sermez. Pek azı müstesna, çoğu suyun üstüne çıkmayı bilirler ve ömürlerinin sonuna kadar "Gitti Gülsüm, geldi Gülsüm; Azrail ettiğini bulsun!" tekerlemesini tekrar ederler.

c) Fitne Fücur Dalkavuk

Bir aileye, sureti haktan görünerek hulul etti mi saman altından su yürüterek başlar entrikalar çevirmeye... Karı kocanın arasını açar, boşanmalara sebep olur. Damadı gözden düşürür, gelini baştan çıkarır, ev yıkar. En aşağı, hizmetçileri ayartır, kırk yıllık ahbapları küstürür. Fakat bütün bunları fark ettirmeyerek, hatta herkesi kendinden memnun bırakarak tatlı diller döke döke, Allah'ı işhat ede ede,[1] muhabbeti çekip minnet yükleye yükleye pek ustalıkla yapar. Nihayet işler arap saçına dönüp evin tadı tuzu kalmayınca, kötü hilkatini tatmin etmiş bir halde usulcacık sıvışır, kayıplara karışır. Arkasından hâlâ "Ah ne iyi insandı, ne hoş sohbetti; yazık oldu, kaçırdık!" diyenler vardır.

---

1 işhat etmek: şahit göstermek

*

Bunlar haricinde ve nadir tipte birkaç dalkavuk numunesi daha mevcuttur. Mesela "nöbetli dalkavuk" gibi... Bu çeşit dalkavuk uzun bir müddet mesleğinin icaplarını yapar; yani her şeyi beğenir; en ahmakça fikirleri: "Öyledir efendim, pek doğrudur efendim, çok münasiptir efendim!" diye alkışlar; uysal, çilekeş, sabırlı, mukavemetlidir. Fakat, bir an gelir ki, dalkavukluk nöbeti geçer; küçük bir söze karşı açar ağzını, yumar gözünü... söver, sayar ve "Allah belanızı versin!" feryadıyla kapıyı vurur, fırlar, gider.

Bir de "münekkit dalkavuk" tipi tanırım: Bakarsınız efendisini, yüzüne karşı daima tenkit ediyor... şaşarsınız. Lakin dikkat ederseniz görürsünüz ki, bu ince, zekâlı, psikolog dalkavuk, ancak velinimetinin hassas damarını gözeterek yalnız tenkidine aldırış etmediği noktalara dokunmaktadır; bunları da, onun tenkit edilmekten marazi ve acayip bir zevk aldığını bildiği için yapmaktadır. Yoksa ne haddine bam teline basmak! Marifet, işte bu bam telini sezmektedir.

Ben, hangi sınıfa mensup olursa olsun, dalkavuğu sevmem. Hatta şeytana karşı da –muhabbet demeyelim ama– sempatim, dalkavukluğa tenezzül etmeyişinden, Allah'ın bile emrine karşı koyup topraktan yaratılmış olan Adem'e secde etmeyişinden ileri gelir.

İçkiye Vesile

Yaptığımız veya yapacağımız bazı işler vardır ki, umumun tasvibine uğrayacağından şüpheye düştüğümüz için, kendimizi haklı göstermek maksadıyla karşımızdakilere izahat vermek mecburiyetini hissederiz; sebepler sayar, vesileler bulur, bahaneler ararız.

Mesela evlenmek hususuyla ikinci evleniş bu kabil yarı utandırıcı işlerden biridir:

"Ne yapayım birader," deriz "pek yalnız kaldım; pansiyon, otel odalarına düştüm, hayatım intizamını kaybetti; masraf da fazla oluyor, iki yakam bir araya gelmiyor. Zamanı değil, ama çaresiz, izdivaca karar verdim."

Dinleyen "Hay hay, pek münasip, Allah mesut etsin!" filan, bir şeyler söyler, bahsi kapatır; mahçup mevkiinde fazla kalmasın diye...

Memuriyet hayatından çekilip hür kazançla bir müddet geçindikten sonra, tekrar devlet hizmetine giren de böyledir:

"Şahsi teşebbüs sökmedi," der, "buhran buhran üstüne. Baktım ki elde, avuçta bir şey kalmayacak, hükümet kapısına yeniden başvurduk."

Karşısındaki "Doğru, aksi zamana rast geldi, iyi ettiniz!" ayarında birkaç kelime mırıldanır, sözü keser, ahbabını boş

tevillerle üzüp daha fazla kabahatli vaziyetinde bırakmamak için...

Şimdi mizah gazetciliği, hatta mecmuacılık da hemen hemen yarı kusur, yarı kabahat bir acayip şekil aldı; bu işi yapanlar:

"Hakkınız var, ama" diyorlar, "o kalça ve bacak, o kombinezon ve jartiyer, o eğilme ve uzanış, o kabarık ve yırtmaç, o boya ve kapak olmasa satış düşer, hasılat masrafı korumaz. Zaruri, Avrupa gazetelerinden bu kabil ne resim bulursak, biraz tümseğini yükseltip eteğini kısaltarak boyacı küpüne sokuyor, basıyoruz."

Muhatabı "Evet, ne yapacaksınız, halkın zevkine uyacaksınız, zahir, böyle götürüyor!" kabilinden dört beş söz keke-ler, lafı değiştirir; arkadaşını oldukça nahoş, epeyce müşkül durumdan kurtarmak istediğinden...

Fakat bütün kabahate benzer işlerin içinde en çok ve en hoş tevil götüreni, eğlendiricisi içkidir. İçkiyi mazur göstermek için insanlar şair olurlar, ressam olurlar; psikolog, sosyolog kesilirler; doktorluğa, alimliğe yeltenirler; talakate gelir, hatipliğe kalkışırlar; her sazdan çalarlar, her kapıya başvururlar. Mesela mevsim yazdır; durgun, boğucu bir hava. İçki seven bunu bir vesile ittihaz eder;[1] terli gömleğini şöyle bir, iki kaldırır, indirir; göğsünü üfler, sonra oflar:

"Alkol böyle zamanda ferahlık verir," der, "Afrika'nın cehennemine, Avrupalılar alkolle mukavemet ederler; içki sayesinde bünye hastalıklara, yorgunluklara, yıpratıcı iklime karşı koyar."

---

1 ittihaz etmek: saymak

Sakın itiraz etmeyiniz; hafızasında istatistikler vardır; sizi Nijer Nehri kıyısındaki fen heyetinin raporundan Tiber Çölü'ndeki kâşifin seyahat notlarına kadar delilller getirir; cenubi Amerika ormanlarındaki kereste tüccarlarıyla Çad Gölü etrafında timsah müstehasesi[1] arayan alimin bu baptaki tavsiyelerini harfi harfine okur; askerden, sivilden şahitler zikreder ve nihayet kadehe sarılır.

Denebilir ki; içki için sıcak ve soğuk, yağmur ve güneş, kar ve rutubet gibi ne kadar meteorolojik değişiklikler varsa, iyi bir vesile hazırlar:

"Monşer, şu buram buram yağan kara bak, seyrede ede içilmez mi? Keyiftir, Vallahi!"

"Olur nemli, uslu hava değil; tam içilecek gün bugündür; rutubet iliklerimize işledi, uyuşukluğu biraz atmış oluruz."

"Havada fazla tazyik oldu mu birkaç kadeh atmazsam, rahat uyuyamam."

Fatin hocamız, raporunu verdiği gök emniyeti umumiyesi vakalarının içki müptelaları üzerindeki bu kabil tesirlerini de –merhum Mahmut Sadık'ın eski arkadaşı olduğu için– herhalde bilir.

Hoş, adi zabıta vakaları da bazen birer vesile teşkil edebilir:

"Şu cinayeti okudun mu? Herif bıçağı yakalayınca karısını da, dostunu da, çocuklarını da doğramış, sonra kendisini uçurumdan aşağıya fırlatmış.. Tüylerim diken diken oldu, sinirlerim bozuldu. Gel, haydi, şu bahçeye oturalım, birer kadeh içelim; unutayım, gece rüyama girecek!"

1 müstehase: fosil

Büyük dünya hadiseleri de öyledir, hatta daha kuvvetli sebeplerdir:

"Yahu, Şark hududunda manevra, Garp hududunda manevra, denizde manevra, işin şakası kalmadı, harp muhakkak patlayacak, dünyanın rahatı kaçacak. Bari, şu sayılı saadet günlerinde ağız tadıyla biraz atıştıralım. Bu zamanı arayacağız, bilesin ha!"

Dahili meselelerin de vesile ve bahane hazırladığına şüphe yoktur:

"Daha dün borusu ötüyordu; 'Gel!' deyince rıhtım boyuna sıra sıra motorlar diziliyor; 'Git!' deyince Marmara açıklarına irili ufaklı kotralar serpiliyordu. Pupa yelken bir yaşayıştı; karaya vuracağı, şapa oturacağı, kalafata çekileceği, hurda fiyatına satılacağı belli değildi. Hey gidi deni[1] dünya hey! Nesine güvenilir ki... Bugün hep, yarın hiç. Doğrusu, müteessir oldum. İçmeyeyim diyordum ama... Garson, oğlum bize 49'luk getir. Ayarı düşüğünden olmasın, zaten düşkünlere acıyıp içeceğiz!"

Böyle felsefi düşünceler yerine, bazı defa milli ve şerefli vakalar mükemmel içki vesilesi verirler:

"Siyaset buna denir, diplomatlık budur; filoya baktıkça koltuklarım kabarıyor, içim açılıyor. Harp mi? Kimin haddine düşmüş, palavra devri artık geçti; artık oturup afiyetle, emniyetle, iftiharla kadehlerimizi tokuşturalım!"

İşte size bir başka bahane daha:

"Bu nefis yemekleri içkisiz heder mi edeceksiniz? Yazık! Hele şu çerkestavuğunun tabakta duruşuna, şu biber dol-

---

1 deni: alçak, kötü

malarının kuruluşuna, şu domates pilakisinin serilişine, kokoreç sıyrığının ateşte cızır cızır dönüşüne, ciğer tavasının hoplaya sıçraya kızarışına, lüfer ızgarasının misk gibi kokusuna bakınız. Ben bunları rakısız gâvur edemem."

Büsbütün dahili, yani ev içine ait vakacıklar vesile teşkilinde en çok yer tutarlar. Çocuğunun bir dersten ikmale kalışından tutunuz da, rüzgârdan balkon kapısı camının kırılışına kadar:

"Efendim, mandalını takmazlar ki... Bir vurduk, şangır şungur koca cam bin parça oldu. Köyde o büyüklükte ve o biçim çiçekli cinsinden bulamazsın düşününüz, İstanbul'dan getirteceğiz; bir mesele, bir bela... Allah müstahaklarını versin, kan başıma çıktı. Ha, işte, hazır önünden geçiyoruz, şu deniz üstündeki kahveye girelim, taze balık bulunur, biraz vakit geçiririz, sinirlerim de yatışmış olur!"

Güzelliği de hesaba katmak icap eder:

"Kahve mi içelim, dondurma mı yiyelim? Biraz duralım, nefes alalım da... Hele şu tarafa usulcacık bak, olur şey değil, afet, azizim, afet, hem tam benim tipim... Yoo, böyle bir güzel kadının karşısında oturup da acı kahve içilmez, soğuk dondurma yenmez, birer kadeh parlatılır!"

Maziyi hatırlatan yerler vesile oluşta pek müessirdirler:

"Kaç sene oluyor, bakayım? Yirmisi muhakkak. Bizimki ile gelmişti, o zaman bahçe daha gölgeliydi, büfe şu taraftaydı, biz o köşeye oturmuştuk. Gençlik elden gitti, ihtiyarlıyoruz dostum, haberin olsun; yirmi sene dile kolay... Ne dersin, adeta kederlendim, acı duyuyorum, sen nasılsın? Bir şişe getirtsek mi? Neşeleniriz."

Manzara güzellikleri bilhassa içki vesilesidirler:

"İstanbul'dan güzel şehir dünyada yoktur. Hele şu denizdeki renklere, menevişlere, gölgelere, koşup kaçışan dalgacıklara, açıktaki ürpermelere, kıyıdaki serpintilere, letafete bak; yelkenlinin keyfini seyret. Ya Adaların görünüşü, Katırlı Dağlarının yeşilliği... Yok, insaf etmeli, insan bu memlekette içmez de nerede içer? Şimdi benim de canım istemedi değil, bir, iki gün mola vereyim demiştim, ama dayanamayacağım, perhizi bozacağım."

Yahut, deniz yerine bir orman manzarası peyda olur, ağaçlar hafif hafif hışıldar; ışıklarla gölgeler yerde, sarmaş dolaş yuvarlanır; güneşin ziyası ve harareti süzülmüş, serinlemiştir. Şekilleri görünmeyen, fakat varlıkları kahkaha ve cıvıltılarıyla belli olan bir kadın kalabalığı ormanı canlandırmaktadır. Havaya iştah açan bir şiş kebabı dumanı yayılıyor ve yakınlı, uzaklı tabak sesleri işitiliyor:

"Aman efendim, cennet! Kevserimiz eksik... Çıkar şu şişeyi, aç mantarını! Garson, çabuk testiyi taze sudan doldur da getir, ağzım sulandı! Gündüz içmek niyetinde değildim, ama böyle bir gün kaçırılmaz doğrusu..."

İçki seven için, içkiye vesile teşkil etmeyen hiçbir halet ve hadise hemen hemen yoktur diyebiliriz:

"Öyle yorgunum ki, eler tutar yerim kalmamış, bir kadeh yuvarlayıp dinlenmeli!"

"Öyle tembelliğim var ki, canım kımıldanmak istemiyor, bir kadeh içsem, canlanırım!"

"Öyle neşeliyim ki, zıp zıp sıçrayacağım geliyor, bu her zaman rasgelmez, cilalamalı!"

"Öyle canım sıkılıyor ki, oturup ağlayacak gibiyim, bunu üzerimden atmalı, bir kadeh parlatmalı!"

Seyahate çıkmışsınız, yemekli vagondasınız, yahut vapur barında:

"Tuhaf değil mi, insana yolculukta içki dokunmuyor, bir yerine iki içiyorum, ufak bir rahatsızlık bile duymuyorum. Düğmeye bas da garson gelsin, birer viski ısmarlayalım, daha yemeğe vakit var."

İçki muhiplerinin böyle iklimden ve mevsimden, havadan ve sudan, öfkeden ve doğumdan, saaddetten ve felaketten, manzaradan, talihten ve bahtsızlıktan tutturarak kadehe el atmak için buldukları binbir vesileyi dinlerken, tatlı tatlı gülümserim; başımı sallar, tasdik ederim. Ama bununla da kalmam, ahbap keyfine uymaktan, zevke katılmaktan hoşlandığım için, doldurulan kadehe de iltifattan çekinmem. Hatta ne yalan söyleyeyim, şayet arkadaşın öylesine rast gelmezsem vesile icadı rolünü üzerime ben alırın, mesela:

"Memlekete kavuşmak saadeti yok mu, içirtir insana!" derim.

Filvâki, bilirim, bu hasreti pek de kuru kuruya çekmemişim; yad illerde de memleket hasretini ileri sürerek:

"Vatandan uzak düşmek felaketi yok mu, içirtiyor insana!" diyerek icabında gurbeti vesile ittihaz etmekten geri kalmamıştım.

İçki sade meze ile gitmez, vesile, bahane de ister; ehlince vesile hazırlamak da meze hazırlaması kadar keyiflidir, içkinin mütemmimatındandır[1], içki iştahını arttırır. Vesile bulmak zahmetine katlanmadan içenler yalnız ayyaşlarla alkoliklerdir; yani bir cins iğrenç hastalardır.

---

1 mütemmimat: tamamlayıcılar

Tespihböceğinin Belkemiği

Yaz içindeydi: Tren Yedikule bostanları arasından, üzerine tifolu sular sıçramasın diye acele acele hem haykırarak, hem çırpınarak zıngır zıngır, titreye titreye kaçarken vagonda, yanımda bulunan akrabamdan bir genç hayretle sordu:

"Şu başları beyaz beyaz top püsküllü, uzun uzun; acayip zerzevatlar da nedir? Dükkânlarda hiç raslamadım."

Baktım; tanıdım; alay etmek ve merakını çekmek için dedim ki:

"Ay, maşallah, burada yetiştirmeye başlamışlar.. Lezzetli, çeşnili, bereketli, mübarek bir sebzedir."

"Saplarını mı yerler, yoksa o püsküllü başlarını mı?"

"Taze iken sapları da yenir, kurusunun ise yalnız başları... Her yemeğe de konabilir. Hem çiğ de yenir, kurusu, yeşili, etlisi, sadesi de... Fakat dediğin gibi acayip bir nesnedir, asıl başı o gördüklerin değildir, toprak içinde bulunanlardır. Vitamin itibarıyla çok kıymetli olduğunu da söyleyeyim; mükemmel bir katık ve gıdadır, köylü sıhhatini, hayatını ona borçludur."

Genç bu sebzeyi, benim uzun müddet yaşadığım Suriye ve sıcak memleketlere mahsus bir yeşillik ve yemek sandığı için moda olan ukalalığa kapıldı.

"Öyle ise burada da üretmeli ve yaymalıyız!"

"Doğru düşündün; bunun için bir makale yazayım."

Liseli talebenin bakıp şaştığı ve her zaman yediklerine benzetemediği o zerzevat, mevsimi geldiği için tohuma kaçmış, daha doğrusu tohumu alınmak için yerinde bırakılmış soğandan ibaretti, basbayağı yemeklik soğan...

Tohum vermek için kalpaklaşmış soğanı bilmeyen bu liseli, diğer taraftan İbni Sina'yı şaşırtacak bir sürü sualleri cevapsız bırakmayacak malumatla cihazlandırılmıştır. Mesela "Tespihböceği nasıl teneffüs eder?", "Bir pusula ibresinin şu kadar santim uzaktaki bir cismi çekme kuvveti nedir?" diye sorunuz, cevabını alabilirsiniz. Hatta, mesela "kurbağa yavrusunun beyni kaç tabakadır?" nevinden bir suale bile cevap verebilir, sizi ilmine hayran bırakabilir.

Elindeki kitaplara şöyle bir göz gezdirirseniz şaşmaktan kendinizi alamazsınız. Bizler onların yaşında ve sınıfında iken ne *anaflaksi* bilirdik, ne *totemizm*... Ne *dogmatik rasyonalizm*den anlardık. Ne *meozotik* oluşlardan veya *regresiv* tabakalardan. *Ultraviyole* ışınlarından ve *entüvisyonizm* usullerinden de haberimiz yoktu. Liselerin son sınıflarında bile imla başımızın belası *müennes*le *müzekker* derdimizin başı idi. Çoğu defa noktalı veya noktasız *ha* karşısında bakırla altını ayırmaktan aciz bir kuyumcu çırağı gibi elimiz titrer; kıraatte *ünmuzec* ayarında bir kelimeye raslayınca boğa yılanıyla karşılaşmış bir acemi avcı gibi dilimiz tutulurdu. İnkılapçılığa ise aklımız hiç ermezdi: Fesi Türk erkeğinin başına ana rahminden yapışmış bir nesne, peçeyi Türk kadının yüzüne Allah tarafından indirilmiş bir perde addederdik. Ne kadar az şey bilirdik, bütün bildiklerimiz bir incir

çekirdeğini doldurmazdı; ilmimiz devede kulak kabilindendi; eksik ve yanlıştı.

Ama diyeceksiniz ki: "Bugünkü kitaplar da yanlışlarla dolu!"

Olabilir; yanlışla dolu kitap, Nasrettin Hoca'nın bir fıkrasından da anlaşıldığına göre, memleketimizde eski bir derttir: Malum a, hoca, softalığı zamanında, cübbesinin altında kocaman bir bıçakla yakalanmış; subaşının karşısına çıkarmışlar, herif ateş püskürerek:

"Bu ne?" demiş. "Medrese talebesinin üzerinde bıçak ne geziyor?"

"Kitaplarımızda yanlışlar olur da onunla hakkeder, düzeltirim."

"Kitap yanlışı bu kadar büyük bıçakla mı düzeltilir?"

"Aman efendim, öyle yanlışlar vardır ki, bu bile az gelir!"

Ben yanlış meselesine değil, asıl pratik malumattan çocukları mahrum etme usulüne eskiden beri şaşar ve kızarım. Her yerdeki tahsil ve maarif sisteminin bu umumi manzarası bir türlü mantığıma sığmaz. Niçin hayata lüzumsuzu öğrenmek ile başlarız. Yavaş yavaş onları bırakır, atarız da hakiki ihtiyacımız olan pratik malumatı sonradan derlemeye koyuluruz?

Bu pratik malumat nedir? En küçük bir misal ile izah edeyim:

Karaman, dağlıç, kıvırcık etlerini birbirinden nasıl ayır edersin? İşte bunu kestirmek tespihböceğinin belkemiğinde kaç boğmak olduğunu bilmekten hayat için daha faydalıdır. Zira o acayip ve sevimsiz böcek, ne yenir, ne yutulur, ne kasapta satılır, ne kafeste beslenir, insan için tamamıyla lüzumsuz, abestir; kıtlıkta kalsan bile gıda teşkil edeceği şüp-

helidir; şayet böyle bir ihtimal zuhur etse bile belkemiğinin boğmak adedini bilmeden çerezlenmekte hiçbir mahzur yoktur.

Pusula ibresindeki çekme kuvvetine gelince, Tünel parasını bulamayıp Yüksekkaldırım'a tırmanırken toplu iğneyi bile kımıldatamayan o cer kudreti sana vız gelir. Dünya'da en mühim çekme kuvveti yüksekten gelen iltimas kuvvetidir. Bunu temine bakmalı... O, bir kere insanı çekiverdi mi sen de kendine neleri çeker ve nelere de kendini çektirirsin! Fakat o faslın fizik kitabında yeri yoktur!

Merhum Celal Nuri *Kendi Noktai Nazarımdan Hukuku Düvel* isimli bir kitap yazmıştı; ben de *Kendi Kafamca Tahsil ve Hüner* adlı bir eser yazmaya kalkışsam ilk işim maarif programına bir pratik malumatlar dersi ilave etmek olurdu. Mesela öğretmen talebesini önüne katar, şehri gezmeye çıkardı; bir balıkçı dükkânının önünde dururlardı; hoca balıkları birer birer kuyruğundan yakalar, derse başlardı.

"İşte buna uskumru derler, şuna palamut, oradakine torik... Birbirlerine şekil itibarıyla benzeyişleri varsa da dikkat edince mühim farklar görürsünüz (farkları izah eder). Uskumrunun ızgarası, palamudun tavası, toriğin plakisi makbuldür. Izgara şu demektir, tava böyle yapılır, plaki şu tarzda hazırlanır. Sakın ufak, kırmızımsı balıkları, rengine aldanıp barbunya sanmayınız, onlara tekir ismi verilir; barbunya daha kırmızı, daha iri ve tombuldur. Sonra sanmayınız ki, o renk balığın denizdeki rengidir; tutar tutmaz pullarını kazıdıkları için, kızıllaşmıştır, yoksa su içindeyken barbunyalar beyazcadır. Kefalın ufağına ilarya ismi verilir. Balıkların taze olup olmadıklarını anlamak için kulaklarının iç rengini

pembe görmek kifayet etmez, boyarlar... Parmağınızı şöyle üstlerine basınız, bıraktığı yer çarçabuk örtülmez, eskisi gibi gerilmezse muhakkak bayattır. Vesaire..."

Başka bir gün bostanlara gidilir, maydanozla dereotunu birbirinden ayırmak kudretinde olmayan, fakat kurbağa yavrusunun beyni kaç tabakadan ibarettir, bunu ezberlemiş bulunan talebeye tarlasında turp ile şalgamın yaprak, pırasa ile soğanın sap, lahana ile karnabaharın renk ve göbek farkları anlatılır. Üvezi muşmula sanmamaları için izahat verilir; kızılcığın sonbaharda kemale erdiği, ilkbaharda hünnap yetişmediği, kavun ile karpuzu yalnız işportada değil, sürgünlerine bakarak yeni ekildikleri zaman tarlasında da ayırdetmek lazım geldiği iyice anlatılır. Hatta bütün bu balık ve zerzevat hakkındaki atalar sözlerine, tuhaf fıkralara, meşhur vakalara dair malumat da ilave edilir.

Demirci, nalbant dükkânlarına, tuğla harmanlarına, yapı yerlerine uğramak da faydalıdır. Zira tespihböceğinin belkemiklerini ezberden sayan talebe, ekseriya bir çatının nasıl kurulduğunu bilmez; hatta zanneder ki, kiremit aslında öyle nar gibi kırmızıdır ve tuğla süs için deliklidir. Ormanlara da bir gezinti yapıp hiç olmazsa meşe ile çınarı seçebilmek, purnallık neye denir, funda toprağı ne çeşit nesnedir, bunları öğrenmek, herhalde *Deven devrine ait spiriferleri* bilmekten efdaldir[1].

Zira, bütün bunlar aile çocuğu, aile babası, amir, memur, işgüzar ve hoşsohbet, kısacası dünya adamı olmak için şiddetle lüzumludur. İnsanlar birbirleriyle cemiyet hayatı ge-

1 efdal: tercih edilen

çirirken hiçbir zaman oturup da kurbağa yavrusunun beyin tabakalarını veya tespihböceğinin kaburga kemiklerini sayıp dökmezler. Bu müteassıs âlimlerin işidir; *'paleozoik nebatın karakteri'*ni jeoloji kongresine gitmedikçe konuşamazsın. Bu kongreye gitmek de on sekiz milyon kişiden ancak birine müyesser olur ki, o da herhalde ben ve siz değilizdir!

Şehirlerde ve kasabalarda kurulan pazar yerleri de istifadeli bir tecrübe sahasıdır ve bu tecrübe hakiki insan karakterini göstermek itibarıyla teolojik, biyolojik, psikolojik ahlak problemlerini kâğıt üzerinde tetkikten daha çok değerlidir. Öğretmen, burada bir kuru soğan satıcısının malını yutturmak için ne diller dökebildiğini, ufacık bir kâr temini maksadıyla teraziyi ne hileli bir elle kullandığını, pazarlık denilen usulün karşılıklı nasıl bir adi dalavere olduğunu talebesine gösterecek; insan ruhunu bir alışverişte bütün hırs ve hasisliğiyle, fıtri bir aldatma ve yumuşatma istidadıyla çırılçıplak meydana koyabilecektir.

"Efendiler," diyecektir, "şu pastırmacının bir diplomat Metternich veya Talleyrand ile büyük müşabehetleri, ahlak ve sistem benzeyişleri vardır. Sinirli parçayı kuşgönü diye sürmek için hatiptir, hazır cevaptır, mütebessim ve centilmendir; fakat pazarlık uymazsa asık surattır, istihzacıdır[1], kaba ve mütecavizdir[2]; karşısındaki başka pastırmacının kanını içmeye ve el eliyle budundan pastırma yapmaya da hazırdır. Biliniz, aldanmayınız, çekininiz, kanmayınız!"

Çoğu talebe, mesela lakerda satıcısının camekânına göz attığı zaman o toparlak toparlak bıçak vurunca tereyağı gibi

1 istihza: gizli veya ince alay
2 mütecaviz: saldırgan

kesilen ve kırmızı soğanla birlikte verilen balığın torikten yapıldığını, tulumba tatlısının o şekle ağızla mı, elle mi, yoksa bir nevi şırınga ile mi konduğnuu, belki de şıranın üzüm suyundan çekilip, bozanın darıdan çıktığını bilmez; bilmelidir. Hayatta ufak tefek ansiklopedik bilgiler sıhhatin esasını ve hoşa gidip sevilmenin sermayesini teşkil eder. Bunların bahsi hemen hemen ömrümüzün baş eğlencesi olduğu gibi bilinmesi de geçim ve yaşayış şartlarının da temel taşlarıdır. Halbuki hamamböceğinin görme hassasına dair cisim teşkilatını, yahut solucanın kıvranma kudretine müteallik beden mekanizmasını öğrenmesek de olur, zannederim.

Mamafih bunları öğrenmeyelim demiyorum, zaten desem de kim dinler, ben mesela "karbona yalnız bir hidroksit grubu bağlanabilir" kabilinden bir kimya kaidesini bildiğimiz kadar ateşe meşe odununun gürgenden daha dayanıklı olduğunu ve bakar bakmaz bunları birbirinden ayırdetmeyi de bilmeliyiz diyorum. Filozofi bize, yine mesela *kritisizm*in doğru ve eksik taraflarını uzun uzun anlatıyor ve öğretiyor; benim hakiki hayat bilgisi de esnafın kullandığı dirhemleri ve damgalarını iyice göstermeli ve belletmelidir, diyorum.

Çocuk bu bilgilerden bütün ömrünce fayda görecektir; ama tespihböceğinin belkemiği boğmaklarının adedini öğrenmiş olmakla hayatta ne istifade edecektir, bilemiyorum.

Fikrimce, kendisiyle bu derece meşgul olunduğunu, alimlerin kafasında yer tutup lise talebesinin imtihanlarında ehemmiyetli bir mevki aldığını tespihböceği haber alabilseydi, insanların aklına şaşar, hayretinden takla atar, yusyuvarlak, tostoparlak olup toprağın bir tarafına yuvarlanır, kaçardı!

Kedimin Gözleri Karşısında

Dün sabah, banyodan çıkıp, kukuletalı hamam bornozu sırtımda, giyinmek üzere yatak odama girdiğim vakit kedim Zeynep'le göz göze geldim. Ayaklarını altına yumuşacık kıvırmış göğsü bir beyaz krizantem gibi kabarık ve sanki rayihalı, itiyadı[1] hilafına nedense uyuklamıyordu düşünmüyordu da... beni tetkik ediyordu. Siyah elifli sarı kehribar gözlerinde, dikkatimden kaçmayacak bir şaşkınlık, biraz da rikkat vardı. Kendi kendime: "Neme şaşıyor ve neye karşı merhamet duyuyor?" diye düşündüm.

Aynanın önüne gelince birinci merakım halloldu: Zeynep, muhakkak, kıyafetime hayret etmişti; zira uzun tüylü beyaz sileceğimle[2] ben de iri, azman, acayip, esmer ve kadit bacaklı, kabataslak bir kediyi andırıyordum, "miyav!" diye mi tatlı tatlı seslenecektim yoksa "tıss!" diye mi öfkelenecektim, henüz belli değildi; şaşkınlığı buradan geliyordu. Merhametinin sebebini de biraz sonra keşfettim: "Şu insanlar ne tuhaf mahluklar! Bir günde kaç kılığa giriyorlar, kaç çeşit tüy değiştiriyorlar, bütün bu zahmetler neye yarıyor? Ne boş emek, ne lüzumsuz masraf!" İşte kedim böyle düşündüğü için de bana acıyordu.

---

1 itiyat: alışkanlık
2 silecek: yıkandıktan sonra kurulanmak için kullanılan büyük havlu

“Haydi, küçük nankör,” diye çıkıştım, “nohut kadar aklınla sen de mi filozofluk taslayacaksın!” Arkamdan bornozu attım ve başladım giyinmeye... O, hâlâ gözlerini üzerimden ayırmıyor, en küçük hareketimi dikkatle, merakla, inatla takipten vazgeçmiyor, “Bana ne? Ne istersen yap! Zaten hiçbiriniz hakkında hüsnü zan beslemiyorum ki...” diyerek başını göğsünün altına sokmuyor, dertop olup derin, kayıtsız, egoist uykusuna varmıyordu.

Elimi itina ile katlanmış ütülü fanilama attım, ön düğmelerini çözdüm, kafanın geçeceği yeri genişlettim, kollarımı soktum, marifet yapan bir cambaz tavrı aldıktan sonra epeyce güçlükle bunu sırtıma yerleştirdim, bir derin nefes aldım. Kedileri gülmez sanmayınız; evet, filvaki onların sesli, kaba, münasebetsiz bir gülüşleri yoktur ama manidar bir tebessümleri olduğunu da inkâr edemeyiz. İşte, Zeynep’in, dudaklarında başımdan fanilayı geçirme ameliyesine karşı, bıyık altından böyle bir gülüşme hasıl oldu:

“Hele şuna bakınız, sanki at cambazhanesinde numara yapan bir artist! Sırtıma fanilayı geçirdim diye, neredeyse benden alkış bekleyecek. A insan oğulları! Yirminci asrına yetiştik diye iftihar ettiğiniz medeniyet ve terakki devrinde hâlâ büyükdedeleriniz gibi kafadan inme gömlek ve fanila mı giyersiniz? Çamaşır ve elbiseyi basitleştirmek, sadeleştirmek, azaltmak ve pratik şekle sokmak çaresini hâlâ bulamadınız mı?”

Kedimin gülümseyişinde ve bakışında bu sözleri okudum; ona azıcık da hak verdim; gönlümü hafif bir memnuniyetsizlik kapladı. “Şunu kovayım odadan, rahat giyineyim,” diye düşündüm, “zira iş fanilayla bitmeyecek, sırtlayacağım

daha neler var!" Bu sırada, çekindiğim gözler kapandı; artık yumuk yüz, bir pudra pomponu kadar sevimli, hoş, okşayıcı, fakat manasız, natıkasızdı[1]. Uyanıp da görmesi korkusuyla sessizce, usul usul çekmeden bir çift çorap aldım; kanepeye oturdum, bir bacağımı diktim, öbürünü kendime çektim, koncunu parmaklarımın başlarına geçirdim, tersine çevirmeye koyuldum. Sahi, çorap giymek epeyce zor, idmana muhtaç muğlak bir işmiş; Ne iğri büğrü, ne yanpürü ve girift şekillere girmek lazım geliyormuş. Aman, kedi görmesin!

Gördü ve galiba yine gülümsedi. Belaya bakın ki, çorapları gergin tutmak için şimdi lastikli, tokalı, çengelli, kıskaçlı, kasık bağının küçük numunesi bir şeyler, aletler de takacaktım... Utanır gibi oldum; arkamı döndüm. Sıra iskarpinlere gelmişti. İçlerinde kalıplarını, çehreme kan hücum ettiren bir kuvvet sarfı ile çektim; bu iş şişe mantarı çıkarmanın bir nevi, hatta daha zorlucasıdır. Az daha kıçüstü yüre oturacaktım, muvazenemi güç buldum ve kedime gülünç olmadığıma çok sevindim. Ayakkabı giymek? Kolay iş mi? Boğaz muayenesine de yaraması icap eden bir nikel aleti, topuğumla iskarpinin arka kısmı arasına yerleştirdim, üzerine ağırlığımı verdim, bir taraftan da demir kaşığı çektim! "güm!"... Ayağımın biri, meşin ve kösele cenderesine girdi ve bu sesi işiten Zeynep de alaycı gözlerini açtı baktı. Başını sallamadığına ve içinden *lahavle* çekmediğine pek emin değilim! Artık kordonları bağlayacaktım. Allah şişmanların yardımcısı olsun. Fotinlerinin üzerine doğru, tapınır gibi, secdeye eğilmek, iki büklüm olmak... hem zor, hem ayıp şey!

---

1 natıka: düşünüp söyleme yetene

"Nedir bu yaptıkların," diyordu, "kedi, divanera kalem nist[1]? Ayaklarınıza daha zahmetsiz giyilecek, daha sade, daha sıhhi bir kılıf icat edemez misiniz? Ömrünüz daima iki ayağınız üzerinde gezmekle, yürümekle geçtiği halde bu meseleyi daha esaslı, övündüğünüz zekânıza daya uygun bir tarzda halletmeyi düşünmez misiniz? Biçare görenek esirleri! Ne zaman Çinlilikten kurtulacaksınız?"

O böyle itap ededursun[2] gömleğimi sırtıma taktım; bereket ki katısından, kolalısından değildi; kedi dayanamayıp göğsüme atılabilir ve tırnaklarıyla o beyaz asfaltı kazımak, parçalamak arzusuna kapılabilirdi. Bunu yapmadı ama yerinde birdenbire fırlayıp askımın sarkan ucunu yakalamaktan kendini menedemedi.

"Hişt! Hişt!" diye acayip sesler çıkararak kovdum; sıçradı, gidip aynalı dolabın üstüne çıktı.

Laurel ve Hardy'nin budalalıklarını andıran hareketlerimi artık *parter*den değil, balkondan, locadan seyrediyordu; hem de kahkaha atarak alay etse bile kendisine yetişemeyeceğimi bildiği için bakışlarına büsbütün bir küstahlık gelmişti. Adeta diyordu ki:

"Hayret! Hayret! Demin kafandan aşağı arşın arşın kumaş geçirdin, sonra ayaklarına birer kılıf, üstlerine de birer cendere... Şimdi de bacaklarını iki oluklu bir dar tuluma soktun; bu tulumu da omuzlarından inen birer bağla asıp tutturdun. Ayrıca bir sürü düğme, kopça ve sivri iğneli toka!... Bakalım daha ne saçmalıklar yapacaksın. Yahu! bir daha hiç soyunmayacak mısın? Kaydı hayat şartıyla mı gi-

---

1 divanera kalem nist: deliye kalem olmaz (Far.)
2 itap etmek: paylamak, azarlamak

yiniyorsun? Hem ne oluyorsun? Dövüşecek, itişecek misin? Üzerine halk üşüşüp birer tarafından seni saatlerce çekiştirecek mi ki bu derece sarılıyor, sarmalanıyor, bağlanıyor, dolanıyor, çözülmez hale giriyorsun?"

Fenası şu ki, bu esnada elim kravat askısına gitti. Zeynep şimdi de, biçare boynuma renk renk, upuzun bir ipekli bezi, özene bezene, pek rahat, pek hoş, pek şerefli bir nesne, bir hürriyet insanlık alametiymiş gibi doladığımı, düğümlediğimi ve aynaya bakıp yaptığım marifetten gururlandığımı görecekti: rezil olacaktım! Yumruğumu salladım, söyledim: "Defol nankör mahluk! Bazı insanlar gibi sen de alay edecek efendini mi buldun?"

Kendisine elim ermez, gücüm yetmez bir vaziyette bulunduğumu kedi pekala anladı, fütursuzca yüzüme baktı; bu bakışıyla; "İyi etmişim de emniyetli bir yere oturmuşum; galiba takıp takıştırmaktan, çözüp iliklemekten, eğilip kalkmaktan, ıkınıp sıkmaktan, çektiği çileden aklına heyheyler geldi. Hakkı da var, mazurdur!" diye düşündüğünü anlatıyordu. Kravatımı gelişigüzel bağlayıverdim ve sırtıma hemen yeleğimi geçirdim. Yelek? Zeynep buna bu önü başka kumaştan, arkası yine başkasından, tokalı ve kolsuz elbise özentisine, zannederim gülümsedi. Nefes almadan, üzerime ceketimi giydim, komik kıyafetimi örttüm.

Oh! Nihayet hazırdım. Mendilimi de büküp üst cebime eski sofralarda bardak içine salata şekli verilerek oturtulan peçeteler gibi sahte, gülünç bir itina ile yerleştirdikten sonra evvela aynada kendime, saniyen dolap tepesindeki kedime zaferli bir nazar fırlattım. Ayna bir şey demedi; zaten aynalar hakikaten hissiz, heyecansız, donuk, maddeten sırçadan ya-

pılmış olmakla beraber manen fevkalade metanetli, sabırlı, vurdumduymaz şeylerdir. Şayet onlarda zerre kadar hislilik ve heyecan kabiliyeti istidadı olsaydı karşılarında bir hanım prova veya tuvalet yapmaya başladı mı, daha yarısına varmadan ortalarından "çat!" diye ikiye ayrılırlar, hatta bin parça olup yerlere saçılırlardı! Ya dilleri olsaydı? Konuşmasalar bile boyalı bir kakavan çehreye, hiç olmazsa dillerini çıkarırlardı ya!

Sinirsiz aynam dayandı; fakat bana öyle geldi ki sinirli kedim, kendini güç tutarak şöyle saymaya başladı:

"1 adet fanila, 1 adet kalson, 2 çorap, 2 jartiyer, 2 iskarpin, 1 gömlek, 1 askı, 1 kravat, 1 pantalon, 1 yelek, 1 ceket... etti 14 parça! Şimdi sırtına 1 palto alacak, başına 1 şapka koyacak, boynuna 1 atkı saracak, yekûnu 17'ye çıkacak! Bu mu pratik, portatif asır? Sürat ve elektrik asrı? Ha, eldivenleri unuttum... eldiven? Ne gülünç kıyafetli mahluklar bu insanlar! Bu insanlar, işitmesinler, ama ne maskara şeyler!"

Zeynep, sinirleri gevşediği için olacak, değme makyajlı bayanı hasedinden çatlatacak kadar gül pembesi ağzını bütün genişliği ile açtı, pürtürlü dilini bana doğru uzattı, uzun uzun esnedi; sonra: "Ne haliniz varsa görün; sizin için kendimi daha fazla üzemem..." dercesine iç çekti, başını göğsünün pufla tüylerine soktu, uykuya vardı.

"Doğru," diyordum, "hilkatin sihirli elbisesi sırtında olduktan geri –ne soyunma, ne giyinme, ne çamaşır masrafı, ne çamaşırcı derdi, ne ütü, ne kola, ne terzi ve mağaza hesapları– bize şaşmakta ve kızmakta haklısın. Dilin boşuna gevezelik etmeye ve başına iş açmaya sebep olacağına, bilakis, bütün tuvaletini temine yaramak suretiyle sana ne derece

faydalı. Tabiatın ilk insanlara ihsan ettiği postu keşke muhafaza etseydik de bin zahmet, bin masraf mukabili iğreti ve kırpıntı libaslara bürünmek mecburiyetinde kalmasaydık!"

Böyle düşünerek pencereden baktım, hava yağmurluydu; çıkarken portmantodan şemsiyemi de aldım ve sokakta onu da açtım. Sırtımda muhtelif boyda, biçimde, renkte 20 parça eşya ayrıca kafamın üstünde bir değneğe bağlı kara renkli, çadır minyatürü veya mantar azmanı münasebetsiz ve acayip bir nesne müteveffa Chamberlain'i rahmetle yadederek "tin tin tin" yokuş aşağı inerken kendi gülünç kıyafetime kendim de kızıyor ve kedime yerden göğe kadar hak veriyordum.

Balıkların Şiiri

Bana öyle gelir ki denizlerin içinde bahar olamadığı ve çiçekler açıp meyveler üreyemediği için orada baharın, çiçeğin, meyvenin yerini balıklar tutar; her balık sürüsü, derilerinde renkler cilalanarak, pullarından nurlar damlayarak, yakamozlar yapıp fosforlar saçarak, suların altında şaşaalı bir bahar gibi geçer, gider.

Düşününüz: Bir uskumru derisinin üzerindeki renk güzelliğini, tatlılığını, oynaklığını, dilbazlığını hangi çiçekte, yaprakta, kumaşta, akarsuda veya durgun gölde, hatta gurupta ve tuluda bulabilirsiniz. Hangi mahlukun teni, öyle menevişli, hareli ve dalgalıdır, kımıldandıkça üstünde sedefli şuleler birbir arkasına parlak gölgeleri kovalar, filizi çizgiler açılıp kapanarak altın helezonlar koşuşur, kâh yosun neftiliğine girer, kâh gök mavisine döner ve mütemadiyen renk oyunları gösterir... Dünya yüzünde hiçbir manzara, şanşanlık, ziynet, hüsnü tabiat ve maharet itibarıyla böyle bir kemale erememiştir. En güzel tüylü kuşlarda ve kelebeklerde bile renkler o derece kaprisli, arabeskli, cıva oynaklığında ve taze sürülmüş yağlı boya cilalığında değildir.

Zaten deniz, tabiatın renkleri en güzel seçen ve en ustaca boyayan bir unsuru, bir üstadıdır. Deniz böceklerinin

kabuğuna bakınız: Ancak güneş doğarken ve batarken gökte, bazen ve bir aralık görebildiğimiz o harikulade ince kızıllığı, uçuk turuncuyu, sedefli tirşeyi, bir taş parçasına ne maharetle minelemiş; nasıl bir sihirbazlıkla tutturmuş ve sabitleştirmiştir! Denizde Saks ve Sevr fabrikalarından daha usta amelelerin işlediği bir sanat müessesesi kuruludur. Adi bir midye kabuğunun iç tarafına göz gezdiriniz: Midye dediğimiz o lüzuciyetli[1], yarı petle, biçare mahlukun yeşil somaki mermer kaplı, sedef parkeli bir billur sarayda oturduğunu anlarsınız. Yarabbi, bu minimini çırağanın duvarları, tavanı, zemini ne itina ile parlatılmış, nasıl kayıcı, ne eleğimsağmalı[2], ne kadar içinden aydınlık, ne derece cilalıdır!

Hayalinde yarı balık, yarı insan bir deniz kızı yaratan cedlerimize hak vermemek kabil mi? Denizin beslediği ve süslediği kız, şüphesiz ki, kızların en güzeli olmalıdır; kız, ancak denizden çıkmalıdır, deniz onun yalnız gözlerine bir avuç ıslak kumdaki yakut, zümrüt, akik, zebercet[3], zerrelerinin karışık elvanını verse ve tenine incilerin duruluğunu, adalelerine balıkların dinçliğini, saçlarına yosunların yumuşaklığını koysa yetişir. Halbuki uskumruya o rengi ve istakoza o eti bahçeden cömert tabiat, bağrında sakladığı denizkızına neler vermez, bu mahluku nasıl bir sanatla, ihtimamla, ne muhabbetle bezemezdi?

Balık eti, bir kadın vücudunun tarifi değil midir? Asrımız plaj modasıyla kadınları denizkızı yapmaya çalışmıyor mu? Kadın denize girdiği ve yüzdüğü zaman kendisine en

1 lüzuciyet: kopmama, çekilip uzama
2 eleğimsağma: gökkuşağı
3 zebercet: krizolit

yakışan bir muhitte bulunduğu tesirini hasıl etmiyor mu? Zaten plajda güzel bir kadın denize atıldığı zaman bana, daima, artık yerine, asıl yurduna dönüyor hissini verir: "Bir daha geri dönmeyecektir," derim, onu deniz perileri karşılayacaklar, iri bir balığın sırtına bindirecekler, etrafında, eski sultanların arabası yanında koşan hademe ve haşeme gibi ufak ufak, süslü ve terbiyeli bir sürü balık, haşmetli bir alayla sarayına kadar götürecekler... Bu saray uzak ve sihirli bir adanın billur gibi dokundukça ses veren ve bir ışık parçasını bin ışığa çeviren elmastıraş kayalıkları içindedir. Deniz hayalata açılan geniş bir kapı olmak itibarıyla bu sarayı zihnimde kolayca süsler dururken deminki kadın suyun yüzüne çıkar ve bana cennetten kovulup Serendip sahiline düşen Havva'yı hatırlatır.

Geçen gün bir dükkânda, çengele asılı bir kırlangıç balığı gördüm. Ne sıcak, ne yepyeni bir Marsilya kiremiti renginde idi ve acayip kanatları, püsküllü kuyruğu, yalnız fermetürü eksik geniş ağzıyla son moda, ne hoş, ne orijinal bir yazlık kadın çantasını andırıyordu! Deniz, yalnız sedef kaplayan, mine işleyen, inci yapan, en hoş renklerde en sabit boyayı vuran sanatkâr olmakla beraber, şekillerde de orijinalitenin şahikasına varmış bir mucittir. Mercan ağacına, tarak ismini verdiğimiz kabuklara, şeytan minaresine ve balıkların envaına baktığımız zaman kudretine hayran kalmıyor muyuz? Mesela bir ahtapot, korkunçluğu orijinalite bakımından emsalsiz bir belagatla temsil eder, deha derecesine varmış bir deli sanatkâr dimağı, olsa olsa korkuya ve müthişe bu şekli verebilir! Sonra, hayvanatın en ürkütücüsü kadar, en mütenasip ve bedii şekillisi de yine balıklardır. Bir

istavritin boyu, posu ne uygun, başı ne yaraşıklı, vücudu ne derli toplu, çizgileri ne sade ve umumi heyeti ne derece zarif sevimlidir. Resme en az istidatlı olan bile bunu kâğıda çizivereceğim sanır; lakin basitliği içinde öyle bir ahengi, tenasübü, hesabı vardır ki, ancak mahir bir ressam onu bütün zarafetini vererek resmedebilir.

Deniz daüssılası[1], ayrılık ve uzaklık hasretinin en fütur[2] vericisidir de... Denize alışanları tabiatın başka hiçbir güzelliği avutmaya kifayet edemez. Midemiz de öyledir; balık hasretini her yemekten fazla çeker. Mesela bir kalkan tavası için rüyalarınıza kadar giren bir tahassür[3] ve hayalini zihninden atamayıp fedakârlıklara katlanmak derecesinde iştiyak duymanız pek mümkündür. Nitekim Halep'e, ekspresle buzlar içinde bu balığı getirtmekten kendimi alamamıştım ve ikide bir de İskenderun'a koşarak denizi seyirden nefsimi men edememiştim. Güneşli bir sabah vakti, karaya çekilen balıkla dolu bir ağ... Bu ip örgünün içinden fırlamak isteyenler, sanki canlı ışık parçalarıdır, öyle nurlu, şeffaf, keskin, şıkır şıkır görünürler ki birbirlerine çarparken billur sesi çıkarmadıklarına, bu sesin bir musikisi olamamasına şaşarım!

Balık yemekleri sade gıda noktasından kuvvetleri ve ağızda lezzetleri itibarıyla değil, tabakta görünüş cihetinden de kıymetlidirler, güzeldirler; azıcık külfetle, mesela bir yeşil salata ile süsleniveririer. Ayrıca en basit tarzda, bir ızgara veya tava, pişiverirler. Ya, o sıcacık, bembeyaz, henüz dumanı tüten nazik etin üstüne limon sıkış, deniz kokusuy-

1 daüssıla: yurt özlemi
2 fütur: bezginlik, umutsuzluk
3 tahassür: özlem

la limon kokusunun o tatlı hararet içinde birleşmesi iştahı açar! Sonra her mideye göre balık vardır, pisi ve kaya gibi en naziğinden tutunuz palamut ve toriğe kadar en ağırına kadar... Hoş, en ağır sayılan balıklar bile yine kara hayvanlarınınkinden daima, birkaç misli hafiftir ve bunlara nazaran balık, bir et değil, bir yemiştir.

Hem, boynuzlu hayvanları elimizle besleriz, bin zahmetle üretmeye çalışırız, sürülerini kendimiz çeker, götürür, soğuktan korur, sıcaktan esirgeriz. Onlar bizimle yaşayan, dizdize, kucak kucağa, bir arada ömür sürdüğümüz hemen hemen bize benzeyen mahluklardır; sevişiriz bile... Halbuki balıklar başka bir muhitte, bizim nefes alamayıp boğulacağımız bir yabancı kâinatta, kendi kendilerine yaşarlar, âdetleri âdetlerimize, vücut teşekkülleri teşekküllerimize benzemez. Önümüze kendiliklerinden gelirler, kesip kan dökmeye hacet bırakmadan dünyamıza çıkar çıkmaz ölürler, Kuzu, koyun, tavuk yemek, insan için biraz yamyamlık sayılabilir. Fakat balık, hiçbir hususta insana karabet arz etmeyen bir mahluktur, yabancıdır ve zaten mahlukatın nisbeten en iptidaisinden olduğu için elem, ıstırap, aşk gibi yüksek hislere etini yediğimiz bütün kara hayvanlarından daha az sahipti. Binaenaleyh balıkçı, bir kasaptan daha yufka yürekli ve balık avcısı, bir kuş avcısına nazaran daha merhametli sayılabilir.

İktisat cihetinden ise, herhalde çiçek bahçemize lale yerine domates dikmekten daha faydalı bir tavsiye, TAN'ın yaptığı gibi İstanbul halkını ve herkesi balık yemeye teşviktir. Yüz çeşit balığın iki dar sahile vura vura, taşa taşa, tıka basa, fasılasız sürülerle akıp gittiği bir Boğaziçi'ne malik olan memleketin her şeyden evvel, bir balık siyasetine nail olması

iktiza[1] eder. Balıkhanemizin sefil manzarasına bakınız... İstanbul balıkhanesini en aşağı Beylerbeyi sarayı gibi bir binada yerleşmiş görmek isterdik; balıkhane emini de belediye reisiyle aynı teşrifata tabi tutulmalıydı.

Balığa ve balıkçılığa ehemmiyet vermeye başladığımız gün balıkçı dükkânlarını da bu hayvanların güzellikleriyle mütenasip şekle sokmak şarttır. Biçareler o diri etleri, pullu tuvaletleri, ziynet ve zarafetleriyle çürük işportalar ve kirli tahtalar üstünde ne biçare, ne uygunsuz yatıyorlar. Beyaz Rus akınında, İstanbul'a geldikleri zaman kötü otellerin demir karyolalarına mecalsiz ve şerefsiz düşen grandüşesler gibi!...

Beyoğlu'ndaki Balıkpazarı'nın birkaç yerinde cilalı mermer tezgâhlar ve yalaklar üzerine dizilmiş, barbunyalara bakarken memnuniyetlerini gözlerinde okurum: "Oh," derim, "bunlar, nasılsa layık oldukları mevkii alabilmişler!" Pastırmaya kokusunu ve yapışkanlığını kapatmak için şeffaf kâğıttan medeni bir kılıf geçirerek Çin *manderen*lerine benzettiğimiz ve meyvelerin üstüne tüller örtüp Hint rakkaselerine çevirdiğimiz bir asırda balıkları çürümüş sepetlerle çinko yalaklara koymaklığımız ve paslı çengellere asmaklığımız doğru değildir. Taze bir kalkan balığı, bence, o misalsiz eti şerefine antika masa saatleri gibi cam kavanozlara konmaya, yahut Hollywood yıldızıymış gibi yatağına krep jorjetten bir cibinlik takılmaya layıktır.

Taze balık kokusu... Bu, o kadar güzel, iştah açıcı, kuvvet kamçılayıcı, enerji ve hayat arzusu verici bir orijinal rayihadır ki, henüz bir parfön şişesinde niçin yer alamamıştır diye şaşarım.

1 iktiza: gerekli olma, gerekme

Tütünü, inciri, üzümü, fındığı kadar neden Türk balığı da konservecilik sayesinde dünyanın en şöhretli ve lezzetli metalarından biri, bir servet kaynağımız olmasın? TAN'ın haklı arzusu tatbik sahasına çıkarıldıktan sonra, İstanbul'da bir balıkçılar çarşısı tasavvur ediyorum: İki tarafına somaki sütunlarla süslü zarif dükkânların dizildiği, geniş, ferah, aydınlık bir cadde... Bütün tezgâhlar cilalı mermerden oyulmuş ve mermerler buzdolaplarının kalın camlarıyla çevrilmiş.. Balıklar, cins cins, boy boy, renk renk, gayet hoş şekilde istif edilmiş, gözleri parıl parıl, kuyrukları dimdik, kulaklarının içi kıpkırmızı... Hatta deniz suyu doldurulup tulumbalarla biteviye değiştirilen havuzlarda canlıları bile var; azametle kuyruk sallayarak, dönüp dolaşıyorlar, müşterilere "Al beni, yut beni!" manasına ağızlarını açıp kapıyorlar ve birden irkilip, cilveli cilveli kaçıyorlar. Ortalıkta ne kan lekesi, ne kırpıntı, ne koku... Bütün duvarlar çinilerle örtülü ve tahta kısımlar ripolen ile boyalı, pırıl pırıl, göz alıyor. İçeride, arzu edilince aldığınız balıkları temizleyip pişirilmeye hazır olarak size verecek küçük birer ameliyat odası, otomatik aletlerle, bol sudan geçirerek pulunu gideriyor, karnını temizliyor, ayırıyor, kesiyor, kurutuyor, paketlere koyuyor.

Hülasa öyle bir pazar yeri, bir fuar, bir daimi ekspozisyon ki, eşi, ne eski, ne de yeni dünyada mevcut. Seyyahların ilk işi koşup burasını görmek ve caddenin ilerisindeki yalnız balık pişiren şık, havadar, çiçekli ve müzikli lokantalara can atıp nefis balık tavalarıyla karınlarını doyurmak, aynı zamanda kabiliyet ve maharetimize de parmak ısırmak!

Bir hayal?

Fakat bu hayal İstanbul'a ne kadar yaraşıyor, İstanbul için hakikati ne kadar andırıyor!

Okuyucularımın Mektupları

... Ne yapacağımızı, işin içinden nasıl çıkacağımızı şaşırmış, şaşkına dönmüş vaziyetteyiz.

Eskiden muharrirler ile okuyucular arasında mektuplaşma âdeti yoktu. Pek meşhurları bazı suallere, şikayetlere maruz kalırlardı ama senede ancak birkaç kere ve pek mühim hadiseler esnasında... Şimdi, gün geçmiyor ki masamızın üzerinde iki üç mektup bulmayalım ve çok defa hayretler içinde kalmayalım!

*

Okuyucu mektuplarını, en aşağı 15 çeşide ayırmak lazım. 15 çeşit? Evet, hem de asgari hesapla ve kısa kesmek, hülasa etmek maksadı gözetilerek! Her şeyden evvel bence matlup[1] okuyucumun alakasını tebessümle celbetmek olduğu için bir tuhafçasından başlayacağım:

*

1 matlup: istenilen, aranılan

1. Doğacak veya doğmuş olan çocuğuna isim danışanlar...

Filvaki isim babası olmak reddedilemeyecek bir şereftir; bilhassa benim gibi memleketin selameti namına nüfus artmasına taraftar, iki erkek çocuk babası bir vatandaş için... Lakin vaktiyle Kuranıkerim'in rasgele bir sayfasını açarlar, ilk tesadüf eden *Emin*, *Hamdi*, *Necmi* veya bunların müenneslerini kolaycacık isim yaparlardı. Şimdi ise Tarama Dergisi'ni saatlerce karıştırmak lazım... Buna vaktim müsait mi? Arasam, tarasam ve bulsam da zevkim, zevklerine uyar mı? Genç ananın, gönderdiğim listeye göz atınca kaşlarını çatıp genç babaya: "Bu mu imiş beğendiğin muharrir? Mahalle bekçisine sorsaydık daha iyisini bulurdu!" demeyeceği ne malum! Üst tarafı da var: Yarın küçük çocuk biraz titizlik, aksilik etmeye başladı mı: "Ne olacak? Adını koyan adamın huyunu da almış; koymaz olsaydık!" kabilinden yıllarca arkamdan söylenmeyeceğini temin edebilir misiniz? İş hem zahmetlidir, hem de yaranamamak ihtimali fazladır. İyisi mi, arzuyu yerine getirememekten doğan bir üzüntü ile mektubu çekmeye koyar ve okuyucunuza ilham vermesi icin Cenabı Hakk'ın yardımını dilemekte karar kılarsınız.

*

2. Dil bahsine ait sualler...

Mesela, o gün zihniniz biraz islidir, sislidir; makaleniz gecikmiş, mürettiphaneye teslim saati gelmiştir. Bir mektup açıyorsunuz; pek uzun bir mukaddemeden ve size hayli şatafatlı iltifatlardan, dil ülemasına da bir miktar dil uzatmalardan sonra soruyorlar: "Kiremit ile kerpiç kelimeleri, baş

harflerinin benzeyişine ve her ikisinin de yapı malzemesi olmasına göre bir asıldan mıdır? Nereden geliyor ve aynı işe yarayan tuğla, neden aynı kökten değildir?"

Öp babanın elini... Sual meraklıdır. Makalenize hasretmek mecburiyetinde bulunduğunuz biçare zihniniz o meseleye takılır, kalır. Ayırabilirsen ayır. Gözünüzün önünde, artık yeni yapılan bir modern apartman manzarası, kiremit ve tuğla istifleriyle serilmiş, duruyor; ayrıca Anadolu'nun kerpiç evleri de canlanmıştır. Bin türlü düşünceler ve hatıralarla ve bunlar arasında, henüz kendinize başınızı sokacak bir mesken tedarik edememenin hüznüyle dalgın, kalem elinizde mıhlanıp kalmıştır. Ayrıca *kiremit* ile *kerpiç* arasındaki benzerliğe şaşmakta ve o güne kadar bunu hatırlamadığınıza kızmaktasınız. Siz böylece, afal afal mektuba bakıp başınızı kaşırken tahrir müdürü usulcacık odanıza girmiş, nazik olmaya çalışan serzenişli bir tebessümle diyor ki: "Hazır mı, üstad?" Efendim nerede, ben nerede? Bir ırgatbaşı, bir yapı ustası cevabıyla:

"Tuğlalar mı? Kiremitler veya kerpiçler mi?" diye sormadığınıza şükür!

*

3. *Biyografik* ve *bibliyografik* malumat...

Belki birdenbire, meseleyi sezemediniz; hakkınız var; izah edeyim: Tahsil çağındakiler bizden, ikide bir, mufassal bir hal tercümemizi ve kitaplarımızın tarih sırasıyla eksiksiz isimlerini de sorarlar. Gösterdikleri alakaya candan teşekkürler... İftihar ederiz. Fakat düşününüz, benim hayatımın bütün teferruatı ve canlı noktalarıyla hikâyesini? *Jan Valjan*

haltetmiş; *Sefiller* romanı kadar yer tutar ve bir başlayım desem ikmaline ömrüm ya kifayet eder, ya etmez! Sonra 32 senedir yazdığım, şekil, şekil, çeşit çeşit, yurtta ve gurbette yeniden ve eskiden bastırdığım kitapların adlarını, hele tarih sıralarını? Hatırıma getirmeyiniz; başım dönüyor. Hamdolsun, külliyatımın 16'ncısı çıktı, hâlâ sonu gelmiyor. Çok çocuklu eski babalar gibi ben de adlarını zorlukla buluyorum; artık tasavvur buyurunuz, bir de yaşlarını, nerede, hangi konakta doğduklarını, analarını, neler de neler, bir sürü malumatı derleyip ve her işi, hatta geçim yolunu bırakıp edebiyat heveslisi gence ciltlerce cevap yetiştireceğim.

İyi, yapayım, ama bu müddet zarfında ne yiyip ne içeceğiz? Bizi kim besleyecek?

*

4. Aile ve aşk meselelerinde irşat[1]...

Bu gibi mektupların başlangıcı hep şöyledir: "Siz gün görmüş, memleket gezmiş, feleğin çemberinden geçmiş tecrübeli ve hayırperver bir zatsınız; her işe aklınız erer; eserleriniz hakiki hayatın aynasıdır, realist bir edipsiniz. Benim başıma bir vaka geldi..." Arkasından, karmakarışık bir aile meselesi veya bir aşk hikâyesi! İşin asıl fenası budur ki, yazı, farzı muhal olarak okunaklı çıksa bile ifade daima kusurludur. Okur, okur, ne demek istenildiğini bir türlü idrak edemezsiniz. Konuştuğu gibi yazsa... Hayır, muhterem okuyucumuz ayrıca edebiyat ve felsefe yapmaya da kalkar; zamanın

---

1 irşat: doğru yolu gösterme, uyarma

modasına ve çoğu muharrirlerimizin çığırına uyarak basit lakırdı arasına –Sosyoloji, sembolizm, estetik nevinden– bir sürü "ji"li, "izm"li ve "ik"li kelimeler sokuşturur. Bunları mı sökeceksin, vakayı mı tahlil edeceksin, sonra hüküm verip cevap mı hazırlayacaksın? Çeneni avcuna dayayıp tahayyüre[1] dalarsın. Allah'a şükür, evimde aile dırıltısı yok; başımda da aşk fırtınası esmiyor. Fakat her muharrir böyle mi bakalım? Belki de kendi derdine yetişecek irşada muhtaç vaziyette bulunan bizzat o edibin kendisidir! Derdini tazelemekte, yarasına tuz biber ekmekte ne mana var?

*

5. Fotoğraf talepleri...

Bereket, tanınmış muharrirlere fotoğraf atölyeleri külli tenzilat yapıyorlar; yoksa her talebi isaf[2] ne haddimize! Mamafih bu işin de güçlükleri az değildir. Çekmede daima iri boy, sağlam cinsinden zarf bulundurmak, bu zarflara ağırlığı nisbetinde kaç kuruşluk pul yapıştıracağınızı bilmek, ayrıca kırışmadan cebinize yerleştirmek ve unutmadan kutuya atmak lazımdır. Sonra, şu mesele de mühimdir: Tanımadığınız birine yollanacak fotoğrafa ne yazacaksınız? Çok samimiyete gelmez; bilhassa gönderilen şahıs bir bayan ise... Bu, hem onun hem sizin menfaatiniz, aile rahatınız için şiddetle dikkat edeceğiniz bir noktadır. Resim, elden ele gezer, bazen de hiç eline düşmemesi icap edenlerin eline geçer.

Tuhaf, "Sayın Bay –veya– Bayan bilmem kime, hürmetlerimle" cümlesiyle iktifa ederseniz ve düşünürsünüz de:

---

1 tahayyür: hayrete düşme, şaşma
2 isaf: birinin isteğini kabul edip yerine getirmek

"Yazılarına kıymet verdiğini söyleyen o zat sıfatımı görünce sakın hayal sukutuna uğramasın?" ve "A! amma da dangalak suratlıymiş," yahut "Hiç de umduğuma benzemiyormuş, çarpık ve koca burunlu, kendini beğenmiş, sevimsiz biriymiş," demesin!

Bazı nazik bayanlardan, fotoğrafa karşılık, şu şekilde cevaplar aldığımız da olur: "Bıyığınızı büsbütün kaldırırsanız çehrenize daha yakışacak!", "Sert bakışınız yazılarınızla tezat teşkil ediyor; gülümseyiniz!"

Olur; gelecek defa, objektif karşısında sizi hatırlar, kahkahamı manalı bir tebessüme çevirmeye çalışırım!

*

6. Cevapları tetkike muhtaç sorgular...

Mesela sorarlar: "Zenciler esastan mı siyah derili idiler, yoksa Afrika güneşi mi onları kararttı?" Bak işe: Kütüphanedeki koca koca ciltleri, o ansiklopedileri, *La Race Humaine*leri, *L'homme*leri, herbiri yedi kilo ağırlığındaki lenduha[1] kitapları raflarından çekecek, iki büklüm, nefes nefese taşıyacak, masanın üstüne, camı kırmamaya çalışarak, dizecek ve başlayacaksın –ha babam ha!– sayfalarını çevirmeye... Maaşlı ve idmanlı eski tapu mümeyyizi olsan dahi buna yine takat getiremezsin!

Bir de, başka çeşit, sırf sizin şahsi kanaatinize taalluku[2] olan suallerle karşılaşmak ihtimali mevcuttur. Mesela: "Kimlerin heykeli yapılmalı?" ve "Tevfik Fikret mi, yoksa Akif mi?"

---

1 lenduha: çok iri ve kaba
2 taalluk: ilgisi olma, ilgi, ilinti

gibi... İşin fenalığı şu noktadadır: Şayet, okuyucunuzun size malum olmayan arzusuna uygun cevap vermezse de faraza Fikret'i öne sürerseniz züppelikten zındıklığa kadar ileri giden bir tevbihname[1] hazırdır!

*

7. Cevap almayanların öfkesi...

Mamafih cevap vermekle de kurtulamazsınız ki... "Hani medeni ve fikri cesaretiniz? Zaten sizden bunu beklemek abesti!" tarzında öfkeli bir mukabeleyle karşılaştığınız da olur. Hem, evvelki mektubun "Muhterem üstat, biricik muharririmiz, sayın edip" filan gibi hitapları ikincisinde kısaca "Bay"a ve "siz"ler, "sen"e tebeddül etmiştir. "Ne mal olduğunuzu bilirdim ya!" diyenler bile vardır: evvela bir lahavle çeker, sonra bu sözleri dahi sineye çekersiniz.

*

8. Amatör muharrirlerin eserleri...

"Size birkaç hikâye gönderiyorum, okuyup lütfen fikrinizi bildiriniz. Ona göre meslekte devam edip etmemeye karar vereceğim." Haydi, şu el yazısı uzun dosyayı, binlerce lira kazanacak bir avukat dikkatiyle gözden geçireyim; bu çileye razıyım; lakin sırtıma yükletilen mesuliyetin altından nasıl kalkacağım? Öyle ya, belki de bir, iki muvaffakiyetsiz eserden sonra bu hevesli gençten istikbalin bir edibi zuhur

1 tevbihname: azarlama mektubu

edecektir. "Hayır, yazma, bir şeycikler olamazsın" demek reva mıdır? Bir cihet daha var: Farzı muhal olarak ya o çocuk, yarın parlak bir muharrir kesilir de elinde sakladığı cevabınla ortaya atılır, "Nasılmış? Sana uysaydım belki de ticarete atılacak, herkesin beğendiği bir muharrir yerine şimdi amme nefretine uğramış bir muhtekir[1] olacaktım. Dirayetinize diyecek yok!" derse... Bu cümlenin kaba şekli "Anlayışına turp sıkayım!" tabiridir ve genç edibin nisbeten nazik tarizi size tamamıyla o son sözün tesirini yapır!

*

9. Çeşit çeşit itaplar...

Bir gün, tutar, mesela kübik köşklerin münasebetsizliğini yazarsınız. Vay, efendim, vay! O sırada Suadiye'de yeni bina kurmuş, henüz almaya vakit bulamamış biri, kübik masası üzerinde duran kübik kalemine sarılır, softa kafalı, saltanatçı, hilafetçi, demokrasi düşmanı, teceddüt aleyhtarı olduğunuzu ve inkılabın hayrı namına kelam hakkından mahrum edilmeniz lazım geldiğini ileri sürer. O mektubu bırakır, bir başkasını okumaya başlarsınız. Hayret! İki gün evvel plaj hayatından hoş bir dille bahsetmemiş miydiniz? Gayet işlek *rika* hattıyla ve kamış kalemiyle biri size ağzını açmış, gözünü yummuş: Zamaneye hoş görünmeye çalışıyormuşsunuz; mukaddesata hürmetsizlik ediyormuşsunuz; dönek, mürtet[2] bir *şerir*nişsiniz, izale-i[3] vücudunuz vacip

---

1 muhtekir: yolsuz kazanç elde eden, vurguncu
2 mürtet: müslümanlığı bırakıp başka bir dine geçen kimse
3 izale: yok etme

olmuş, ilah... Birincisine şaşar, ikincisine güler; fakat her ikisine de aynı muameleyi yaparsınız: Sepete atarsınız!

*

10, 11, 12, 13, 14 ve 15 numaralıları, yer darlığından ötürü hülasa edeceğim:

• Nakil vasıtalarından ve belediye işlerinden şikâyet... İyi, iyi ama elimden ne gelir? "Bir dokun, bin ah dinle kâsei fağfurdan!"

• Memuriyet ve maaşlı hizmet talebi... "Kendi muhtacı himmet bir dede, nerde kaldı gayriye himmet ede!"

• Yardım dilekleri... "Kelden köseye yardım mı olur?"

• "Sizi nerede bulabilirim? Nerede görüşelim?" gibi mülakat arzuları... Beyhude zahmet! "Yel kayadan ne alır?"

• Sonuncusu ve en çoğu: Yazılarınızı takdir, fikirlerinizi tasvip, tenkitlerinize iştirak, gayretinizi teşvik... Sağ olun, var olun, eliniz dert görmesin.

*

Görüyorsunuz ki, insanın Amerika Cumhurreisi kadar tahsisatı, teşkilatı, hususi kâtipleri, istişare müdürleri ve kalem heyetleri olsa yine bu işlerin uhdesinden gelemez.

Öyle olmakla beraber –samimiyetle itiraf lazım– bir muharriri, hayatta hiçbir mükafat, okuyucu mektupları almak derecesinde memnun edemez.

Allah eksikliğini göstermesin!

Tramvay Biletçileri

Bazı insanlar vardır ki, bir sahne karşısında bulundukları halde kapının üzerinde tiyatro veya sinema kelimeleri yazılı olmadığından dolayı kendilerine oyun yerinde sanmazlar; görülecek bir şey yokmuş gibi can sıkıntısından patlarlar. Böylelerinin hayatta birçok eğlencelerden zevklerden uzak kalmalarına pek acırım ve kendimi o bakımdan çok talihli sayarım.

Benim hiçbir yerde içim sıkılmaz. Zira yakından tanımadığım çeşit çeşit insanlarla dolu her yer, gözümde en seçme ve yepyeni, eserlerin büyük bir başarı ile ve en tabii şekilde oynandığı tiyatro sahnesinden ve sinema perdesinden farksızdır. Bundan ötürü de herkesin kalabalıktan, darlıktan, düzensizlikten yaka silktiği, sinirlendiği, somurttuğu, kavgaya tutuştuğu tramvay dahi –zahmetli, yorgunluklu olduğunu kabul etmekle beraber– fikrimce yabana atılamayacak derecede eğlenceli seyir ve temaşa yerlerinden biridir.

Hatta diyebilirim ki, eğlenceyi arttıran sebepler arasında halkın sızlandığı kalabalığı başta saymak lazım gelir. Güldür güldür kayarak sallana sarsıla yarı boş giden bir tramvay arabası içinde insan kendisini fazla bir boşlukta ve alışmamaktan gelen bir yadırgama halinde hisseder. Artık dışarıyı seyreden siz değilsinizdir; cam önüne konmuş seyyar başı-

nızla sokaktakilere siz bir eğlence olmuşsunuzdur. Lokanta vitrinine yatırılmış iri bir istakozmuşum gibi bu göstermelik vaziyetten bana bir utanma gelir. Yol da uzadıkça uzar; ayrıca dolu olmadıkları nisbette tramvay oyunlarında artist ve aktör sayısı azalmış demektir. Hatır için gitmek zorunda kaldığım bir konferans salonunda bulunuyor ve tek başıma konferansçıyı dinliyormuşum gibi hafakanlar beni boğar.

Evet, orada yerim rahattır; ama neyleyim ki, bu rahat, dolu arabadaki fikir eğlencesinin verdiği zevkin yerini tutamaz.

*

Tramvayda yalnız müşterileri mi seyrediyorum.

Bu, bitmez tükenmez bir eğlence olmakla beraber ara sıra biletçileri ve kontrolörleri de tetkikten geçirmek, onların oyunlarıyla da gönül oyalamak lazımdır. Biletçi tipleri gerçekten seyre ve incelemeye değer.

Zaten gide gele çoğunu en yakın ahbaplarım kadar tanımışımdır. Hatta bir kısmı, emektarlar, şehir tiyatrosu komedi kısmı aktörleri kadar zihnimde yer etmişlerdir. Bilmediğim sadece adlarıdır. Mesela kırçıl saçlı, pos bıyıklı, ellisini aşmış bir tanesi vardır ki, kaç yıl sonra, herhangi bir kıyafette karşıma çıksa hiç duraksamadan onun bizim tramvay biletçisi olduğunu kestirip atabilirim.

Biletçilerle kontrolörler, hayatımızda sandığımızdan çok fazla yer tutmuşlardır; adeta onlarla içli dışlı bile olmuşuzdur. Hangi yabancı size ve çoluğunuza çocuğunuza bu derece sokulmak hakkını kendisinde bulabilir? Hepimizin vücudu biletçi ve kontrolör elinden geçer; ellerimiz elleri-

ne sürünür; onlarla devamlı bir alışveriş, sürünüp sürtünüş halindeyizdir. Evimizde yatıp kalkan, aramızda yaşayan bir hizmetçi, yirmi sene yanımızda çalışsa yine bir biletçi kadar bize dokunamamış, sırtımızı sıvazlayamamış, göğsümüzü tartaklayamamıştır!

Biletçilerle en fazla haşır neşir olan, vücudunu biletçi muayenesinden geçiren şehir halkı İstanbulludur!

*

Bana gidip gelişlerim ve incelemelerim biletçileri umumi bakıştan bazı kısımlara ve sınıflara ayırmak imkânını verdi.

Bazen tramvaya girince "Hah," derim, "işte neşeli –yahut çevik, çapaçul, hazır cevap, asık surat, dalgın, sarkar, itimatsız– biletçinin arabasındayım!"

Demek ki, biletçileri saydığım sıfatlara göre on cinse ayırabiliriz. Neşeli biletçi, dikkat ettim, araba ne derece dolu olursa olsun gülümser yüzü ile müşterilerin sinirlerini yatıştırmakta azımsayamayacağımız bir rol oynar; havadaki elektriği ve baskıyı da epeyce hafifletiyor. Doğuştan nükteli, hazırcevap biletçi ise gerilmiş sinirleri birkaç hoş sözle gevşeterek çehrelere yumuşaklık veriyor, içeridekilerin, çoğunu gülümsetiyor; arabaya bir kır tiyatrosu manzarası getiriyor. Böylelerine baktıkça yerleri boş kalmasından korktuğum tulûat kumpanyası aktörlerimizi düşünüyorum ve kendi kendime "Yetişecekler yok değil ama ne yazık ki, tramvay idaresinde harcanıyorlar!" diyorum.

Düşününüz o kalabalık, o öfke, o işkence çevresinde, yüzlerinden düşseniz bin parça olacağınız kem surat adam-

ları güldürebilmek, bu ürkütücü hava arasında bir neşe yaratmak? Ne hüner!

Biletçilerin bir kısmı da çeviklikleriyle dikkati çekerler; bu da faydalı bir marifettir. Bakarsınız, öylesi şimdi arabanın ön tarafında, biraz sonra arkasındadır. Nasıl oldu da sardalya istifini hiç bozmadan, yerinden oynatmadan, devirip yarmadan, sızıltıya meydan vermeden kaydı, geçti? Hiçbir cambazın, hokkabazın kolayca başaramayacağı bu işe hem şaşar, hem de sarsılıp rahatsız edilmediğim için sevinirim; sevinmeliyiz.

O fikirdeyim ki, tramvay idaresi neşeli, nükteli ve çevik olan bu üç sınıftan değerli biletçilere balmumu yapıştırıp sırası gelince mükafatlandırmaktan geri kalmamalıdır.

*

Hantal ve lagar[1] biletçinin bir arabayı büsbütün altüst ettiğine şüphe yoktur.

Kalabalığı az yıkım yaparak ayırmak onun elinden gelmez. Ne basacağı yeri, ne kavrayacağı adamı seçebildiğinden böylesinin aradan geçişi yarı felakettir. Zira zekâsızlığı, hesapsızlığı yüzünden çürük bir adama omuz vurur; o adam yanındakinin üstüne devrilir; bu da arkadaşına çullanır; kargaşalığı fırsat bilen zevksizin biri yanındaki geçkin kadına abanır; kadın, çoktandır hoşlandığı omuz başındaki gencin kucağına atılır; genç ise dizi dibinde kanapede oturan kızı gözüne kestirdiğinden, ona sarılır... Bir darma dağınıklıktır baş gösterir; bütün araba yerinden oynar!

Bir de sakar biletçi vardır; çok zararlıdır.

---

1 lagar: zayıf, çelimsiz

İkide bir kurşun kalemini, aldığı parayı, vereceği bileti düşürür. Halkı iter, dağıtır, yerlere eğilir, kan ter içinde, uzun uzun araştırmalar, homurdanmalar, kabahati müşterilere yükletmelerle düzensizliği arttırır. Onun zararlı bir arkadaşı da para hesabına bir türlü akıl erdiremeyen kara cümlesi kıt biletçidir. Aldığı yirmi beş kuruşluğu on kuruşluk sanarak geriye iki kuruş verir; müşteri söylenir, bu inat eder, bir atışmadır başlar. Yahut tersini yapar, çantasına attığı on kuruşun üzerine bol keseden yirmi iki kuruş geriye uzatır; geçer, gider!

Zihninde insan çehresi saklayamayan, insan tanımayan dalgın, dikkatsiz biletçi de kötüdür. Gider gelir, döner dolaşır, biraz önce bilet verdiklerine yine bilet sorar; hatta bir değil, beş değil, yol sonuna kadar sorar. Vermediklerine ise hiç aldırmaz. Fakat bunun da fenası itimatsız biletçidir: Sorduktan sonra anlarsınız ki sizden şüpheleniyor, anaforcu olduğunuza, biletsiz atlayıp kaçacağınıza hükmediyor. Böylesinden "Demin aldım!" demekle kurtulamazsınız; bileti göstermek lazımdır. Fayda eder mi? Hayır! Bir daha gelir, "Almıştım, göstermiştim!" demenize inanmaz, tuhaf tuhaf süzer, manalı manalı başını sallar, uzaklaşır gibi yapar; tekrar dikilir: "Bilet?" çare yoktur, öfkelenmeyiniz, gösteriniz. Hatta eline alıp numaralarını incelemek suretiyle itimatsızlığı son haddine götürse bile aldırmayınız. O, zavallı bir adamdır. Böyle olmakla beraber, bilirim, size kendi kendinizden bir şüphelenme gelir; içinizden dersiniz ki: "Yahu, benim suratımda bir anaforcu hali mi var? O derece yankesici, serseri, hilekâr çehreli miyim? Yanımda, ne olur, ne olmaz, iyi ahlak şahadetnamesi, banka kefaletnamesi mi taşımalıyım?"

*

Kontrolörlere gelince –fazla şişman olanları ayırt edilirse– hepsi de zararsızdırlar; dürüst, nezaketli insanlardır.

Bazısı bu nezaketi aşırı dereceye bile götürür, o yüzden sinirleri gerer. Mesela, ara vermeden, susup dinlenmeden şu sözleri makara gibi sağar: "Lütfen efendim! İhsan buyurunuz beyefendi! Şimdi takdim derim efendim! Zatıâliniz, hanımefendi? Zahmet olmazsa beyim!" o kadar ki, bizim yaştakilere hokkabaz muhaverelerini hatırlatır: "Münasiptir, efendim! Pek güzel, efendim!" Adeta tef sesini arar, sünnet çocuklarını görür gibi olursunuz.

Sükûti kontrolör ise oldukça yıldırıcı ve korkutucu bir tesir yapar; herkese bir durgunluk çöker. İmtihan kâğıtlarını toplayan bir mümeyyiz[1] gibidir. Nezaketli, lakin şakasızdır. Bunlardan birkaçı biletlere pek sudan göz gezdirirler, çarçabuk geri verip sessiz sadasız çıkar giderler. Fakat birkaçı da vardır ki, bileti ellerine alınca cinayet tahkikatına gelmiş Şerlok Holmes sanırsınız, "Hah, dersiniz, "şimdi cebinden pertevsizi çıkarıp muayene edecek, bir ipucu bulacak ve azılı katili yakalayacak!"

*

Tramvaylardaki eziyeti unutmak için siz de benim gibi yapınız: Sabah, akşam, her yemekten sonra dişlerinizi... –Pardon!– sabah, akşam, her tramvay yolculuğunda beyninizi neşeli fikirlerle fırçalayıp parlatarak sıhhatinizi korumaktan geri kalmayınız!

Bu iş diş kadar, hatta daha fazla önemlidir. Zira yapma diş takılır ama henüz yapma beyin icat edilemedi.

---

1 mümeyyiz: iyiyi, kötüyü, doğru ve yanlışı ayıran, seçen

Küçük Bilgiler

Yavrusunu uyutmak için sallayan deniz mahluku hangisidir? Hangi hayvan kışa girmeden bir taş veya tuğla parçası yutar? Yiyeceğini suda yıkamadan ağzına koymayan temizliğe meraklı, titiz bir hayvancağız tanıyor musunuz?

Bu sorgulara cevap vermek her okumuş yazmış adamın kârı değildir. "Versek de ne çıkar," diyebilirsiniz, "Balina balığı yavrusunu sallar, timsah kışlamadan önce iri bir taş yutar, bir cins Amerika ayısı yiyeceğini suda yıkarmış... Bize ne? O biçim bilgilerin yaşayışımız ve geçinmemiz üzerinde bir faydası yoktur; hiçbiri on para etmez!"

Evet, doğru... Bunları bildiğinizden dolayı memur iseniz baremde bir derece yukarı çıkamazsınız; ticaret yapıyorsanız Ayvalık'tan zeytinyağını daha ucuz alamaz, piyasadaki kalayı vaktinde toplayıp sonra karaborsada yüzde beş yüz kârla satamaz, patronun gözüne girip nüfuzlu adamlara çatamaz, kısacası bunlardan yüksek tahsil, açık gözlülük, dalaverecilik ve dalkavukluk kadar faydalanamazsınız.

Fakat tuhaf ve acayip şeyleri bilmenin kendine göre bir zevki, hoş bir keyfi ve fikir oyalamak, zihni teneffüse çıkarmak gibi de sıhhi diyebileceğimiz tesiri vardır. Hele hayal kuvvetiniz yardım ederse, yani muhayyileli yaradılmışsanız

o gibi bilginiz kafanızın içinde karikatürümsü resimlere yer vererek değme albümlerden fazla sizi eğlendirip neşelendirebilir.

Mesela, otuz metre boyunda ve seksen bin kilo ağırlığında bir balinanın buzdağına sırtını dayayıp kucağına yavrusunu alarak salladığını düşünürüz, manzarayı görür gibi olur, ninni bile söylediğini farz eder, gülümsersiniz. İşte fikriniz, bu suretle, gündelik işlerden ve dertlerden uzaklaşarak –ne sinemaya gitmek, ne kır gezintilerine çıkmak, ne zahmete, ne de masrafa katlanmak gibi zorluklara lüzum kalmadan, her nerede bulunursanız bulununuz, hatta Ortaköy'le Arnavutköy arasındaki Saray bahçelerinin dört duvarı arasında, yine– nefes almış, ferahlamış olursunuz.

*

Bunları bilen ve böyle yapabilen adamlar cemiyete faydalıdırlar; faydalı olmasalar da herhalde az zarar verirler.

Neden?

Dedikoduculuk, gevezelik, kumar, sokakçıl ve sürtük olmak gibi derecelerine göre kötü huylar ve âdetler çok kere kendi kendimizi eğlendiremediğimizden ileri gelir. Niçin birçok kimseler evlerinde oturamayıp kahvelere, komşulara, gezmelere, kulüplere, kumar masalarına, çekiştirme toplantılarına can atarlar? Yolda sizi yakalayıp insafsızca çene çalarlar? Vapurlarda, tramvaylarda, yanındakilerle konuşma vesileleri ararlar? Tek başlarına fikirlerini işleterek bildikleriyle gördüklerinden eğlence konusu çıkaramadıklarından!

Anlattığım şekilde kafasını harekete getiremeyenler,

getirenlerden kıyas kabul etmeyecek derecede cemiyete, nefislerine, yakınlarına zararlıdırlar; zira oyalanmaları için her zaman bir veya birçok cinsdaşlarını vakitli vakitsiz meşgul etmek zorundadırlar. Bundan ötürü öyleleri sırnaşık mahluklardır yahut insan cinsinin sarmaşıklarıdır; ille bir başkasına tırmanırlar.

"Nereden geliyorsunuz böyle?", "Köprüye iniyorsanız beraber yürüyelim?" ,"Bu akşam bize buyurun da laf atalım! "Kulüpte görünmez oldunuz! Canım, kayıplara karıştınız!" diyenlerin çoğu bahsettiğim kör fikirli cinsdaşlarımızdır ve o sözleri sevgi ve gerçek bir göreceği gelme tesiriyle değil, sizi eğlence yapmak, vakit geçirme vasıtası yerine kullanmak için sarf ederler.

Yalnız başına köprüye inmekten sıkılır, evde kalmaktan da... Zira, köprüye inerken sadece ayaklarını işletmek elinden gelir... Kafasını değil! Evde belki kitap ve gazete okur ama okuyuştan okuyuşa fark vardır; cümleleri ve manaları kavramak yetişmez; buna basit şekilde *anlayış* deriz. Bir de anladığını fikirde işletir, üretme, bire bin katma, iki satırı hikâyeleştirme, bir fıkracığı romanlaştırma, hiçten şeyi *Walt Disney*leştirme kudretiyle okumayı düşününüz: Bu adamın sıkılmasına ve her önüne çıkan şahsa kedi gibi sırtını kabartıp pantolon paçalarına sürünerek sırnaşmasına ihtiyacı olur mu?

*

Kimi insan kıymetli bir eser vermediği halde lüzumundan fazla ağırbaşlıdır; birçok faydalı hareketleri ve fiilleri çocuksu bulur, ciddiliğine yakıştırmaz. Okuma, görme, düşün-

me, konuşma üzerinde bayağı ve basit farz ettiği bahislere alçalmaktan kaçınır. Bu adam, yemiş ve yeşillik yemeyenler gibi pekliğe uğramıştır, fikir pekliğine! Yarı zehirlenmiştir.

Gazeteyi açtı mı, anlar anlamaz yüksek politika, okkalı ilim, girift fen yazılarını okur; öyle konuşmaydı, fıkraydı, şaka veya şundan bundandı, bunlara göz gezdirmek seviyesizliğine düşmez. Hikâyeydi, romandı, mizah ve latifeydi, böyle kitapları eline almaz. Nakil vasıtalarında etrafındakilerin surat, kılık, söz, hareket, biçimleriyle tarzlarını seyretmekten küçülme duyar ve zamanını boşuna geçirdiğini sanır. O, görünüşte aramızdadır; hakikatte içinden hiç çıkmamak şartıyla ve kör kandil ışığında kuyu kazan bir ırgattır, bir kuyucu ki kaç kulaç inse su tabakasına erişmesine imkân yoktur.

Halbuki fikrimizin *toksin*lerini atması ve çeşitli vitaminler alması için –ne derece yüksek malumatlı, bilgiç, mütehassıs olsak– renkli ve kokulu, ballı şuruplu, hazmı kolay gıdalara ihtiyacımız vardır. Beynimizi ara sıra kafatasından çıkarıp sandıkta kalmış esvaplara yaptığımız gibi havalandırmalı, bir çiçek saksısı gibi de ikide bir pencere önüne koymalı, su serpmeli, ışıklandırmalıyız.

Bunlar, yazımın başında söylediğim ufak tefek, tuhaf ve acayip hayal kuvvetini arttırıp seyre değer ülkelere kısa kısa, rahat rahat yolculuklar yaptıran ansiklopedik bilgilerle olur.

Vakit vakit çocuklaşmayan adam çabuk kocar, erken bunar. O sebepledir ki gazetelerle dergilerdeki oyalayıcı fıkraları, dünyada olan biten ve olmuş bitmiş küçük vakalarla meraklı haberleri, şaşırtıcı ve merak verici malumatı vakit buldukça okumaktan geri kalmamalıdır. Hatta bulmaca ve

bilmecelere göz gezdirmek, bunları çözmeye çalışmak da, hele şu harpli dünyada fikrin sıhhatini korumaya pek elverişlidir. Çok kere bir estetik veya linguistik eserden sonra küçük oğlumun çantasını çekmecesini karıştırarak masal kitaplarını okuduğumu söylersem beni ayıplamayınız; tek geçim vasıtam olan kafamı ve neşemi koruduğumdan dolayı iyi yaptığıma inanınız.

Hatta dikkat etmişsinizdir. Yalnız kendi dimağımı ve neşemi düşünen bencillerden de değilim. Yazı mesleğinde –yüklücesi de oldukça elimden geldiği halde– okuyucularımın sıhhatini düşünerek ve soytarılıkla adiliğe kaçmayarak fikir gezintileri yaptırarak hafif konuları seçerim; ağırlarına hafiflik serpmekten ve acı hapı şekerden zara sararak ağız tadıyla mideye indirmekten hazederim.

Küçük bilgileri, fikir salonumuzun bir köşesinde duran vitrindeki acayip, tuhaf, eğlendirici biblolara benzerler. Ara sıra, sıkıldıkça, bunları seyretmek, elden geçirmek, yine yerlerine koymak ve fırsat düştükçe de sayısını çoğaltmak güzel bir meraktır. Çocuk, sepetindeki oyuncaklarla; büyük, fikir camekânındaki o gibi bilgilerle yorulmadan oyalanır.

*

Şimdi ben şu konuşmamı bitirince, önümde duran derginin bir bilmecesini çözmeye çalışacağım: "Elma dediğimiz yemişin size hatırlattığı altı şahsı sayınız?"

Beşini buldum: Yasak elmayı dokundukları için cennetten kovulan Âdem ile Havva; bir zalimin emriyle oğlunun başına konmuş elmayı, çocuğa zarar vermeden okuyla vuran

Guillume Tell; ağaçtan elmanın yere düşmesini görerek cazibe kanununu bulan Newton, sihirli bahçelerdeki elmaları koparmayı başaran Herkül...

Fakat altıncısı? Meğerse Atalante efsanesiymiş: Gayet iyi koşucu olan bu güzel kıza; âşığı ancak bir perinin verdiği üç altın elmayı atıp yedirmek suretiyle yetişmiş ve onu elde etmiş. Ne hoş masal. Çıplak ve atletik kızın, sırma saçları havalanıp dalgalanarak ceylan süratiyle koşuşu gözümün önünde canlandı...

İşte vücudu ve fikri fazla yormadan, harbi ve dertlerini kültürel bir zevkle unutmanın en ucuz, en kolay ve pek efendice bir yolu!

Güzel Kokular

Geçen haftaki konuşmamızda bir *kokulu film* bahsi geçmişti. Bilirsiniz ki, gazeteler, sesler gibi rayihaların da filme alınmaya başlandığını ikide bir yazıp dururlar. Yazık ki kulaktan kokusunu aldığımız bu hoş haber daha burnumuza kadar ulaşamadı. Şimdilik belediyenin modern hava değiştirme düzeni kurdurmadığı yerüstü mahzenlerinde, yani sinema salonlarımızda akciğerlerimizle nefes borularımızın emdiği mikropları büyülterek filme alıp gösterirsek herhalde Tarzan'ın yabani hayvanlarıyla yamyam kabileleri arasındaki boğuşma sahneleri kadar korkunç ve –doğrudan doğruya nefsimize dokunduğu için de– iki misli heyecanlı olurdu!

Her yerden ziyade güzel kokulu filmlere bizim ihtiyacımız var.

Beyaz perdeler, icabına göre, mesela bir bahar manzarası geçirirken içinde geziniyormuşçasına papatya ve yonca kokularını duyurabilir, yahut dilber yıldızın kapıdan girerken odaya yaydığı çapkın parfönü, yanında bulunuyormuşuz gibi, teninin rayihasıyla –göz ve kulak keyfine katılan bu üçüncü zevkten dolayı– elbette memnun oluruz. Bundan sonra sıra, artık *lâmise*ye[1] gelir. Torunlarımız belki de yalnız

---

1 lamise: dokunum, duyarga

görmek, işitmek, koklamakla kalmazlar, filmdekilere dokunurlar da...

Rayihalı sinemacılık başlayınca yeni bir merakın uyanacağına da şüphe yoktur. Meşhur yıldızların kullandıkları lavantaların adları acaba nedir? *Bahar Yağmuru mu*? Yoksa –biraz uyduralım– *Gönül Meltemi, Öp Beni, Kuytu Köşe, Aşk Buğusu, Sarıl Boynuma, Platin Rüya, Peri Masalı,* yahut *Başını Dizime Koy mu*? Zira garp memleketlerinde bir *lavanta isimleri edebiyatı* vardır; bu edebiyatta lirizm, romantizm, realizm, her çeşit şiir yer alır.

Çocukluğumun lavantalarında yalnız çiçek isimleri kullanılırdı. Servet-i Fünun edebiyatı da menekşe ile *verveni* seçmişti. O zamanlarda bir de *opoponaks* bilirdik ki dudakları lüzumsuzca büzüp titreterek uzattığı ve hele p'leri bir bir arkasına tekrarlattığı için pepelemelere elverişli, daha doğrusu dilverişli bir lavanta tesiri yapardı!

*

Güzel kokuları anlatacak kelimeler bakımından Türkçe epeyce yoksuldur ve lavanta, rayiha, semin, parfön, aromat, buhur, ıtriyat, losyon, esans gibi dünkü, bugünkü dilde kullanılan sözler hep yabancı asıllıdır. Kokuyu fenasından ayırmak için başına bir "güzel" sıfat, getirmemiz icap eder.

Çiçek isimlerinde de Türkçe asıldan gelenler yok gibidir. Yasemin, karanfil, şebboy, lale, sümbül, fulya, menekşe, ıtır, hatta belki de gül, hepsi Türk telaffuzuna uydurulmuş ecnebi kelimelerdir... Çiçekli ağaçların isimleri de öyle: Akasya, erguvan, manolya, leylak misali. Bereket ki, hemen hemen

her lisan aynı vaziyette bulunuyor: Bizim leylak, Fransızcada *lila* okunuşuyla İspanyolca *lilak*'dan bu da o dile İran dilinden geçmiştir.

Medeni insanlarda lavantalar sürüne koklaya koku alma hassasının eski zamanlardakine nisbetle azaldığı söylenir; vahşilerde daha fazlaymiş. Erkek cinsinin kadınlardan ziyade kokuya karşı duygulu olduğunu da kitaplar yazar. Bunlar ne dereceye kadar doğrudur, bilemem. Lakin iyi ve fena kokular arasındaki maç şüphesiz ki, daima fenanın zaferiyle biter. Kir kokusuna karşı açacağımız harpte en tesirli, yenilmez silah lavanta *filiti* değildir; sabun köpüğüdür. Zaten sabun, ıtriyattan çok sonra, yakın sayılacak zamanlarda icat edilmiş tam bir medeniyet eseridir.

Eski Mısırlılar, Yunanlılar, hatta Romalılar sabunu bilmezlerdi; fakat lavanta sürünürlerdi. Bu noktaya işaretten maksadım hem sabunu kötü esanslara üstün tutmak lazım geldiğini belirtmek, hem de sabunun daha modern bir tuvalet vasıtası olduğunu –birini savsaklayıp ötekine lüzumsuzca bulananlara– anlatmaktır.

*

Galiba bahsi ilkokul hayat ve tabiat bilgisi derslerine çevirdim. Kendime döneyim:

Fikrimce güzel kokuların yalnız kokusu değil rengi de vardır; parfön şişelerinden ve onları sürünmüş tenlerden rayiha ile beraber renk de dağılır. Ben kokuların renklerini de koklarım.

Bazı lavantadan tramvay tellerinde yanıp söndüğünü

zevkle seyrettiğimiz elektrik mavisi bir renk yayılır. Kokuyu alınca güneşin, ayın veya herhangi bir yapma ışığın, dünyanın rengi o maviye bürünür. Bir renk içine dalar, bir müddet elektrik mavisinde yüzersiniz. Bazısı durgun yaz sabahlarında, geceleyin dinlenmiş denizin içi gibidir, filizi bir yeşilliktedir; uslu ışığı ve serin derinliği gözlerinizi dinlendirir; ruhunuza, böyle sabahlarda yosunlu kaya gölgesine sığınıp kıpırdamadan duran gül yaprağı bedenli minimini, yemyeşil balıkların rahatı inmiştir. Fakat beyninizin içine kandil kandil, dahme dahme, bir havai fişeği gibi renkleri dağılan lavantalara da rastladığınız olur. Alev kızıllığıyla etrafınızı saran kokular da görülmüştür.

Lavantalarda renkten başka tat da bulmaz mısınız? Dille dokununca duyulan tat değil, dilimize dokunmadan zevki ağzımızı ve damağımızı kaplayan tat! Ben, rayihaların bazen cisimleşerek bir meyve gibi ağzımda eridiğini duyarım. Kimisi kavun yediğim hissini, kimisi adını bilmediğim bir sıcak ülke yemişinin keyfini verir.

Sonra sıcak, soğuk, ılık, kuytu, serin parfönler tanırım. Her kokunun kendine göre bir hararet derecesi ve hatta kıyafeti olduğuna hükmettiğim çoktur. Kimi parfön bir vücudu soyundurur, kimisi örtüp gizler, kimisi kürklere bürünmüş, kimisi yaz yağmuru yemiş, kimisi de güneş banyosundan çıkmış gibidir. Kombinezonla, gölgeli koltuklarını göstererek, sere serpe dolaşanlara da rast gelebilirsiniz!

*

Gerçi parfönlerde karakter de vardır.

Arsız ve yılışık, temkinli ve düşünceli, şirret ve aşifte kokular olduğu gibi uslu akıllı, hanım hanımcık, hatta bön ve uysal huyluları da görülür; daha doğrusu koklanır. Körpelik veya geçkinlik tesiri verenlerini de bilirim.

Siyah elbiseli kadın eliyle işlenmiş cinayetleri hatırlatan, yahut peri masallarındaki gibi öpülen yerden gül bittiğini anlatan lavantaları elbette siz de koklamışsınızdır. Dikkat ettinizse...

Lavantalar konuşurlar da...

Hem de az kelime ve kısacık cümlelerle: Kimisi "İşte bu kadar, ötesini bekleme!" der; kimisi "Ümidini kesme, arkamdan yürü!" Bir cinsi de vardır ki söz değil, işarettir; adeta el sallar: "Gel bana!"

Ayrıca sarışına, esmere, kumrala, kızıla uyan ve uymayan parfönler olduğu gibi benim incelemelerime göre zayıfı şişman, kısa boyluyu uzun yapanları da görülür. Hatta daha ileriye varacağım: Parfön bir dulu bazen bakireye, bir kızı ise dört kocadan arta kalmışa benzetebilir!

*

Gel gelelim bu nükteleri fark edilip de kendi huyuna yakışan, kendi vücut kokusuna uyan parfönü isabetle seçecek kaç kadın vardır. Şimik terkiplerle madenlerden ve eczalardan çıkarılan ucuz lavantalar, yarım yamalak ayıp örtmekten veya dikkati çekmekten başka neye yarar ki? Kadında bir parfön lazımdır; fakat bu, sürekli yağmurlardan sonra güneş görmüş bir şeftalininki gibi kendi hafif tüylü teninin ılık, natürel rayihası olur veya buna benzeyebilirse!

Sinemalarda Yutkunma

Harp uzadıkça, filmler gittikçe yutkundurucu olmaya başladı.

İçimizde yutkunmadan film seyreden kimse var mı? Olmasa gerek! Peki, nelere yutkunuyoruz? Bu, seyircilerin kadın ve erkek oluşlarına, yaşlarına, huylarına, zevklerine, cinsi duygularına veya mide bakımından özel huylarına, aç veya tok bulunuşlarına göre değişir. Fakat meselede asıl olan yutkunmaktır.

Önce Türkçedeki "yutkunmak" kelimesinin değeri üzerine dikkati çekeceğim. Her lisanda basit şekilde karşılığı bulunmayıp mürekkep[1] kelimelerle –mesela Fransızcada "tükürüğünü yutmak" sözleriyle– anlatılan bu fizyolojik hadiseye biz pek ustalıkla, şaşılacak bir hünerle, hiç iğrendirici olmadan güzel, kısa, manalı bir karşılık bulabilmişizdir. Ayrıca, bilmem farkında mısınız, "yutkunmak" kelimesini söylerken dil öyle bir hareketle dudaklara ve dişlere vurur, bu hareket boğaz, gırtlak ve tükürük bezleri üzerinde bir tepki yapar ki elimizde olmayarak adeta yarı yutkunma geçiririz. Bu itibarla "yutkunmak" sözü, yutkunma fiilinin ağızda hasıl

---

1 mürekkep: bileşik

ettiği tesirin tam bir tasviri, *armonize* edilmiş ifadesi, mekanik hareketin sese çevrilmiş dürüst bir nağmesidir.

İnanmıyorsanız o kelimeyi yüksek sesle okuyunuz, dinleyiniz ve dikkat ediniz; muhakkak yutkunmuş gibi olmuşsunuzdur! Hele "K" harfini aslındaki telaffuzla "ga" diye söyler, "yutgunmak" dersiniz...

*

Hepimiz biliriz ki iki türlü yutkunuş vardır. Biri fizyolojik, öteki psişik... Ama ilim tabirleri araya girince aralarındaki farkı birdenbire kavramak mümkün olamaz. Şöyle anlatalım: Ağzımıza yemek girdiği zaman tükürük bezleri harekete gelir, yutkunuruz. Buna fiziyolojik yutkunma denir. Bir de ağızımız bomboş iken, mesela camekânda gördüğümüz, yahut aklımızdan geçirdiğimiz bir yemek bizi yutkunmaya mecbur eder. İşte psişik olanı –ve şüphesiz ki acıklısı, hatta bazı kere korkuncu ve felaketlisi– böylesidir.

Bu, insanlık aleminin bellibaşlı dertlerinden biridir.

İki su, bir ekmek yerine belki geçer, geçer ama iki değil, bin yutkunma, yağı cızlayan ve dumanı yayılan bir tek şişkebabının yerini tutmaz. Eski kadınlar "Yutkunmaktan hünnak oldum!" derlerdi. O sözle psişik yutkunmanın boğaz hastalığına benzettikleri ıstırabını pek güzel anlatmışlardır!

"Gönül yutkunması" da diyebileceğimiz psişik yutkunuş, dil altından başlayarak çene kemiklerini azıcık sarsıp damakla gırtlak arasındaki o acayip, önlenmez, irade dinlemez kasılma, öteki cins yutkunmadan daha kuru, daha

eziyetlidir ve yalnız yemekler karşısında değil, cinsi iştahları kabartan manzaralarla da bize musallat olabilir.

İşte kâfir sinema, bundan dolayı her iki hususta da şiddetle insafsızdır.

İnsafın o yerde namı yok mu?

*

Hele şükür, sinema, birbirimizin gırtlak hareketlerini gösterecek keskin bir aydınlıkta seyredilmez ve yine bereket ki yutkunma –öksürük, aksırık gibi– sesli bir refleks değildir. Yoksa bazı Hawaii danslarıyla ziyafet sofraları sahnelerinde yutkunanların gürültüsü caz takımındaki zilli davulun şamatasını bile bastırır, "yutkunuk" sesi midevi, veya cinsi, bütün foyamızı pek çirkincesine meydana çıkarırdı!

Betty Grable, bir açılıp bir kapanan saz etekliğiyle yata kalka oynarken ve Hedy Lamarr gözlerine göğün yedinci katında uçuyor, zevkten ölüyor gibi bir kendinden geçiş vererek bön âşığını göğsüne çekerken gırtlak kemiğini hareketten alıkoyacak derecede iradesine hakim olanlar yok değildir. Fakat bilmem ki milyoner kızın yatağına getirilen reçelli ballı, has francalalı, yulaf özü üzerine yığılmış taze kremalı sabah kahvaltısını karşısında –göğsü bağrı açık veya bacağı yataktan dışarıda duran Anglosakson perisini görmez olarak– yutkunmaktan boğazı kurumayana rastlamak harbin şu dördüncü yılında ve şu içler acısı pahalılıkta mümkün müdür?

Tanrı'ya hamdolsun, çoktan beri icadından bahsedilen kokulu filmler daha sinema salonlarına solumadı; resimler

henüz sadece hareketli, sesli ve renklidir. Eğer bu işin de hakkından gelinmiş olsaydı mesela şişlere geçirilip ateş karşısında cızır cızır çevrilen av etlerinin, manzarası yetmiyormuş gibi, iştah şahlatan ve yutkunma mekanizmasını mitralyöz süratiyle ara vermeden işleten sıcak rayihaları gerçekten hepimizi hünnak illetine uğratırdı!

Güzel koku, psişik yutkunmayı harekete getirmekte manzara ve hayalden birkaç misli tesirlidir. Hem bundan, iki gözü anadan doğma kapalı ve hulya kudreti tamamıyla kısır olanlar, yani körlerle ahmaklar da kurtulamazlar. Tevekkeli yeni şairlerden bir tanesi ancak kokusunu aldığı döner kebap aleyhinde bir şiir yazmamış!

Hayatın, hele yiyecek, içecek faslında tam bir kıtlıktan, felaketten ibaret olduğu Avrupa ülkelerinde halk, film seyrederken bir ziyafet masasına, bir lokanta salonuna, bir bakkal dükkânına acaba nasıl, ne eza verici yutkunmalarla bakmaktadır:

Mesela delişmen milyarderin sofrasını gösteren bir sahne; gümüş tepsilerde mantarlı bezelyeli nar gibi kızarmış keklikler, çulluklar, kaz palazları, bol garnitürler ve koyu salçalarla gezdiriliyor, davetliler kaşık ucuyla alıyorlar... Fırında kabarmış hamur işlerinin yüzüne bakmıyorlar... Pastadan şatolar geldikleri gibi dönüyor... Çilekli ve Frenk üzümlü dondurma kuleleri uşakların elinde kalıyor. Onlar gidip gele, değişip yenileşe dursun, sinema salonunda yutkunmadan biçare halkın dili, damağı kuruyor ve gırtlağı sızlıyor!

Bunun bir engizisyon işkencesinden farkı yoktur.

Hatta, bırakınız milyarder ziyafetini, göğse dayanıp kesilen kocaman taze ekmeği, dumanı tüten soğanlı yağlı, bes-

leyici ve ısıtıcı çorbası, tepeleme patates kızartması, kangal kangal sucuğu ile bir eski zaman amelebaşısı sofrası ıçkırık ve hıçkırık kadar devamlı, bastırılmaz ve dindirilmez bir yutkunma nöbetine tutulmaya yetmez mi? Artık ağızda yutkunmayı kolaylaştıracak ne mi kalır? Fen bakımından her insan günde 300 ile 1000 gram arasında salya çıkarırsa da bu, ağıza yemek girmek şartıyladır; filmlerin harekete getirdikleri psişik yutkunmalarla olmaz. Hatta fenası şudur: Oruç –tıpkı hastalık ateşi, keder ve korku gibi– ağız rutubetini kurutur, susuzluğu arttırmakla beraber yutkunmayı da güçleştirir.

Yani, talihsizliğe bakınız ki, en fazla yutkunmak vaziyetinde bulunan aç adam, en güç yutkunan bir adamdır!

*

Hülasa edelim: Pazar olmak dolayısıyla sinemaların dolup dolup boşaldığı bir gündeyiz. Bu, aynı zamanda halkın psişik cinsten en çok yutkunacağı gün demektir. Yutgunun bakalım!

İstanbul'da Dört Mevsim

Adını ve tarihini unutmuş olalım, evvel zaman içinde bir gün beni, tahtelhıfz[1] değilse de resmi usulde, resmi bir makamdan çağırdılar; bir daire amiri odasında, zahir tesir yapmak için epeyce bekletildikten sonra daha yüksek mevkide bulunan bir şahsın karşısına çıkarttılar. "Nasılsınız? Keyfiniz mütenehni mi, mütenehna mı?" gibi beylik, yapmacık ve isteksiz birkaç laf... Arkasından şöyle bir ağız arama: "Sizin *Zavallı İstanbul* isminde bir kitap neşredeceğinizi işittik de... Şey... Yani.. doğru mudur acaba? Kendisinden de bir öğrenelim dedik..."

Böyle bir fikir aklımdan hiç geçmemişti; haber büsbütün asılsızdı, uydurmaydı. "Hık mık" dememi beklerlerken katıca "yok!"u bastırıp dışarı çıktım. Acaba kıt ilhamlılar neler uydurmuşlardı? Bilemem, bildiğim şudur: Eğer İstanbul'a *zavallı* sıfatını vermek lazımsa bu zavallılığı ilk önce iklimine ve dört mevsimine yükletmek lazım gelir.

"Âdemin canlar katar ab ü havası canına..." diyen şair, topyekûn dalkavukluğu bırakıp realist bir edebiyat yapsaydı şüphesiz ki, cana can katmak yerine sondaki "canına" sözünün arkasına bir "okur" kondurması icap ederdi! Hele bu

1 tahtelhıfz: koruma altında

günün tok sözlü şairleri aynı konuyu ele alsalar o "ab ü hava" hakkında muhakkak şöyle bir şey söylerlerdi:

Adamın canına okur
karayeli, lodosu...
Canına ot tıkadığımın
gündoğrusu!
"Garson! Bir şişe iyi su!"
"Buyurun: Halis Terkos tortusu!"

Yazık ki bu azıcık akifimsiğ yahut akifimtrak şiirin yeni sayılmak için iki büyük kusuru var: Oldukça manalı ve kafiyeli. Bereket, vezinsiz!

*

Bahara girdiğimiz şu sırada İstanbul'un bu mevsimini yakından, günü gününe gözden geçirmek, bir piyes gibi perde perde seyretmek hepimiz için mümkündür ve şüphesiz ki, vereceğimiz not kırıktır. Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer kabilinden ilkbahara iştahla, ümitler ve hulyalarla hazırlanmak doğru olamaz. Hatta "İstanbul'da bahar yoktur!" diyenlere çok kere hak bile vermek zorunda kalırız. Nitekim cemreler çoktan düştüğü, nevruz geçtiği, hararet derecesi daha evvelisi gün sıfır üstü 20'yi aştığı halde dün sabah karlı bir karakış manzarası ve soğuğu ile karşılaştık!

Öyle ilkbaharlar bilirim ki, yağmurdan, sisten veya kurutucu, kavurucu şimal rüzgârlarından göz açıp mevsimin keyfini sürmek şöyle dursun, tadına bakmak imkânını bile

bulamamışımdır. Hele akşam üzeri, birdenbire esmeye başlayarak papatyaları yatıra kaldıra hırpalayan, gevrek dalları silke sarsa örseleyen, çiçeklerini pıtrak gibi döken, ufukları kasvetlendirip tüylerimizi ürperten soğuk bir rüzgâr vardır, insana yalnız odasına kapanmak değil, adeta yatağına girip başına yorganını çekmek arzusu verir; içimizi karartır ve katıltır.

Ya bir açıp bir kapayan, yağmurdan güneşe, güneşten doluya çeviren kararsız günler! İlkbahar, hiçbir kır randevusu için önceden söz veremeyeceğiniz bir mevsimdir. Hatta sabahleyin hazırlandığınız bir açık hava gezintisinden kaç kere, yola çıkmışken dönmek zorunda kalırsınız. Sabahleyin pardesü lüzumsuz görünür, öğleyin ceketi çıkarmak istersiniz, ikindi vakti sırtınız paltoyu özler, gözleriniz ateş manzarasının hasretini çeker!

Evet, bilirim, tiftik keçisi tüyleri kadar cilalı, ılık, bir ışıkla nurlanmış, mehtaplı geceler gibi duru, durgun ve arı vızıltıları ve deniz fısırtılarıyla dolgun günler olur. En kaba, en sinir bozucu sesleri mesela bir eşek anırmasını, bir bostan kuyusu gıcırtısını bile yumuşatıp ahenkleştirerek adeta *serenad*a çeviren böyle günlerde gülümseyen çiçekler, dans eden kelebeklerle dünya masal kitabı resimlerine benzer; bir hayal âlemidir... Fakat öyle bir bahar gününü bulmak, hele o günün pazara rastladığını görmek, oltasıyla Haliç kıyısında ve mezbaha önünde bir deniz kızı avlamaktan daha güç bir talih eseri değil midir?

*

Can attığımız ve güvenmek gafletinde bulunduğumuz yaz, bazı kere o kötü baharın bezdirici bir devamıdır.

Gökte aklı karalı, hırçın bulutlar biteviye birbirlerinin üstlerini, başlarını parçalamaya çalışırcasına gürleyerek, konuşurlar. Sağanaklar ara vermez; güneş, iki cihan harbi ortasındaki sulh devri gibi ömürsüz ve endişelidir. Hele meltemler!

Güneşle beraber çıkıp gittikçe azarak, çıldırarak, kudurarak güzelim yaz manzarasını insafsızca hırpalayan, ona karı koca kavgalarıyla rahatı kaçmış, eşyası kırılıp döşemeleri didiklenmiş bir ev hali veren meltemler, bu mevsimin ikide bir böğrüne saplanıp krizi günlerce süren bir böbrek sancısıdır. Dindiği gün, adeta ağrıyan dişi çekilmiş bir adamın mecalsizlik içindeki neşesini, sızı çekmeden yaşamak keyfini duyarız.

Kaç mehtaba rastlarız ki, bulutsuz rüzgârsız, yağmursuz, gerçek bir yaz mehtabına benzesin? Kaç gece hatırlarsınız ki sırtınıza yün geçirmeden sere serpem kırlarda dolaşabilmişsinizdir? İstanbul'da devamlı bir yaz yoktur; yaz diye takvimlere yazdığımız bir mevsimde yazı andıran ancak birkaç gün vardır. Keçiboynuzundaki bal, işte o günlerdir!

*

Derken, göz açtırmadan sonbahar vakitsiz bastırıverir. İstanbul'da en güzel mevsimin güz olduğunu söylerler. Acaba? Gündüzkü ısı ile akşamınki arasında öyle bir fark vardır ki, sonbahar en salgın nezle ve grip mesvimidir. Hele lodoslar insanı pelteye çevirir; yüklü sisler yine bu mevsimin baş

belalarındandır. Günler çok kısaldığı için iş güç sahipleri güneşi ancak bürolarda, pencereden seyrederler. Lamba ışığı yahut alacakaranlık içinde gidiş ve dönüş pek hüzünlüdür. Elinizi neye sürseniz kurna tıkacı kadar çürük, yapışkan bir ıslaklık duyarsanız; nemli elbiselerden vapur salonları ağıl ve yaş köseleden tramvay arabaları ahır kokar! Öksürük ise çoğumuzu sakağılı sütçü beygirlerine çevirir!

*

Eğer yüzüp yüzüp kuyruğuna getirdiğimiz, nisana girdiğimiz halde henüz karlı manzarasından bile kurtulamadığımız kış hakkında hepimiz taze malumatlı olmasaydık bu mevsimin de İstanbul'a mahsus karaktersizliğine dair kaç satır yazardım. Ne hacet? Şehrimizde tam bir bahar, tam bir yaz olmadığı gibi tam bir kış da yoktur. İstanbul'da her mevsim kararsızdır, kusurludur, savsak ve düzensizdir; düzenbazdır. Bu prensipsiz, programsız, anayasasız, kanunsuz ve kaidesiz, başıbozuk mevsimlerle dünyanın en güzel bir tabiat manzarası üzerinde, en insafsız bir iklim anarşisi hüküm sürer.

Fakat insan İstanbul'u –hırçın, hercai, fantezist ve sıhhat bakımından gerçekten *fam fatal* bir kadın yerine koyarak– bütün kusurları, eziyetleriyle, belki de onlardan dolayı delicesine sever.

Ve kâfirlerin çilesini de –uğrunda can vermeye hazır– seve seve, öğüne öğüne, toz kondurmayarak çeker.

İstanbul Mehtapları ve Halk Türküleri

Geçirdiğimiz hafta, mehtaba rastlamıştı; hatta ayın on dördüne... Gündüzleri bulutlu ve rüzgârlı olan hava geceleri açılıp durgunlaşıyor ve İstanbul'un yorgun vücudu, rahatlık verici bir duru ziya içinde mehtabın keten çarşaflı serin yatağına keyifle uzanmış, ne hoş başını dinliyordu!

Hele gece yarısına doğru ay ışığının denizle kavuştuğu yerlerdeki nur, adeta, parmağınızı gezdirseniz yapışkanlığını duyacakmışsınız gibi. Öyle koyulaşıp şuruplaşıyordu ki Anadolu kıyısından Adalar'a doğru seyrettiğim manzarayı şeker yerine şule eritilerek yapılmış ve billur kâseye doldurulmuş mübarek bir reçele ve ada parçalarını onun dibine çökmüş iri tanelerine bile benzetmekten kendimi alamıyordum. Sanki havayı ısırsam ağzıma ışık, tat ve rayiha dolacaktı.

Bu hafta; yine altüst olan bir felaket dünyası üzerinde ve huzur ve sükûn içinde sayılı yaz mehtaplarından birini daha yaşadık. Ne kadar sevinsek ve övünsek yeridir.

*

Fakat o güzel âlemde mühim bir eksiğin farkına vardım: Türkü, Türk türküsü! Caz ve caz havaları ne yazık ki bizim

çok verimli o milli halk sanatımızı da baltaladı. İnceleyenler pek iyi bilirler: Türk halkı türkü, ninni, mâni ve çeşitlerinde birinci dereceye ulaşmıştır. Türkü deyip de geçmemelidir; türküler ve benzerleri, halk ruhunda sızıp toplanan sanat kaynağının fışkırışlarıdır. Ayrıca bir millet türkülerle avunur, yine türkülerle sevinç veya keder, her türlü heyecanını ifade imkânını elde ederek hayatın zevkini sürer; yahut yükünü hafifletir.

Garpta Fransız milletinin baş şiarı türküdür; hatta bu milleti ve tarihini anlatırken "Orada her şey türkü ile başlar ve biter," derler. Voltaire'e göre "Fransız milleti kadar güzel türküleri sayılmaz derecede çok olan başka hiçbir millet yoktur." Aynı zamanda değerli bir musikişinas olduğunu da bildiğimiz J. J. Rousseau demiştir ki; "Bu millet daima türkü söyleyen bir millettir. Mağlubiyetleri, sefaletleri, dertleri kadar refah dertlerini ve galebelerini de türküye sokmuştur... Yenilsin veya yenilmesin, mesut veya bedbaht, bollukta veya kıtlıkta, her zaman türkü söyler. O, türküyü bütün hislerini belirten bir vasıta yerine kullanmıştır."

Hatta –belki de Marsaillaise'i kastederek– bir muharrir daha ileriye varır: "Fransız milleti," der, "türkülerine ayak uydurtarak bütün dünyayı izinde yürütmüştür!"

*

Fransız, olabilir ki dünyanın o tarafında böyledir; böyleydi. Fakat biz de bu tarafta öyleyiz, öyleydik. Hatta biz, türküye kendi millet adımızı nisbet etmek suretiyle, Fransızı da bu hususta geri bırakmışızdır.

Fransız türküsünü, hatta şiirini, çalgısı boynuna asılı, diyar diyar dolaşan *trubadur*lar, gezgin saz şairleri kurmuş... Bizde de *Ozan*lar! Bizim Karacaoğlanlarımız, Âşık Gariplerimiz, Âşık Ömerlerimiz vardır; bizde de türkü ile şiirin kaynağı birdir. Fakat Fransız türküsünün başlangıcı nihayet ortaçağa kadar gider; Türk türküsü, kendi tarihinin én geri çağına saplanmıştır.

Türkü nedir?

Türkü milli ve ferdi hayatın irili ufaklı bütün vakalarını –doğum, ölüm, aşk, kaza, cinayet, düğün, harp, kıtlık, su baskını, yer teprimi, istila ve zafer, bozgun, yaz, kış, ay ışığı, yolculuk– hepsini hafızadan hafızaya götürüp saklayan bir ölmez külliyat, bir yanmaz tarihtir.

Türkü, ayrıca, bir memleket albümüdür. Orada kır manzaraları kadar kıyafet şekillerini de bulursunuz. Hayat tarzını ve âdetleri belirtip canlandırmak bakımından da türkülerin en değerli vesikalar olduğuna şüphe yoktur. Fakat türkünün asıl kıymeti halk ruhunun aynası olmasındadır. Halkın sanat kabiliyetini ve hislilik derecesini türkülerle ölçebiliriz; içini ve özünü türkülerini inceleyerek görebiliriz; halk seciyesi, en fazla türkülerde kabartılı bir şekil alır. "Anasına bak, kızını al; kenarına bak bezini al" derler: bir milleti de türkülerine bakıp almak doğru olur!

*

Güzel sanatların bayağı hayattan kurtulup bir *ideal*e uzanış olduğuna göre halk içinde türkünün, zora gelince ruhundaki sanat istidadına bir şekil vermekten ve kısa bir

müddet için hayat değiştirmekten başka manası yoktur. Büyük sanatkârlar, sanat eserleri yaratarak insan denilen mahlukun bir türlü kendisine layık bulmadığı alçak hayatın yükseğine çıkarlar; sanat çalışması, bir yükseliş çırpınmasıdır.

Halk da, kendi kudreti nisbetinde, o çırpınma halindedir ve bunun eseri türküdür. Her millette halk tabakası, sevgi sevinç, cengâverlik, kin, devlet idaresinden hoşnutsuzluk, âfetlerden ve felaketlerden sızlanış gibi hisler ve heyecanlar tesiri altında sanata sığınma sanattan faydalanma ve avunma, sanat yolundan üst tabakaya, bambaşka bir muhite atlama ihtiyacı duyar. İşte o zaman türküye başvurur.

Bu sebeplerden dolayıdır ki yukarıda, türkü deyip geçivermenin, dudak büküp küçümsemenin doğru olmayacağını söylemiştim. Hem dikkat ederseniz, ileri kültürlü, pek aydın ve bilgin bir adam da olsanız, birkaç halk türküsü dinledikten sonra, önceden iptidai bulduğunuz bu beste ve güftelerin yavaş yavaş sizi kavradığını, çoktan yükseğine çıktığınızı sandığınız halk ruhunun benliğinizde yeniden uyanıp hararetini gönlünüze saldığını duyarsanız.

Bu, kendinize, aslınıza, tabiiliğe dönüş, bir buluşma, bir kaynaşmadır; bir cins *visal*dir[1]; tatlı ve keyiflidir.

Bir mühim nokta da şudur: Türküler, uzun müddet, yüksek musiki ile uyuşması imkânsız pek basit ve değersiz bir çığır sayılıp yalnız ahali arasında revaçta iken koca J. J. Rousseau, dehası sayesinde meselenin ehemmiyetini kavramış ve halk bestelerinden ilham almanın yolunu bulmuştur. Sonra Berlioz, Bizet ve Rus bestekârları memleket melodilerini be-

---

1 visal: kavuşma

nimseyerek musikileştirmişlerdir. Hâlâ, her yirmi dört saatte dünyanın birkaç yerinde muhakkak surette çalınıp oynanan ve İngiliz bayrağından nasıl güneş ziyası eksilmezse bundan da alkış sesi sona ermeyen Carmen, İspanyol türkülerinden ilham ve örnek alınarak ustaca örülmüş bir melodi halışıdır. *Arşın mal alan* gibi Avrupa musiki edebiyatında yer almış Azerbaycan operetlerinin kıymeti de, sanırım, memleket bestelerinden seçilmiş ve süzülmüş parçalarla dokunmuş olmasındadır.

*

Gerisin geri, çocukluğumu düşündüğüm zaman İstanbul'un her vesile ile yeni yeni türküler çıkardığını iyice, güfteleri ve besteleriyle hatırlamaktayım. Mesela bir kaptan denize düşmüştür, halk etrafa üşüşmüştür, yahut bir kadın berber oğlanını sevmiştir; bir adam Leman adındaki karısını vurup öldürmüştür; bir kızcağız Tekirdağlı Cemil Bey'e gönül kaptırmıştır; Fizan'a sürülen, yakası çifte çapalı bir bahriye mektebi talebesi o çorak çölden kaçmış, fakat geri dönünce Naciye'sini baştan çıkmış bulmuştur; Fehime'ye sevgilisi "Ağlama," demektedir, "kız ağlama, alır da seni kaçarım!"; başka bir kızın adı da Hediye'dir. Saymakla tükenmez ki...

Bunların hepsi de birer vakadır, güftelenmiş ve bestelenmiş zabıta haberleridir.

Anadolu'da ise yer yer türküleşmemiş hiçbir hadise olamaz; gelin alayı geçerken yıkılan köprüden tutunuz, İzmir'de bilmem ne mahallesinde vurulan delikanlıya kadar!

İşte bu haftaki mehtap gezintilerimde onun farkına vardım: Yıllardan beri vakalar türküleşmiyor. Caz ve radyo türküyü öldürdü. Yerli malı türkülerimizin sesle işlenmiş bu halk ağızı musiki ayarlarının yerini Cenup Amerika'nın manzaralarımıza ve halkımıza uymayan yabani melodileri aldı.

Bizim yaşta olanlar, alışkanlar için İstanbul mehtaplarında İstanbul'a mahsus, bestekârı adsız halk türkülerini dinleyememenin sabah kahvesini içmemek kadar insanı tedirgin ettiğini şimdiki nesil nasıl ve nereden bilsin?

Çocukluğumda Yaz Kıyafetleri

Çocukluğumun yazları bana daha uzundu, daha sıcaktı, adeta başka bir iklimde, başka ırktan insanlar arasında geçmişti gibi geliyor.

Bunu, böyle sanmanın sebebini, her şeyden evvel, kıyafet değişikliğinde aramak lazımdır. Yazın, eski İstanbul'un sokak kıyafeti, kadın için de, erkek için de mevsimin icaplarına tamamıyla uygunsuzdu. Ev kıyafetine gelince, başta entari olmak üzere hem pek rahattı, hem de hoş bir hususiyet gösterirdi.

Entari deyince dudak bükmek doğru değildir.

Zira bir entari vardı; bir de entaricik vardı ve entari bir insanın içtimai seviyesini, zevkini, ailece yaşayış tarzını, bir evin düzenini ilk bakışta gösterebilir kıymetli ve manalı bir elbiseydi. İlk önce şunu söyleyelim ki halleri, vakitleri yerinde olan dedelerimiz ve babalarımız, kendi derecelerindeki misafirleri entari ile kabulden çekinmezlerdi. Fakat bu entarileri, basma veya patiska gibi adi ve ucuz kumaşlardan, kaba tire ile şıpın işi dikilmiş, iri taş düğmeli, sallapatı bir şey sanmayınız. Şimdiki bayanlar, o vakitki meraklı erkeklerin entari yaptırdıkları kumaşları bulsalar o kadar sevinirlerdi ki kendilerinden geçerek nerede olsalar hemen! "Çuk! Çuk Çuk! Arjantino" havasını hem söyler, hem oynarlardı.

İyice hatırladığıma göre yaz için iyi ve kibar entari ya en yüksek cins İngiliz keteninden, ya Nagazaki markalı halis Japon sadakorundan, yahut da doğruca Lyon'dan getirilmiş Fransız ipeklisinden ve çoktandır yüzünü göremediğimiz hakiki pikeden yapılırdı ve bunu, mahalledeki dikişçi kadın değil, maharetli ve şöhretli erkek gömlekçiler dikerdi. Bununla beraber erkek entarisi biçip dikmeyi ihtisas haline sokmuş usta kadınlar da vardı. Entarilerin ütüsü üzerinde, tiril tiril titremesi lazımdı.

İşte beyefendi, selamlığa çıkmadan önce bunu başından geçirir, çifti bir çeyrek liraya, yani bugünkü hesapla sekiz liraya satın alınmış yanları el işi bagetli ve Savure markalı fildekos siyah çoraplarını ve içi göderi kaplanmış incecik rugandan mabeyn biçimi terliklerini de giymiş bulunduğundan hizmetçi veya halayık artık hırkasını tutardı.

*

Hırka mı? Ne çirkin şey o!

Hayır... Bu hırka, bildiğiniz yahut işittiğiniz parmak dikişli ve pamuklu dilenci hırkası değildir. İpekli Şam hırkasıdır. İyi cinsleri dört, beş, altından aşağı alınamazdı; hafif, zarif ve tatlı rengiyle iç açıcı bir şeydi; ön eteklerinin alt kısımları uzun tutulduğundan birbirinin üzerine gelir, kuşak ve düğmeye lüzum göstermeden insanı boylu boyuna, rahatça örterdi. Yakasızdı; tek parçadandı, yanlarında yalancı cep yerleri vardı ama astarı konmadığından işe yaramaz, daha doğrusu sarkmaz ve şişkin durmazdı. Bu hırkalar serin tutardı.

Bazıları, eğer derviş meşrep iseler ve hava da müsaitse hırka yerine sadece bir *haydari* giyerlerdi. Hayderiye hırka demek doğru olmaz. Yalnız omuz başlarını örten kısa kollu, gezi gibi yarı sert kumaştan, yakasız –adeta bobstil– bir yaz ceketiydi. Fakat bazıları entari üstüne kürk giymeyi daha çok severlerdi.

Yaz vakti, evde veya bahçede otururken kürk ha?

Evet... Fakat yaz kürkü!

Dedelerimiz sıcakta serin tutan birtakım kürkler bulunduğunu bilirlerdi. Şimdi size onların isimlerini veremeyeceğim; unutmuşum; lakin temaslarını hatırlıyorum. Ne hikmetti ki en boğucu temmuz günlerinde bile bu kısa tüylü parlak kürklerde, ayazda kalmış bir meyve veya kırağı yemiş bir çiçek serinliği duyulurdu ve eski zamanda, kürkün yüz tarafı şimdiki ve hayvanlardaki gibi dışarıya değil de içe getirildiği için vücut bu, kendinden buzlu, yumuşak tüylerin serinletici dokunuşundan bir güz mevsimi keyfi çekerdi!

*

Entarili, hırkalı ve kürklü kıyafeti tamamlamak için bazısı fes giyerdi; bazısı ise takke! *İrakiye*yi tercih edenler de olurdu.

Misafiri entari ile kabul etmek ayıp sayılmazdı ama başı açık iseniz gelen zat bundan alınabilir, hatta gücenebilirdi de...

Bizi –çocukları ve bıyıkları terlemeye yüz tutmuşları– selamlıktan çağırdılar mı entarili ve hırkalı olduğumuza aldırmazdık; giderdik; fakat ille başımıza fesi geçirmek şartıyla!

Tabiidir ki deminden beri bahsettiğim bu entariler hep

gündüzlük entarilerdir; gecelikleri ayrıdır. Onlar yalnız yatağa girerken giyilir ve kalkınca, sabah tuvaleti biter bitmez çıkarılırdı. Yatak ve oda pijamaları gibi... Fakat nasıl şimdi halkın büyük bir kısmı aynı pijamayı hem yatakta, hem evde, hatta hem de bahçede, sokakta giyiyor ve komşu ziyaretine bile gidiyorsa o zaman da entariyi bu şekilde kullananlar çoktu, o zaman da insan entariden iğrenirdi.

Ucuz entari de ucuz pijama kadar bayağı ve çirkin dururdu. Dikkatsiz, çapaçul giyinenlerde bunun kusuru da şuydu: Entari altında don parçaları sarkar; şişmanlarda karın fazla meydana çıkar, manzara dayanılmaz derecede bayağılaşırdı. Entari ile oturup da çirkin görünmemek için servet ve zevk sahibi, biçimli, tırandaz olmak lazım geldiğini anlamamışsınızdır.

*

Evinde ferah fahur, püfür püfür entariyle yan gelip oturan erkek için, şehir içine çıkmak saati gelince felaket baş gösterirdi: Simsiyah fotin kundura, simsiyah setre[1] ve redingot, katı gömlek ve yakalık, şemsiye, pardesü ve kocaman sakal ve heybetli bıyık! Sivil kıyafette yaz alameti ancak beyaz ve açık renkli fantazi yelekti; hele *bonjur* giyenlerin baş süsü ve neşesi bu idi.

Yelek giymek şart mıydı? Şarttı; yeleksiz tek adama rastlanamazdı; nasıl ki şimdi yeleklisine rastlanamıyor!

Kadınlara gelince "Şeytan azapta gerek!" sözüne uygun bir kıyafette şehre inlerlerdi. Simsiyah çarşaf upuzun peçe, dizboyu korsa... Yüksek sosyeteden olanlar Göksu ve Fener-

---

1 setre:düz yakalı, önü ilikli bir tür ceket

bahçe gezintilerine de o kıyafette gitmeyi kibarlık sayarlardı. Ancak ortadan aşağı sınıftakiler daha rahattılar; bu yerlerde maşlah ve yeldirme ile dolaşabilirlerdi.

Hangi sınıftan olursa olsun yazın bir semtte oturanlar ziyaretlere maşlahla giderlerdi. Maşlah güzel bir elbiseydi; Şark manzarasına ve İstanbul renklerine çok uyar, sırma ile işlenmiş arabesk süsleri, püskülleri, parıltısı sert teması vücuttan ikide bir, sağa sola kayarak göğsü ve enseyi göstermesi itibarıyla de hoşa giderdi. Yeldirmelerin kusuru veya fazileti endamı meydana çıkarmasındaydı. Bu elbise, daha ziyade uzun boylu, ince belli, taze ve narin vücutlara, maşlah ise dolgunlara yaraşırdı. Yeldirme biçimi belirtir, maşlah biçimsizliği örterdi. Bunların üzerine sarılan baş örtüleri ise renkli gergef ve hesap işleriyle birer şaheserdi. Kadirlerini bilip de birkaç tanesini saklayamadığıma üzülüyorum.

Sarıklı sınıfından olanların ağır başlılar da Ankara *sofundan*[1] siyah cübbe ve beyaz, yahut krem gömlek giyerlerdi. Bu *sof*ların renklisi, lacivert, mavi, hatta pişmiş ayva renginde olanların da vardı ki kendini bilmeyenler bazen sokağa da onlarla çıkarlardı ama bunlar, ciddi adamlarda daha ziyade ev, bahçe ve havuzbaşı kıyafetini teşkil ederdi. Siviller arasında da sıcağa pek tahammül edemeyenler bazen, sırtlarına bir *sof* ceket geçirebilirlerdi. Bunun hareli parıltısı güneşte göz alırdı.

Ordu mensuplarının açık renkte yazlık üniforma giymeleri Abdülhamid'in son senelerine doğru âdet olmuştu.

*

1 sof: bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş

Evet, bu kıyafetleri hatırladığım içindir ki çocukluğumun yazları bana daha uzundu, daha sıcaktı, adeta başka bir iklimde, başka ırktan insanlar arasında geçmişti gibi geliyor.

İşte kırk şu kadar sene sonra yine Anadolu yakasındayım; doğup büyüdüğüm yerlerdeyim; Adalar'la karşı karşıyayım; Kayışdağı ve Çamlıca eteklerindeyim. Yandan çarklı bir vapur –sanki kayıp ilerlemesini kolaylaştırmak için– yoluna, iki tarafından bol sabun köpükleri dökerek, Caddebostan'a yaklaşıyor. İskeleden yine bildiğim makaralı ve gıcırtılı kaba tahtaları lüzumsuz bir gürültü ile sürdüler. Hâlâ bu tahtalar iptidai şekildedir, kaymaktadır, araları açılmaktadır, çimacılar haykırmakta ve halk her seferinde bir tehlike atlatmaktadır.

Fakat, yelekleri ve önleri sımsıkı ilikli, simsiyah redingotlu dedelerimizin, kalın peçeli, kapkara çarşaflara bürünmüş ninelerimizin çocukları kadın iseler ne ayakta çorap, ne başta örtü, kollar meydanda, etekler dizde, seke seke iskeleye fırlıyorlar... Erkek iseler hiçbirinde yelek –hele fes, sakal ve bıyık– yoktur; elbiseler açık renkte, incecik, entipüftendir; ayaklarda beyaz iskarpinler, beyaz çoraplar vardır.

Kırk şu kadar sene sonra nihayet, aşağı yukarı yaz kıyafetine kavuştuğumuzu anlıyorum ve babalarımızın, bizi bu halde görseler şaşkınlıktan sakallarını nasıl sıvazlayacaklarını düşünerek rahmetle gülümsüyorum.

Çocukluğumun Yangınları

Eski İstanbul sokaklarında, geceleyin, yangını haber veren bekçi sesleri, bugün bombardıman tehlikesini bildiren canavar düdükleri kadar, belki de daha fazla korkunçtu!

Fazla korkunçtu... Zira Şarkın ağır ağır uyanan ve her felaketi dini bir katlanışla karşılayan mistik ve biraz da miskin ruhundan dolayı çocukluğumun yangınlarında için için bir dehşet, çaresizlikten ve güç yetmemekten gelen bambaşka bir hal, bir ümitsizlik vardı. Yangın nasıl söndürülecek diye değil, ne zaman, doyarak, bıkarak, tiksinip yorularak kendiliğinden sönecek diye bakar, beklerdik!

Eve barka güven mi olurdu? Her sabah işine giden bir adam, dönüşte bir yığın külle karşılaşmak korkusunu içinden atamazdı. Her gece yatağına girince de şu düşünceyi zihninden çıkaramazdı: Alevler arasında uyanmak ve gecelik entarisiyle sokağa fırlayıp canını güç kurtarmak...

Pek az kişi tanırdık ki, kalemde veya dükkânda otururken biri yanına gelip de ona "Başınız sağ olsun", "Allah yine verir, eviniz yandı" diye uğursuz bir haber ulaştırmasın... Hele uzak köylere yazlığa gidenlerden birçoğu, kışlık evlerinin yerinde yeller estiğini çoğu defa köprüye çıktıkları zaman öğrenirlerdi. Fakat, daima bekledikleri bu haber karşısında

–doktorların her an son nefesini verecek diye bekledikleri ümitsiz bir kalp hastasının ölümünü duymuş gibi– fazla şaşmazlar, iç çekerler, baş sallarlar ve yine bildiğimiz yumuşak, yavaş adımlarla yangın yerinin yolunu tutarlardı. Kül eşelemek bu ülküde herkesin alın yazısıydı.

İstanbul halkı o tarihlerde –kolera, tifüs, İspanyol nezlesi cinsinden bir salgın devresi geçiren şehirler ahalisinin ölümü kanıksadığı gibi– yangını tamamıyla benimsemişti. İnsan dediğin mahlukun, doğduğu öldüğü gibi, evi de herhalde yanardı...

Tabiatın şaşmaz kaidelerinden bir tanesi de buydu! Hatta bazı mahallelerde epeyce yaşlanmış evlere ve konaklara şaşarak bakardık: Nasıl oldu da şimdiye kadar yanmadı diye... Zaro Ağa'nın yaşadığına şaştığımız gibi, Allah'ın hikmetine akıl erdiremeyerek!

*

Şimdi, o geçmiş zamanlar, çocukluğumun yangınları gözümün önüne geliyor:

Bir gece, tatlı uykumun içinde kulağıma, gittikçe yaklaşan ve sonunda ta penceremin altından yükselen tüyler ürpertici boğuk, iniltili haykırmalar çarpardı... Baykuş sesinin, bunlarla kıyas edilince şakrak bir türkü, mesela Maurice Chevalier çapkınının "İki fil derin bir aşkla sevişiyorlardı!" parçası kadar hafif ve eğlenceli kaldığını bugün daha iyi anlıyorum.

Yarabbi! Hiçbir ölüm marşında Garp musikisinin henüz bulamadığı bu yaslı nağme, bu felaketi âhenk bekçilere ne-

reden ilham olunmuştu? Bu mezar kaçkını beste ve ses ilk önce hangi uğursuz üstat tarafından onlara meşkettirilmişti? Ne Chopin, ne Gossec, ne Beethoven, o şöhretli yas havalarına gönül kemiren, dert sızan, facia dağıtan bu ölüm, ateş kıyamet melodisini katamamışlardır. Zencilerin sinemalarda dinlediğimiz o ürpertici *tam tam*ları bile bekçilerimizin "Yangın var!" feryatlarından daha tesirsizdir.

Eğer, tekrar edilebilse de şu sırada İstanbul'u büyük yangınlardan evvelki eski haline büsbütün soksam, fazla ışıklarını kıssam; nakil vasıtalarını, radyoları, telefonları durdurarak şehri, bilmeyene bildirmesi imkânsız o toprak altı sükûtuna yeniden boğsam; bekçilerinin sırtına gocuk ve ellerine sopalarını versem; aynı nağme ile, mahalle mahalle, sokak sokak, acı acı haykırtsam; yeni nesil çocukları da bu sahne ortasında yataklarından fırlasalar ve odalarına pencerelerden kızıl bir ışık vurduğunu görseler... Acaba ne hale girerlerdi?

Köşeyi döner dönmez kurt köpeğiyle karşı karşıya gelmiş bir ev kedisi gibi tüyleri dimdik olur, sırtları kabarır, gözleri büyür, şüphesiz ki, anlatması güç bir dehşet içinde mıhlanır kalırlardı. Biz, alıştığımız halde titreşir; analarımıza, dadılarımıza, kimseyi bulamasak yorganlarımıza sarılırdık. Bu korkunç gecelerde, zamanımdaki çocukların soluk yüzleri kaç kere kıpkırmızı kesilmiştir!

*

Kimi zaman sokaktaki "Yangın var!" ulumasını duymadığımız olurdu da uykumuzdan daha hafif, fakat sürekli ses-

ler ve hareketlerle uyanırdık. Bunlar, yangınlı İstanbul gecelerine mahsus karakteristik ev içi sesleri ve hareketleridir: Uykusundan kalkan bir evin tıkırtıları, fısıltıları, tahtaların esnemesi, kapıların gıcırdaması, lambaların yanışı, şüpheli ve korkak gezinişler, pencereden pencereye gidip gelişler, "Uzak! Yakın!" sözleri... Bizi asıl uyandıran şey, bunlardan fazla bütün ev halkının yüreğine işlemiş korkunun –adeta, omuzlarımızdan dürtermiş kadar maddi kuvvet şekline giren– manevi tesiriydi.

Etrafımızda dolaşanlara, gözlerimizi ovuşturarak sorardık:

"Ne var? Ne oluyor?"

"Yangın var," derlerdi, "ama korkmayın, çok uzakta, siz uyuyun!"

Uyumaz ve pencereden görmek isterdik.

Dört karış boyumla hırkama bürünmüş, çorapsız ayaklarımda fanilalı terlikler, anama sokularak, o soğuk gecede, koca konağın yangına bakan soğuk odalı bir penceresinden alevleri, böylece içim hem soğuktan, hem korkudan katılarak acaba kaç kere seyretmiştim? Hadsiz, hesapsız!

Seyrederken, içinde barındığımız ahşap bina bana ne kadar çerden çöpten, bir kıvılcımda tutuşacak, kül olup gidecek gibi hiçten, kav ve talaş halinde görünürdü! Biz çocukluğumuzda hiçbir zaman ev ve mal güveni duyamamıştık. Zira bir gün bizimki yanardı, öbür gün amcamızın, halamızın veya dayımızınki... Sonu gelmeyen bir göçebelik hali ve bu hayata katlanış, hayatı böyledir sanmak zihniyeti içinde, sızlanmak hevesine bile kapılmadan, boyunlar bükük, başlar düşük, yataklarımıza, her gece alevler arasında fırlamak veya bekçi sesleriyle uyanmak ihtimaliyle girerdik.

İstanbul, ikide bir, kulaklarını "Yangın var!" uğultusu, köpek ulumaları doldurarak veya suratını alevler yalayarak gittikçe ufalan, boşlaşıp koflaşan, eriyip tükenen netameli bir masal şehriydi!

*

Ve tuhafı şuydu ki, şehir bir taraftan yanar, öbür taraftan devrin gözdeleri yine otuzar, kırkar odalı ahşap konaklar ve yalılar kurmaktan geri kalmazlardı. Devlet adamlarından hiç kimse –Allah yanında affı imkânı olmayan günahlardan biriymiş gibi– yangın söndürme vasıta ve aletlerini yoluna koymak düşüncesine kafasında yer vermezdi. Sanki biz, eski zamanlarınkine benzeyen ve gizli tutulan bir din sahibiydik: Nasıl ilahlara –kin ve gazaplarından korunmak için– insan eti verirler, taze kızlar kurban edilirse biz dahi korkunç bir tanrıya, yaksın, şenlik yapsın, gönül eğlendirsin diye ev kurar, yapı sunardık. Bu tanrı da, vakit vakit kurbanlarımızı kabul eder, birer beşer, bazı zaman, yüzer beş yüzer tutuşturur, seyrine bakar, yatışır ve bir müddet yakamızı bırakırdı!

Allah esirgesin, yangına, ciddi şekilde karşı koymak, tedbir almak, yangını önlemek, bu gizli din bakımından muhakkak ki insanı cehennemden hiç çıkılamayacak surette ağır bir cezaya çarptıracak günahlardandı. Ne padişah, ne devlet adamları, ne de cami, çeşme gibi hayrat yaptıranlar bu iman dışı işe yanaşabildiler... İtfaiyeye hortum almaktan bile kaçındılar!

İstanbul asırlarca yapıldı, yakıldı; yine yapıldı, yine yakıldı.

Sonunda, Meşrutiyet, elde kalanın çoğunu yaktı ve hiçbirini yapmadı. O acayip devirden yadigâr olarak elde bir dikili ağaç yoktur. Hatta dikili ağaçtan vazgeçtik, At Meydanı'ndaki Dikilitaş'ın bile yerinde nasıl olup da kaldığına şaşarım!

*

Bir konağın, birkaç ev ve dükkânın yanmasıyla biten şimdiki yangınlara bakıp çocukluğumun salgın ve süreğen yangınlarını hatırladıkça gözümden şöyle bir gece tablosu belirir: Cumba cumbaya vermiş bodur evlerin sıralandığı dar, eğri büğrü bir sokakta, koyun pöstekisine bürünmüş, başı sarılı ve eli sopalı ayrı bir şekil seslerin en korkuncu ile "Yangın var!" diye haykırıyor ve bitkin bir sokak köpeği, kafasını gökteki uğursuz kızıllığa dikmiş, uzun uzun, dertli dertli, sonsuz bir bezginlikle uluyor!

Bizim Edebiyatımızda Kar ve Kış

Divan edebiyatımızda kıştan, kardan, soğuktan bahseden satırlara tek tük rastlarız. Fakat bunlar, çok defa, zamane büyüklerine yaranmak, kışlık odun, kömür, yiyecek ve içeceğini, hatta giyeceğini anafordan çıkarmak için birer kaside girizgâhından ileri gidemez. Mısralar, gerçekten soğuk ve neva, yapmacık, iğreti, oyuncak sözlerle, teşbihlerle doludur; duygusuz, insafsızdır ve mevzunun ağırlığı, ehemmiyeti ve hayat üzerindeki tesiri ile büsbütün ilişiksizdir.

Mesela Baki şöyle der:

Zemine badi havâdan çok akçe düştü yine
Pür etti dameni sahrayı doldu tibi cibal.

Türkçeye çevirebildinizse münasebetsizliğini anlamışsınızdır: Yeryüzüne gökten, bedava, yine birçok para düşmüş, sahraların eteğini ve dağların cebini doldurmuş!

Buradaki marifet –eski edebiyatçılara göre– "Badihavâ" ile "Bedava"daki çifte manadır; kış ile rüzgârın, beyaz kar ile "akçe" kelimesinin münasebetleridir. Bence beytin kıymeti oralardan değil, kış kadar soğuk oluşundadır!

Biraz ötede yine o şair –boşuna yer doldurmamak için aslını bir tarafa bırakalım– şu teşbihi yapıyor: "Sahranın üs-

tü, baştan başa karla döşendi, yeryüzü bir remilci tahtasıymış gibi bembeyaz kesildi." Karlara bakarak bir remilcinin, yani kum yığınını parmağıyla karıştırarak falcılık eden adamın önündeki kabı düşünebilmek orijinal bir iş ise de onu kış kadar heybetli bir manzara ile aynı kaba sığdırmak, akla sığacak ve mantığa uyacak fikirlerden değildir; bir *yave*dir[1]!

Nedim kışa ve kış toplulukları olan helva sohbetlerine daha çok yer verir; fakat, bunu da –öbür şairler gibi samimiyetsizlikten dolayı– başaramadan, işin içinden alnının akıyla çıkamadan...

Bürüdet öyle ki buzlanmasın diye lâyik
Konulsa penbeye yakut pareveş ahker.

Manası, aşağı yukarı şu, "Soğuk öyle şiddetli ki, yakut parçasına benzeyen kıvılcım, buz kesmesin diye pamuğa sarıp koymalı"... İşte, samur kürküne bürünüp tandır başından keyifli keyifli dışarıya bakan safa düşkünü bir şair, kışı ancak bu *istiare*ler ardından öyle, hissizce görür! İnsanlığın derdine, uzaktan da olsa, ortak çıkmak istemez. Daha başka türlü de düşünür:

Şita zamanı da olsa açılır ezhar
Nesimi atifeti cudün oldukça vezan.

Yani "Senin cömertlik rüzgârın estikçe kış zamanında da çiçekler açılır," diyerek zamane sadrazamından kürk, altın, miri malından odun ve imarethane kilerinden aş ve fodla gibi –külli dahilün yenfâ– öteberi koparmanın yolunu araştırır.

Yine bu şairin kış üzerine söylenmiş çapkınca bir şarkısı

1 yave: saçma sapan söz

vardır; on dördüne yeni basmış, dadı ve taya elinden yeni kurtulmuş bir tazeye der ki:

Gürgân gibi agyar kaparlar seni zinhar
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucuğım.

İki manada "koyun" ve "kuzu" ile "kurt" kelimelerini bir araya getirmek? Ne ustalık! Enderun şairi için karlı mevsimin birinci düşüncesi helva sohbeti, yani mide, ikincisi atıfet, yani dilencilik; üçüncüsü huban, yani şehvettir.

*

Görülüyor ki, Tuna donduğu, Balkanlarda yollar kapandığı, Anadolu'da karlar yığılıp Azakkale'yi buzlar çevirdiği sırada bu şairlerin koca imparatorlukla ilişikleri yoktur. Varsa İstanbul, yoksa İstanbul! Sırtta yünlü kumaşlardan çamaşırlar ve entariler, şal hırkalar, çuha kaplı kürkler; uzun tüylü postlar serilmiş minderlere bağdaş kurup ocak ve mangal başında gelsin çulluk kızartması, pekmezli mahallebi, kaymaklı baklava, Kıbrıs şarabı, macunlar, haplar ve servisiminler[1]! Ertesi günü, mahmur mahmur, bir "nati-ı" şerif" yahut "Kaside der vasfı hazret asafi" yazdın mı iş tıkırındadır. Ta ki, Nefi gibi münasebetsizliğin yüzünden kellen cellat eline veya Nedim gibi bir ayaklanma sırasında, damdan ayağın kayıp vücudun kaldırım üstüne düşmesin!

Kış, o eşsiz Nedim'e bile, kendine yakışacak bir ilham kaynağı olamamıştır. Hele eskilerce meşhur olan şu yavan beytine bakınız:

1 servisimin: ayışığının denizde yaptığı ışık yol

Donar soğuktan, efendi, semender ateşte
Bir iki gün dahi böyle eserse bû sarsar.

Vah vah! Fakat ateşte yaşayıp ateşten çıkınca ölen masal mahluku *semender*in donmasına değil, Nedim'in bizi böyle buz gibi sözlerle dondurmasına!

*

Tanzimat edebiyatında Ziya Paşa dahi kışı anlatırken soğuklukta eskilere rahmet okutturur:

Düşen sanma zemine berfpâre; fartı serdiden
Döker bal ü perin sınıfı melâik hakidan üzre.

Mana murat edildikte "Yere düşenleri sakın kar parçaları sanma, soğuğun şiddetinden melekler toprak üzerine kanatlarını döküyorlar!" demektir. Hele bakın şu meleklerin yaptıklarına... Gel de şeytanı arama: Buz gibi kanatlar dökeceğine bize hiç olmazsa nefesinin alevlerini yollardı!

Başka bir beytinde de, daha ziyade *iptizal*e[1] kaçarak –tercümesini verelim– diyor ki: "Her ev her dükkân üzerinden sarkanlar buz değildir, dünya billur avizelerle şenlik yapıyor!" Sen bunu o sıralarda şimal sınırlarımızda harbeden askerimize, şimdi de Leningrat kesiminde çarpışanlara söyle... Bakalım sana ne cevap verirlerdi, vereceklerdir!

*

1 iptizal: bayağılaşma, ayağa düşme

Servet-i Fünun edebiyatında dahi kış, nesirde olduğu kadar şiirde de kuvvetsiz kalmıştır. Tevfik Fikret, biraz insanca hislere kapılarak penceresinde karları seyredenler için diyor ki:

Onlarca aynıdır bu bürudetli manzara
Bir sinei semende gülen bir beyaz gülün!

Bir adamın hayal ve şiir kuvveti ne olursa olsun ve ne kadar ancak bir odadan, ne derece bir zenginlik içinde dışarıdaki karlı manzaraya bakarsa baksın yine o manzarayı yasemin göğüs üstünde gülen bir beyaz güle benzetemez! Benzetmemekle de akıllılık etmiş olur!

Yine kar... bir sükuni camidle...
Yine her yer melûlü mevtalud!

Mısraları da pek özke bir şey demek sayılamaz. Ne kış manzarasını canlandırıyor, ne de ruha onun dehşet veya hüznünü verebiliyor. Cenap Şehabettin'in *Elhanı Şita*sı ancak karların savrula savrula, döne kıvrana dökülüşünü besteleyen vezin ve ahengi bakımından hoşçadır; fakat fazla oynak, çok cilveli ve pek çıtkırıldımdır. Acayiplikleri de baştan taşkındır. Mesela: Kar, bir melek kanadının sakalı, püskülü veya lifi gibi (!) solgun bahçelerde aranır, dururmuş... (Bıktık bu melek ve kanat teşbihinden... Kar gördüler mi, şairlerin aklından bunlar otomatik olarak fırlayıveriyor!) daima kanat... Ama kelimenin hep Arapça veya İrancası kullanılır: Per ve cenah olarak... Nedense, geçmiş günlerin şairleri Türkçe *kanat*ı zevklerine uygun bulmazlarmış, kaba sayar-

lar, yahut vezne sokamazlarmış. Bu kuşbeyinli şairlerin kanatlı yaratılmış olmamaktan derin derin sızlandıkları hissedilir... Kanat açıp *riyazı melekût* ta, yani saltanatlı ruh alemi bahçelerinde dolaşmak! Kanat, daima kanat hulyası...

Fen, sonunda insanlara kanat verdi, verdi ama neye yaradığını geçen yıl Londra, şimdi de Malta ahalisine sormalı!

*

Bugünün edebiyatında kar ve kış, karlı ülkeler ve kış bölgeleri artık ciddi bir mevzudur; kelime oyunu, cinas, süs olmaktan çıkmış, korkunçluğuna uyan yeri almıştır. O, insanlığın bir ıstırabıdır ve bu noktadan, bütün zorluğu, derdi, derin derin anlatmaya başlanmıştır.

Şimdi, durmadan yağan, örten, yığılan karlara bakarken peri kanatlarından dökülen tüyleri düşünmüyoruz... İnleyen, çile çeken, buz kesen insanların ıstırabı yüreğimizi yakıyor. Ve işte, önümde kışlara ve kış memleketlerine dair, milletlerarası edebiyatının son eserleri: Spitzberg adasında, Kanada'da, Sibirya'da geçen romanlar *Maria Chapedelaine*ler, *La Nuit de Magdelena*lar, *Un homme se penche sur son passé*ler, *La bourmasque*lar...

Bizde de –Erzurumları, Karsları, yüksek Anadolusu olan memleketimizde– ne zaman, kar ve kış insani duygularla, keskin ve sert, bir esere girecek? Buğulu sıcak cam ardından kayıtsızca, çocukça kış seyri hangi devirde sona erecek?

Gül ve Bülbül

Bana öyle gelir ki, eski edebiyatımızda gül ve bülbül bahsinin fazla yer tutmasındaki sebep yalnız birincisinin güzel, kokulu bir çiçek ve ikincisinin hoş sesli bir kuş olması değildir; o kelimelerin kafiye teşkil etmesidir de... Kafiye, eski zaman şiiri için can damarıydı.

Doğrusunu isterseniz gül ile bülbülü kafiye gibi mevsim de birbirine bağlar: İkisi de şimdi içinde bulunduğumuz günlerde açılır, serpilir, coşar: Gül rengi ve rayihasıyla, bülbül melodisiyle! Bülbül sesi, seslerin çiçeklenmiş ve renklenmişidir; havaya rayiha yerine elvan elvan, demet demet nağme dağıtır. Gül de –yağmur nasıl birdenbire ılık tabakadan serine geçerken dolu haline gelirse– sanki bir melodinin cisimlenivermesidir. Cisimlenmesi, renk renk olması, fakat yerlere tenezzül etmeyerek ancak dallara konulup tutunuvermesi...

O kadar ki, bir gül koncasını yakamıza taktığımız veya bir gül buketini taşıdığımız zaman bana bir bülbül nağmesini koparıp bir bülbül melodisini derleyip toplayarak kucağımıza almışız gibi gelir! Başka hiçbir çiçek yoktur ki, bülbül gibi ötmediğine şaşmayayım. Pür nakil donanmış gül fidanlarıyla dolu sessiz bahçelerde dolaşırken kendi kendime derim ki: "Anlaşılan gülleri ürküttüm; beni görünce ötmeyi kestiler!"

Çiçek ve toprak kokan bir mayıs sağanağından sonra bahçelere bakarken sanırım ki, çiçekler ve bu arada güller, aslında renksizdiler. Açan güneş, bunların üzerine demin gördüğümüz eleğimsağmalarından ayrı ayrı renkte nurlar serpiştirmiş, eleğimsağmaları gökte kaybetmiş, fakat yere indirmiştir. Onun içindir ki, bence mayısta tabiat eleğimsağmaları ziyan etmez; arza düşüp bin parçaya dağılırlar, bin türlü güzel şekillere girerler ve bu parçalar dallara, tutunarak, tarhlara yapışarak bildiğimiz çiçek bahçelerini vücuda getirirler.

Sessiz sessiz, sakin sakin, içli içli ağlayan bir güzel kadının eleğimsağmalı gözyaşları, yine yalnız eleğimsağmadan ibaret birer nur küreciği gibi yanaklarından yuvarlanırken neden mini mini gül koncalarına çevrilmez ve göğsüne toplanıp bir çiçek demetine benzemez? Keşke bir kadın, sevgilisinin veya çocuğunun hasretiyle döktüğü gözyaşlarını bir demet haline getirebilse, bu elem çiçeklerini toplayabilseydi: Aşkının şüphe götürmez delillerini, ispatlarını saklayabilmiş olurdu ve bir cihan harbinden sonra dünya mezarlıkları onlardan örülmüş çelenklerle baştan başa örtülür, harp meydanlarında dökülen kanlar, dökülen gözyaşlarının mor menekşelerine bürünürdü!

Gözyaşları kadar rayiha, nur, çiçek, hediye, yadigâr ve çelenk olmaya layık hangi kıymetli unsur vardı?

*

Eski edebiyatımız, divanlar gül ve bülbül ile doludur.

Fakat o derece doludur ki, taze gül gibi kokmaz; gülyağı kokusu kadar baş ağrısı verir ve tatlı bülbül melodisini hatırlatmaz; darbuka dinliyormuşsunuz gibi şakaklarınızı zonklatır!

Şark edebiyatçılarınca bülbül, dişisi için değil, gül için öter; güle âşıktır. Bütün marifet, buluş, nükte, cinas ona dayanmaktadır. Şiirde hiçbir efsane bu sayede yerleşmemiş, kökleşmemiştir. Eğer eski edebiyatın aynı masal ve aynı konu üzerine yumurtladıklarını saymaya kalkışsak gelecek gül mevsimine kadar sürecek bir tefrikaya başlamamız lazımgelir.

Mesela Farisiden iki şöhretli beytin tercümesini alalım: "Gül zamanının vakalarını bülbüllerden dinleyiniz; bülbül bu sergüzeşti pek çılgıncasına söyler", "Ey bülbül, ikimizin feryatları arasında pek o kadar fark yoktur; sen gülün yanağı, ben bir gül yanaklı için inliyoruz!"

Laf ola!

Bizde de güle dair soğuk örneklerden birini Naci vermiştir:

Kaçma ey nevbahar-i bağ-i dilim
Örselenmez gülün bazen değilim

Ekrem Bey, çocukçasına şöyle söyler:

Hem gülü, hem hezari pek severim.

Hezar ve *Andelib* bülbül manasınadır; ikisi de bülbülden başka her şeye benzer. Naci mektebinden bir şair gelip geçmişti ki, kendisine Andelib adını almıştı. Bereket ki, İs-

tanbul bülbülleri farkına varmadıkları için öfkelerinden ötüş boykotu yapmadılar ve pılıyı pırtıyı toplayıp kaçmadılar!

*

Fransız şairleri gül ile bülbül arasında münasebet bulmamışlardır. Hem de kelimelerin baş harfleri birbirlerine epeyce benzedikleri halde: Rose-Rossignol...

Bu lisanda en meşhur mısra Malherbe'inkidir:

Bir gül idi, gül kadar yaşadı!

Yine Fransızcada "gülü kaybetmek" manasına "perdre la rose" tabiri vardır ki, bekaretinden olmak demesine gelir; zarifçe bir buluştur.

Türke mahsus bir ayrı cins halk şiiri olan manilerde gül, sümbül ve karanfil çok yer tutmaktadır ve onlarda da araya gül karışınca bülbül unutulmamaktadır:

Geldi divane bülbül
Oldu pervane bülbül
Gül kokusu duyunca
Başlar feryada bülbül!

Malherbe'in yukarıda bahsettiğim mısrasıyla bir manada söylenmiş şu maniyi de yazalım:

Ay altında sarı gül
Yarı konca, yarı gül

Tez açılır, tez solar,
Olmasaydı bari gül!

Gül yerine sümbülün girdiği bülbüllü maniler yok değildir:

Şu karşıda kız gezer,
Ahu gibi göz süzer,
Söylerken bülbül olur,
Sünbül gibi saç çözer!

*

Gül kadar çeşidi çok, irili ufaklı, birbirine zor benzetilir çiçek yoktur, sanırım. Teşbihte hata olmaz: Gül, çiçeklerin köpeğidir; o değerli, güzel hayvancağız nasıl tazı, base, pekinuva, buldok ve bunlar gibi, aynı cinsten olduklarına bin şahit isteyen karışık nevilere ayrılmış, dağılmışsa güller de duvarları örtüp kameriyelere sarılanlarından yerde biten bodurlarına, boncuk kadar açanlarından bir kâse dolduranlarına kadar binlerce çeşit arz ederler. Acaba, bugün dünya yüzünde kaç boy, kaç renk gül vardır? Dostumuz Lûtfi Arif Kenber'den sorabilirsiniz. Fakat sanmam ki yalnız en belirginlerini dört, beş makalede hülasa edebilsin!

Bülbülünkini biliyorum: *sylviidae* familyasından yalnız iki cinse ayrılır. Bildiğim bir şey daha vardır: Beethoven, *Kır Senfonisi* parçasında bülbül nağmesini notaya geçirmiştir.

Eski edebiyatımız gülü de bülbülü de bayağılaştırmasaydı sanırım o çiçekle o kuşa daha fazla sevgi duyacaktım...

Şüphesiz ki, yalnız edebiyat değil, türküler ve şarkılar da tiksinmeme yardım etmiştir. Bülbül deyince aklıma birdenbire, şu sarhoş ağzı:

Bülbül olsam, konadabilsem dâllere

diye başlayan köçek havası ve çocukluğumun bülbül kantosu gelir. Şamram Hanım söyler, söylerdi de sonra başını yukarı kaldırır, güya bülbülün ötüşünü beklerdi. O zaman sahne arkasından, içine su doldurulmuş bir düdükle bülbül taklidi sesler çıkarılırdı. Bülbüli Salih şöhret alınca o taklidi kemanına yaptırmaya başladı. Hepsi de soğuk şeylerdi.

Fakat şu üç senede olduğu kadar gül ile bülbülü bu derece sevdiğimi hiç bilemiyorum. Güllere bakıp "Ne duruyorsunuz? Daha coşkun ötünüz!" diye sevinçle haykırmak istiyorum; bülbülleri dinledikçe de güllerin dile gelip cevap vermediklerine öfkeleniyorum.

Asıl şimdi ötünüz bülbüller! Şimdi açılınız güller! Sadece motor gümbürtülerinin dövündüğü şu huzurlu, ılık gecelerde Boğaziçi korularını gezerken bombardıman seslerini değil, sizin nağmelerinizi dinleyelim ve renklerinizle süslenip rayihalarınızla ıtırlaşan bahçelerimizde dolaşırken dünya cennetinde yaşadığımızı size bakarak daha iyi anlayalım. Zira sizler ve bizler bülbülün hamuş[1], gülistanın harap olmadığı bir ülkedeyiz.

---

1 hamuş: susmuş, sessiz

Baharı Övelim mi?

Bahar, "Ne idim, ne oldum?" delisidir. Uzun bir yoksulluk devrinden sonra, birdenbire, hesabı bilinmez büyük servete konmuş bir adamın hoppalaşıveren görgüsüz kızına benzer. Ne kumaş buldu ise sırtına vurmuş, ne mücevher gördü ise başına takmış, tuvalete dair neler varsa, yüzüne, gözüne, vücuduna sürmüş, kendisini renk ve boya mostrasına çevirmiştir. Ayrıca bu, çiğ makyajlı delişmen kız çok kararsızdır; şimdi güler, biraz sonra ağlar; demin şakacıydı, şimdi küskün ve somurtkandır. Daha önce sizi öpüyor, okşuyordu; bakınız, şu dakikada hırpalıyor, ısırıyor!

*

Bahar güzeldir; fakat kaba bir güzel... Onda ince bir nisbetlilik, estetiğe uygun çizgi ve şekil düzeni aramayınız. İri iri, aptal aptal çiçek açmış, bön bön size bakan kocaman çiçekleriyle, mesela bir ayva veya armut ağacının manzarası nihayet yorucudur ve bezdiricidir. Zaten baharda fazla bir şişmanlık göze çarpar. Her şey semizdir; ağaçlar çok etli ve hantaldır; çayırlar, karaman kuyruğu gibi lüzumundan ziya-

de yağlı ve yüklüdür. Narin ve ince bir şeye rastlamak çok güçtür.

*

Bahar, çiçek kokar; doğru... Fakat rayihanın o derecesi kırları berber salonuna çevirir; fazla gelir ve insana pek kibarcasına kuru ot kokan yaz tarlalarını, temiz, açık, ağır parfönsüz havaları aratır. Mor salkımların katmer katmer örttüğü bir çardak, ağır perdelerle, lüzumsuz örtüler, şallar, kumaşlarla can sıkıcı bir hale sokulmuş eski gelin odalarından farksızdır; bir an evvel buradan dışarıya fırlamak ve genişliğe, sadeliğe kavuşmak istersiniz! Güzel olan bahar değildir; tomurcuklanmış ağaçlarıyla ve henüz yelpaze kulak haline gelmemiş, dil ucu kadar çapkın yaprak yavrularıyla bahar başlangıcı sevimli ve zariftir!

*

Bahar mevsiminin ilk günleri soğuk geçer, ortaya yağmurlu, son günleri sıcak! Eğer nevruzdan hıdrelleze kadar süren bu, birbirinden kararsız günler arasında gerçekten hayalimizdeki baharı andıran bir gün olursa çok kere o da, aksi gibi pazar gününe rastlamaz. Ne anladık öyle ise?

*

Bahar, üstümüzü örten bol çiçekleriyle dünyayı düğün ziyafeti verilen otel holüne, fakat öbür yandan da ölü arabasına ve taze açılmış mezar başına da benzetir. Dikkat ediniz:

Hiç çiçek açmayan, veya çam ağacı, baştan başa çiçek kesilen akasyadan çok kibardır. Akasya köşeye kurulmuş hantal bir gelini hatırlatır; öbürleri fırak giymiş gürbüz ve narin güveyleri.

*

Bahar havasına güven olmaz. Deniz ve kadın gibi! Günlük güneşlik içinde yola çıkarsınız. Derken gök kararır, billur ışıklar barıt rengi bağlar, dağları duman sarar, kırları sis kaplar. Demin ayna gibi uslu duran sular ürperip çırpınmaya, şırıldayan dereler inlemeye, ağaçlar uğuldamaya, çayırlar titremeye başlar. Sağanak, sel, soğuk... Neşeli gittiğiniz yerden, yakanızı kaldırmış, omuzlarınız kalkık, sırılsıklam, içler acısı bir halde, bahara kaside yerine hicviye okuyarak somurtkan dönersiniz.

*

Bahar aşk cinayetlerini arttırır. Fakat sanırız ki bu hal o mevsimin bizde sevgi duygularını ve cinsi hevesleri getirmesindendir. Hayır, havanın bir açıp kapamasından dolayı sinirlerimizin bozulmasından! Baharı kendiliğimizden mi severiz, yoksa eski şairlerin tesiri altında kalarak mı? Baharda akşama doğru çıkıp içimizi dişleyen bir soğuk vardır ki yalnız keyif kaçırmaz, sıhhat de bozar. Bahar rayiha mevsimidir; doğru... Ama nezleden kurtulursan!

*

Baharda yapraklanan ağaçlara sormak isterim: "Ne oluyorsunuz? Bütün kış çırçıplak soyunup sonra havalar ısınırken kürklere bürünmek? Ne mantıksızlık ve ne akıl denksizliği!" Bunun içindir ki çam, servi, mazı cinsinden her zaman giyinmiş, izanlı ve edepli ağaçlara karşı –ağırbaşlı insanlar hakkında beslediğim– bir saygı duyarım. Görüyorsunuz ki ağacında insanlar gibi bir kararda duranına, dönek ve değişir, olmayanına, her devrime aynı vakalarla göğüs gerebilenine, karakterlisine az rastlanıyor!

*

Bahar, yarını düşünmeden varını yoğunu ortaya koyarak açılıp açılmadığı, nesi varsa az günde harcadığı için bir müsriftir. Kaba süse ve göz kamaştıran lükse çok düşkün olduğundan dolayı da bayağı ruhlu, sonradan görme, türedidir. Bahara tutumluluk dersi, ekonomi siyaseti öğretmek ve ağır başlı yaşama öğüdü, kibarlık terbiseyi vermek lazım!

*

Baharda bir kır manzarası: Gökyüzü Sirenaik Çölü'dür; bulutlar, ağır tanklar gibi ateş ve duman saçarak birbirini kovalar... Yer çamur deryası; dereler kudurmuş, kabına sığamıyor ve fazla şu yemiş çiçekler ıslak yapağı kokuyor. Ağaçlara da dokunmaya gelmez, netamelidir, şaka yapmayı bilmediği için başınızdan aşağı soğuk damlalarını serpiverir.

*

Bahar zamanı bir zorlukla, ıkına sıkına, ayazdan korkup, kırağıdan yana kavrula yaprak yetiştirmeye çabalayan ağaca bakarken –hesapsızlığı yüzünden iflas ettikten sonra yeniden sermaye toplamaya çalışan batakçı bir harp zenginine çıkışır gibi– demek isterim ki: "Nasılmış tepemizden aşağı paralarını avuç avuç serpiştirmek, ayaklar altına sermek, kıymet bilmemek? Sen ıslah olmazsın! Yapacağın yine odur!"

*

Bahar, ot yiyici mahlukları sevindirmeye daha çok yarar. Bahar denince çayıra salıverilmiş hayvanların mekanik çene kemikleri uğultusunu duyarım! Baharın bence timsali şudur: Geniş bir otlağa bağlanmış bir eşek, ağzında bir tutam yonca ile başını kaldırmış, "Ah şunların hepsini yiyebilsem!" diye hırsla ufuklara bakıyor! Bahar, zevksizcesine, mirasyedicesine bir boya, şekil ve koku israfıdır. Bunlar dört mevsime taksim edilseydi şüphesiz ki dünyamız daha güzel olurdu ve bir dahi eserine ancak o zaman benzeyebilirdi!

*

Baharın saydığım bütün kusurlarına bu harp koskocaman bir tüy dikti: İlkbahar taarruzu!

Bahar, Hayvan ve Yavru

Ahval ne suret gösterirse göstersin, "harp dışında sohbet" kaidemize biz, daima riayet edelim; bu sütunlarda olsun, normal günlerin çerden çöpten oyalayıcı ve gönül avutucu konuşmalarından ayrılmayalım. Hali tabiide bulunsaydık nelerden bahsedecektik? Bahardan ve baharla münasebeti olan hafif ve eğlenceli şeylerden değil mi? Yine öyle yapacağız.

Mesela, bahar birçok hayvanların yavrulama mevsimidir.

Başta bizi en fazla ilgilemek itibarıyla koyun gelir. Koyun –eti, yünü ve yavrusu hariç– sevmediğim mahlukattan biridir. Bilmem ki, koyun diye umumi bir isim altında zikrettiğimiz bu hayvanın dişisine *marya* denildiğini bilen kaç kişi kaldı? Ana "marya"dır; baba "koç", yavru "kuzu"... Öz Türkçede hemen hemen daima hususi bir güzellik sezdiğim için mi, yoksa bu kelime biraz da Frenklerin "Marie"sine benzediğinden mi, nedir, ben "marya"da pek belirgin bir dişilik bulurum. "Koç"ta ise adamakıllı, hatta sert, haşin, tok bir erkeklik vardır. Kuzuya gelince bu yavruyu ondan daha mümemmel ifade edecek bir kelime olamaz sanmaktayım. "Kuzu" derken, kucağa alınıp okşanacak, yüzü gözü öpülecek, hatta bağrımıza bastırılacak ılık, yumuşak, uslu, sevimli bir mahluktan bahsedildiği tamamıyla hissolunmuyor mu?

Nedim'in:

Serd oldu hava, çıkma koyundan kuzucağım!

mısrasında söylediği gibi onu bir derece daha küçültüp rikkat ve şefkat gösteren edatla bezemeye de hiç lüzum yoktur; "kuzu" ve "yavru" kelimeleri, kendiliklerinden bütün o manaları, eksiz ve mübalağasız ihtiava ederler. Dil bahsine ait olduğu için şu noktayı unutmayalım: "Yavru"nun sonuna "cuk" veya "cak" edatları gelirse muhakkak surette kelime o şeklinde, insan yavrusuna işaret eder. Hayvanların küçüklerine yavru deriz ama "yavrucuk", "yavrucak" dememiz doğru değildir.

*

Kuzu –çok kısa bir devir adeta bir lahza için– hayvan yavrularının en hoşlarındandır. Benim ondan canımı sıkan şey pek çabuk koyunlaşması, yani anasına, babasına benzeyip ahmak ve zevksiz, ayrıa kirli ve kokak bir hayvan haline gelmesidir. Tuhafı şudur ki, sonunu bilmeyen bir insan kuzuya bakınca, doğmuş olmaktan ve yaşamaktan pek memnun, ayrıca zeki ve zevk sahibi bu hayvancağızın istikbalde de pek şataretli, sevimli, akıllı ve keyif ehli kalacağına zahip olabilir; şiddetle aldanabilir. Kuzu, o itibarla da küçük yaşında bir şeyler vaadedip sonradan mankafa kesilen bazı çocukları andırır. Daha bir ay evvel şıngıl kuyruğunu oynata titrete çayırlarda, çimenlerde fink atan, gevrek gevrek billur tınlayışlarıyla –haykıran diyemeyeceğim– öten, baharın ve hayata gelişin zevkini herkesten iyi süren bu aşifte, mesut

yaptığı demeti bir ay sonra gamlı sesi, malihulyalı gözleri, yere eğilmiş bön kafası ve ağır gövdesiyle tahammül edilmez bir hayvan olmuştur.

Kuzu, bir kere ot yemeye başladı mı yalnız gırtlağına düşkün, işkembesini doldurmakla meşgul, etraftaki her güzelliğe küsmüş, ne o kır manzaralarına gözlerini çevirmeye yanaşan, ne derelerin musikisine kulak kabartan, hantal, kaba ruhlu, basit arzulu, müthiş bir oburdan ibarettir.

Kuyruk oynatmak hayvanlarda en derin bir keyif alameti olduğuna göre kuzu, emdiği sütün ve gezdiği bahar sahalarının zevkini mükemmelen çıkarırken koyunluğa erince o âdeti terk eder; artık kuyruğunu oynatmaz, güç bela taşır. Koyun, canı sıkılarak yaşadığını ve hayattan hiç keyif duymadığını en fazla belli eden bezgin, çökmüş bir mahluktur. Hatta diyebilirim ki, bütün hayvanlar arasında onun derecesinde kesilmeye hazır, itirazsız rıza göstereni de yoktur. Tavuk çırpınır ve haykırır; keçi tepinir ve kaçmaya çalışır; öküz en azı şiddetle solur ve gözlerinin akını çevirir... Halbuki koyun, ekseriye, başını –vazifesi ezelden oymuş gibi– miskin bir itaatle bıçağa uzatır.

Koçun tos vuruşu da pek hoyrat, kaba, münasebetsiz bir müdafaa veya hücum şeklidir: aldığı tavırlarda ve yaptığı hareketlerde zarafet bulamazsınız. Horozun iki ayağı üzerine kalkıp kanat çırparak böbürlenişi, kazın boynunu uzatıp fıslayarak meydan okuyuşu, atın şahlanışı aldıkları estetik şekiller bakımından cidden seyre değer; levhası ve heykeli yapılmaya layıktır. Fakat kafalarını birbirine veya öteye beriye ahmakça vuran koçların dövüşleri ve hiddetleri pek monotondur. Daha ziyade acayip bir makinenin zevksizce

çalışmasını andırır, ufki bir örs ile çekicin hareketi kadar yorucudur. Bakarken kendi kafatasının içinde beynimin zonkladığını, sarsılıp yerinden oynadığını duyarım!

*

Yavruların en güzellerinden biri de civcivdir. Civciv, ilk günlerinde, iki tane Çin çöpünden ayak takılmış bir hazır lop yumurta sarısının canlanmışıdır; hem zarif, hem komik bir şeydir. En süslü kuşların yavruları yuvalarında, uzun müddet koca ağızlı, koca gözlü, pıhtı vücutlu, iğrençtirler de neden yine kuş cinsinden olan ve yumurtadan çıkan tavuk yavruları minimini gagalı, canlı, sevimli, cici ve şeker, çok hoş mahluklardır? Hiçbir artist, ne kadar istidatlı olsa ve zihin yorsa civcivden daha nefis ve şık bir hayvan tahayyül veya tersim edemez.

Pilice o derece kıymet veremeyeceğim. Onda dikkatimizi çeken daha ziyade butlarının gevrek etidir; bakışlarımıza mide ve menfaat karışır. Mamafih güzel kelimeler arasına bu "piliç"i de katmalı: Piliç deyişte çocuklukla olgunluk arasındaki hali gösteren bir tazelik, gevreklik, hatta şekil yok mudur? Türk Argosu kitabında bu kelimeye rastlamadığıma şaştım; kadın cinsinin muayyen yaştaki bir durumuna da bu isim verilir.

Tavuk kelimesini de yabana atmamalı; dolgun, kabarık, mahfazalı bir sözdür; söylerken adeta bu mahlukun karnındaki yumurtaları hissettirir. Anadolu'da horozun küçüğüne "firik" veya "ferik" derler. Artık o isme benzeyen bir rütbe

kalmadığı için daha serbestçe ve her yerde kullanmamıza mani kalmamıştır.

Kaz ve ördek civcivlerinin ayrı güzellikleri vardır; bilhassa suya ilk girdikleri zaman... Bana öyle geliyor ki, en sıkıntılı zamanımızda bir havuz veya dere kenarında durup yeni bir kaz ve ördek gurubunun yüzmelerini seyretmek gam dağıtıcı mükemmel bir eğlence teşkil edebilir. Zannederim, değme insan ailesi bu kadar latif şekilde çoluk çocuğuyla bir gezinti yapmak ve yavan aile manzarasına şiir katmak imkânına mazhar değildir.

Hindi yavrularının temaşasını tavsiye edemem; pek yoluk, güdük, bed sesli, geveze ve aptal suratlı mahlukçuklardır. Hindiler zaten hiçbir yaşta güzel değildirler. Baba hindiyi belki beğenen vardır. Fakat o kof tefahür[1], bazı ecnebi şekil ve şemalini hatırlatıp insanı sinirlendireceği cihetle şu sırada hoşa gidebileceğini hiç de sanmıyorum.

Yavrulamaları bahara rastlaması mecburi olmayan büyük hayvanların küçükleri arasında ve güzellik itibarıyla evvela tay, sonra sıpa, daha sonra da buzağı ve nihayet dombay, yani mandazade gelir. "Tay" kelimesinin Türkçede –Fransızcadaki gibi– endam manasını ifade etmesine dikkati çekerim. Bu kelime de zaten çevik, tığ gibi olan at yavrusuna çok yaraşıyor. İneğin yavrusuna da daha tüylü ve biraz da sümüklü gibi görünen ve sesini andıran buzağı ismi uygundur. Böyle olmayıp da kısrağınkine "buzağı" ve ineğinkine "tay" denmiş olsaydı medlullerini[2] hiç de açmayacak, çok tenasüpsüz düşecekti!

---

1 tefahür: övünme
2 medlul: anlam

Kısrak hakikaten enfes bir kelimedir; derli toplu, temiz, çelik gibi cilalı, hatta süratli ve biraz da çapkın bir kelime... "At"daki hoşluk da bir emir kadar keskin oluşundadır. "Manda"daki ağırlığa, "inek"teki gevşekliğe de bir göz atınız ve kulak kabartınız, inceliğini derhal fark edersiniz.

*

Bahar yavrularından hiç söz götürmeyecek derecede güzeli şüphesiz ki, kedilerinkidir ve onlar hakkında hususi bir sıfat gibi kullandığımız "toraman" da bu tombul tombul canlı yumaklara pek yakışır. Pek sıhhatte, pek sevimli olmak şartıyla insan yavruları, ancak kedi yavruları kadar güzel sayılabilir. Dilimizde yeni doğmuş kedilerin ayrı bir ismi olmamasına üzülürüm. Köpek yavrusunun "enik" gibi hususi bir adı var da niçin kedininki yok? Belki de vardır, zamanla unutulmuştur.

Size yavrusunun fevkalade güzel, zarif, oyuncaklı ve tuhaf olduğu bir hayvandan daha bahsedeceğim: eminim ki hatırınızdan geçirmemişsinizdir: Kaplumbağa! Yazık ki, onu çok defa içi boşalmış, kurumuş bir halde görebiliriz. Fakat, benim gibi bahçesinde canlı olarak seyredebilenler tabiatın cidden özenip bezenip yarattığı bu canlı biblonun ne kadar sanatkârane yapılmış, dahiyane bir kapris eseri olduğunu tasdik ederler.

Yavrularını bahara doğru hayata eriştiren mahlukata biraz da gıpta ile bakmak iktiza etmez[1] mi? Keşke insanlar da yavrularını pek sıcak yahut pek soğuk mevsimlerde doğurmak suretiyle oldukça mühim ve çocuk hayatı üzerinde tesirli zorluklarla karşılaşmasalar...

---

1 iktiza etmek: gerekmek

Yaz Sebzeleri - Yaz Yemekleri

Domatesle patlıcanı kaldırınız, –vezinle kafiyeden mahrum şiirler gibi– yaz yemekleri ne kadar yavan kalır! Domates vezin, patlıcan kafiyedir. Zaten dikkat ediniz, iyi aşçılar, erkek aşçıları yemeklerin şeklinde eski şairlere benzerler; sıra, dizi, tenasüp, hülasa mimarıyla ehemmiyet verirler. Mesela, bunların yaptıkları bamya, öyle, lüzucetli[1] su içinde –torpillenmiş gemi tayfası gibi– kafaları dışarıda, canbur cunbur yüzmez. Kuşhaneye gayet itina ve ihtimamla dizilmiş, tabağa ters çevrilmiş, bir kubbe manzarası arz etmiştir; domatesler bu kubbeye kırmızı kadifeleriyle ve soğanlar da beyaz gezileriyle bir şenlik günü manzarası verirler. İnsan, kaşığı daldırmadan evvel o altın yaldızlı, sapasağlam sanatlı ve değerli binaya bakakalır ve eski bir imarethaneyi yıkmaya hazırlanan belediye mühendisi gibi düşünceye dalar!

Geçenlerde bir gazete, merhum Zaro Ağa'nın gençliğinden, yani en aşağı yüz şu kadar seneden beri domates suyu içtiğini yazmıştı; doğru değildir. Zira bu mübarek sebzemeyve, memleketimiz için pek yeni bir mahsuldür; Sultan Aziz devrinde tahammüm etmiştir. Hatta ilk ismi "frenkel-

---

1 lüzucetli: yapışkanlık

ması" idi; sokaklarda öyle satılırdı; alıcısı da azdı Zaro Ağa domates suyuna, olsa olsa seksen yaşından sonra başlamıştır; bununla beraber yine de yetmiş yıl kadar içmiş demektir!

Şimdi binbir hassasını durmadan övdükleri domatesin "kum yapar, böbrekleri yorar" nazariyesiyle gözden düştüğü zamanı iyice hatırlarım. Hatta bazı evlerde aşçıbaşıya ikide bir haber salınırdı: "Yemeklere fazla domates koymasın!" Çiğini meyve gibi soyup yiyenler, çocuklarının önüne koyanlar yoktu; köylü ve rençbere de şaşar ve acırdık: "Domatesi tuza banıp katık yapıyorlar. Zavallılar!"

*

Bugün, eski Frenk elması –vitamin ve kalori itibarıyla– çocukluğumdaki kuvvet ilaçlarından maruf "Pink hapları" nı, "Kina Laroş"u, halis Morina balık yağını geride bıraktı; köylü ve çoban dağarcığından müteahhit sofrasına kuruldu; ucuzluğuna rağmen havyar itibarı kazandı. Bakalım, tıp alemi ne zaman ve ne sebeple yine ona "Tu! Kaka!" diyecek, tekrar afaroz edecek?

Pirinci az, helmeli ve rengi berrak kırmızı olmak şartıyla domates plakisini severim. Pek basit görünen bu yemeği herkes muvaffakiyetle pişiremez. Ne sulu, ne koyu; ne ezik, ne diri, tam kıvamında ve kararında yapmak bir marifettir; salçası, kaşıkta erimiş akik gibi durmalıdır. Ev kadınlarının pişirdikleri taze domatesli pilav da, yarı ezik olmakla beraber fazla enfestir.

Zaten domates, yemeklerin yüzüne bir nevi makyaj yapar; yaz sebzelerinin ruju, allığıdır. Onu hazfettiniz mi nice

aşifte, koket yemek çehrelerinin tabakta beti benzi atmış, tuvaleti bozulmuş, cazibe ve taraveti eksilmiş olur. Fakat bu, öyle bir kremdir ki, yalnız renk vermez: tat da ekler. Keşke kadın rujlarına da –sade gözün değil– dil ile damağın da hoşlanacağı bir şey bir lezzet ilave edilebilse... Faraza dudak dokununca mayonez tadı alınan bir krem, bilhassa kır gezintilerinde ve plajlarda, açık hava ile deniz banyosundan iştah fazla açılacağı için hiç de fena kaçmaz. Ya ağaç çileği şurubu veya frenküzümü reçeli tadında olur, içki sevenlere bir miktar viski ve eski konyak lezzeti verirse daha âlâ, daha kibar!

*

Yaz yemeklerinin şahı patlıcandır.

Denebilir ki patlıcan ev inşaatında çimento ne rol oynarsa bizim yaz soframızda o derece mühim, esaslı bir vazife görür. Patlıcansız bir yaz mutfağının çevir kapısını... Memleketimizde yaz, biraz da patlıcan kızartması kokusudur; öğle üzeri veya akşama yakın, mahalleler arasında geçerken genzinize dokunup bütün iştah damarlarınızı harekete getiren, midenizde dolmak bilmeyen bir girdap açıldığı zehabını veren o sıcak ve demokrat rayiha!

Tevfik Fikret devrinde şiir, realist olsaydı bu büyük şair mevsim tasvirlerinde yazı anlatırken yalnız sıcaktan ve terden bahsetmez, tablosunu cidden dokunaklı yapmak için patlıcan tavası kokusuna da yer verirdi. Bu iş yenilerin vezinsiz ve kafiyesiz tekerlemelerine kaldı:

Cemiyet;
Sen de doğranacaksın
Ve tuzlanacaksın.
Kızgın yağda
İnsafsızca,
Sen de harcanacaksın!
Dumanın başında aşkın.
Patlıcan tavası,
Patlıcan kafalı!

Şüphe yok ki –Ermeni şivesiyle "Patlıcan tavası", fakat İstanbullu Türk ağzıyla "Patlıcan kızartması" dediğimiz– bu lezzetli yemek, yine edebi tabirle bir "sehli mümteni[1]"dir. Lakin sıcak sıcak, diri diri yenilirse... Öyle, lokantalarda âdet olduğu üzere, saatlerce evvel tavadan alınmış, tabakta ve camekânda pörsümüş, ölmüş olanının ne tadına, ne de yoğurttan düzgün sürünmüş buruşuk, gevşemiş kocakarı yüzüne bakarım. Tavadan çıkar çıkmaz, kızgın yağ henüz cildinin üzerinde habbelenir ve fışırdarken yenirse, zaten, yoğurda ihtiyacı yoktur. Kendine has, yarı mantar, yarı dana külbastısı o güzel kokusunu ve lezzetini yoğurtla bozmak, sarmısakla kapatmak reva mıdır?

Külde pişmiş patlıcanı şu tarzda yerim: Ateşten, olduğu gibi kabuğuyla önüme getirirler; bıçakla ortasından boylu boyuna yarar, sırtı altına gelmek şartıyla tabağa bütün heyetiyle sererim; üzerine tuz, karabiber ve zeytinyağı... –Biber, küçük sofra değirmeniyle taze taze, iri kıyım öğütülmüş ol-

1 sehli mümteni: kolay ve sade göründüğü halde bulunup söylenmesi ve taklidi zor olan söz

malıdır. Durmuş toz biber, lezzetinden ve rayihasından yüzde doksan kaybeder– İşte güzel, ılık, çeşnili, iştah verici dumanı, buğuyu o zaman görünüz! Evvela onu iyice koklarım; sonra çatalı yan tutarak başların sıyırmaya... İç, kabuktan kolayca ayrılır ve geriye yalnız bir zar kalır.

Kızartmadan başka patlıcanın kaç çeşit yemeği vardır? Dolması, karnıyarığı, oturtması, silkmesi, musakkası, salatası, beğendisi, bayıldısı, pilavı, ciğerlisi, çöp kebaplısı, böreği, hatta –benden pas– reçeli ve tatlısı... Galiba bir dondurması yok!

Beğendi –ister hünkâr, ister millet beğendi densin– yaz yemeklerimizin başında gelir; ama lokantalarda yapılanların çoğu uydurmadır; patlıcan ezmesinin üstüne bir miktar tas kebabı koyup verirler. Hakiki beğendinin eti, aynı kapta bir müddet, beraber kaynamalıdır; ezmesi de patlıcanın kendi lezzetini bastıracak derecede unlu, ince ve muhakkak surette bembeyaz olmamalıdır. Ev, daha doğrusu hanım beğendisini tercih ederim; içine sütle beraber rendelenmiş kaşar peyniri de katılmış ise...

Bayıldı –ister imam bayılsın, ister cemaat– güzel bir yemek ise de yağda kızartılıp ot minder doldurur gibi içi tıka basa soğanla şişirilmişi pek ağırdır; benim midemi bile kaynatır. Onun bir de hafifi, yanmamış yağla yapılmışı vardır; ilik gibi nefis olur.

*

Kabak, cennet taamıymış... Anlaşılan cennet birazcık da nekahethaneye benziyor; zira kabaktan mükemmel perhiz ve hasta yemeği olamaz. Mamafih cennete atfen bahsettiği-

miz kabak hangi kabaktır? İnsan oraya ancak sakız kabağını yaraştırıyor; asma kabağı manzarayı bozar; putperestliğin bir nevini de hatıra getirir! Helvacı kabağı fazla kabadır; bal kabağı ise –içinde bulunanlara dünya yüzünde geçirdikleri dar ve mahrumiyetli hayattan dolayı bir tariz ve kinaye yerine geçer korkusuyla– hiç de yaraşık almaz!

Kabak dolması, şekline rağmen dolmaların en hafifidir; bayıldısı da patlıcanınkinden çok naziktir; kızartması bir tülbentle kurulanıp suluca una iyice bulanarak harlı ateş üzerindeki yağda maharetle çevrilirse puf böreği gibi kabarır, yemesine doyulmaz. Ama bunu kaç kişi vardır yapacak? Basit görünen yemekler, hatta rafadan yumurta ve omlet, sanıldığından fazla meleke ve idrak, daha doğrusu fıtri[1] kabiliyet istidat ister.

*

Barbunya fasulyesini hepimiz severiz; fakat buna çocuklar bayılır. Çocuk gözü börülcenin siyah noktalı karınları ile barbunyanın somaki mermer taklidi menevişlerinden zevk alır. Barbunya fasulyesi, fasulyelerin Kızılderilisi, Amerika Hintlisidir. Kabağın cennet taamı olup olmadığını bilemem; kurufasulyenin ise dünya nimeti olduğundan şüphe yoktur. "Kaşık atmak" tabiri, hepsinden fazla kurufasulye ile pilav hakkında icat edilmiştir. Hakiki İstanbul çocuğu, o ikisini değme itinalı yemeklerden, baklava ve börekten, hatta mayonezli levrekle alamerikan istakozdan üstün tutar. Öbürleri hep çerez kabilindendir, fasulye ile pilavdır ki, bi-

1 fıtri: doğuştan

ze, sonunda, tam tok karınla bir "çok şükür, elhamdülillah!" dedirtir.

*

Yaz türlüsü güveçte ve piliçle yapılmış olursa ahsendir[1]; bütün marifet içindeki sebzelerin dağılmamış, ezik hale gelmemiş olmasında... Bamyasına bilhassa dikkat lazım. Bamya pek sevimlidir, bana çevik, zeki, haşarı bir mahluk tesiri yapar; bu itibarla, adeta, zervevatların keçisidir. Acaba şimdikilerden "aside"yi bilen, yiyen var mı? Onu eski zamanda zenci dadılar yaparlardı, halis muhlis Senegal yemeği idi. Pirinç kaynatılır, *keşkek* gibi dövülür, bir hamur yapılır, gayet çok biberle pişmiş doğrama bamyanın etrafına fırdolayı çevrilirdi. Kaşıkla içine dalar, bir miktar pastasından da koparak gözlerinizden yaş gele gele yerdiniz. Evvela bir ağız işkencesine benzerdi ama gitgide bu işkenceden öyle acayip, dayanılmaz ve doyulmaz bir zevk alırdınız ki, keyfinizden ağzınız kulaklarınıza varırdı; "Bittim," der, yine kaşığı sahana koştururdunuz.

"Asidenin zıddı, panzehiri yine bir yabancı yemektir. Beyaz Arapların "müluhiye", bizim "mühliye" dediğimiz yumuşak, melhem kadar okşayıcı hoş sebze... Onu tavukla pişirirler; ama bizde Mısır usulü, soğanlı ve şatafatlısı makbul değildir; basit ve nefis, semizotu tarzında yapılmasını severler. Yerken dil, damak, boğaz, gırtlak, mide ve barsak sanki, hep birden size şükran ve teşekkürlerini bildirirler ve ömrünüze dua ederler. Yalnız kendiniz değil, bütün azanız oh çeker.

---

1 ahsen: çok güzel, en güzel

Sonbaharı Pek Severim

Fakat eski şairlerle âşıklar gibi "tabiat melale büründü, yapraklar aheste âheste dökülüyor, gök için için ağlıyor, dul kadın mezar başında hıçkırıyor, sevgilim dere kenarında öksürüyor" diye mi? Ne münasebet!

Ben ağlamış suratlı ne insan, ne mevsim, ne manzara severim. Hem sonbahar hiç de şairlerin gördüğü gibi dertli ve dermansız, benzi uçuk ve ciğeri iltihaplı, elem ve ölüm düşündürücü değildir. Bilakis her mevsimden fazla gösterişli, şaşaalı, sıhhatte ve iştah açıcıdır; daha doğrusu kızıl elma yanaklı, kırmızı biber dudaklı, sert ayva göğüslü, diri kestane etli ve kara üzüm gözleri Allah'tan pırıl pırıl, kasımpatı saçları fıtretten bukle bukle, sağlam, dinç bir güzelliktedir. Kırağı yemiş ve ayaza dayanmış, serin, kütür kütür, bir güzellik... Elvan akide şekeri kadar yüze gülen ve dişe dokunan bir ışıklı gevreklik! Sonbahar renkli meyve, renkli gurup ve renkleşen ormanlar, sular, bulutlar mevsimidir.

Sonbaharı, evvela, lodos guruplarından dolayı beğenirim, beklerim.

İstanbul'un lodos gurupları eleğimsağmaların süslenip püslenip, uzun etekli elbiselerini giyerek geldikleri bir randevu yeridir. Orada dünyanın en baygın ve uçucu veya en

coşkun çılgın renklerini, sarmaş dolaş, alt alta, üst üste, birbirlerine sokulup kucaklarında erirken, kızartır, buğulanırken, renkten renge girer, süzülüp serpilirken görebilirsiniz. Bakarsınız, göğün bir tarafına hafif dumanlı bir mürdümeriği morluğu sürülmüştür; bu morluk gittikçe açılır, şekerci camekânlarında, elektrik ışığına tutulmuş kavanozlardaki reçeller gibi, adeta, çekirdeklerini gösterecek kadar şeffaflaşır, ayrıca rayihalı bir şurup içinde yüzüyor hissini verir. Karşısında yutkunmayanlara, parmaklarını bandırıp ağızlarına götürmek arzusuna kapılmayanlara şaşacağım gelir.

Bazen ise ufuk, baştan başa bir lohusa şerbeti kızıllığındadır; sıcaktır, dumanlıdır, karanfil kokulu iç ısıtıcıdır. Havada yeni doğmuş gibi çocuk odası mahremiyeti sezersiniz. Tabiidir ki, bu odanın havasını hepiniz bilir, hatırlarsınız. Çöreotu, anason, üzerlik, meme başında veya çocuk dudağında kalan bir damla tomurcuklanmış süt, yaş tülbent, mangal ve güğüm gibi bir sürü ufak tefek şeylerin birleşmesinden hasıl olan ve bana, nedense, Hindistan'ı, Çin'i düşündüren koku...

Sonbahar guruplarında her rengi, en koyusundan en uçuğuna kadar bulursunuz. Şamfıstığının biraz da boyalı kalem içine benzeyen yumuşak, hamurlu filizliğiyle çağla bademinin tüylü yeşilliğine, tatlı limanların cilalı sarısından mısır püsküllerinin beyaza yakın sarışınlığına, sonra bir demirci ocağının göbeğinden tutuşmuş, etrafı siyah katmerli derin kızıllığına kadar, hepsini... Tatlı limonun kabuğu, kabukların, fikrimce, en nazlısıdır, mesamatı[1] görünen gergin, taze

---

1 mesamat: gözenekler

bir cilttir, deridir, biraz sıkınca bu derinin üzerine, benek benek, ancak çocuk dudaklarının üstünde görebileceğimiz parlak ter damlaları dizilir, baygın bir rayiha da serperek...

Bu mevsimde akşamların üzerimize renkli cibinlik gibi hafif ve okşayıcı bir iniş, bizi incitmeden etrafımıza bir sarılışı vardır. Günler kısalmış, yorucu olmaktan kurtulmuştur; güneş, eşyanın sırtına ketentohumu lapası gibi ateşi ciğerine işleyerek yapışmaz; ılık suya batmış tülbent hafifliği ve okşayışıyla sarılır. Işık, göz yakan keskin sirkeliğini kaybetmiştir; artık bu sarıya bakan ziyada, yumurta, zeytinyağı, limon karışmış, kremleşmiş bir mayonez yumuşaklığı bulurum ve tıpkı bir levrek tabağı gibi okşayıcı bir örtüşle sarıp sarmaladığını görürüm...

Sonbahar daha ziyade kırmızı renk mevsimidir. Köyler civarından geçiniz: Kırmızı biber dizileri, bir şenlik gecesi hazırlığını düşündürür. Dükkânlara bakınız: Pastırmalar, parlak kâğıtlar altında ocaktan çekilmiş birer iri odun parçası gibi için için ateşlidir, yere vursanız etrafa alev ve kıvılcım saçacak sanırsınız.

Toparlak turplar, ham üvezler, koca yemişleri, elmalar da salamandıra sobalarından kürek kürek alınıp raflara dizilmiş, sepetlere yerleştirilmiş kor haline gelmiş antrasit parçalarına benzer. Nihayet yapraklar da kızarır, sanki, geceleyin, üzerlerine bir renkli yağmur çiselemiştir.

Ayrıca hoşlandığım bir nokta: Herkesin ağzında artık kuru hamur külahlı bir dondurma parçası yoktur, pastacılara girdiğim vakit kadın, erkek, bütün halkı yaralı veya pireli kedi hırsıyla sert sert, törpüleye törpüleye bir şey yalar vaziyette bulmam.

Sonbahar bir *evcileşme*, ehlileşme zamanıdır; gözlerimizi yuvalarımıza, köşelerimize çeviririz, dam altlarından hazzetmeye, serserilikten, başıboş gezişten kurtulmaya başlarız. Kadın, yazın gördüğümüz çekirge sıçrayışından ve kadit bacaklı haşarat çıplaklığından vazgeçmiştir; daha analaşmış, daha hanımlaşmıştır. Sokakta rast geldiğim zaman bana onların çoğu, biraz evvel ayva reçeli kaynatmışlardı gibi gelir, hâlâ saçlarında bu meyvenin buğusundan sinmiş baygın bir rayiha gizlidir sanırım; dudak boyalarında yaptıkları ayva murabbasından tattıkları sırada sürünüp kalmış ılık ve pelteli usarenin rengi ve çeşnisi saklıdır vehmine kapılırım, hayalimden zevk alırım.

Kavun asıl bu mesimde ballanır, kehribar adında bir meyve varmış da onun reçeliymiş gibi etinde ancak ağızlık ve tesbih tanelerinde gördüğümüz lezzetli kelimesiyle anlatılabilecek bir şeffaflık vardır; sularını taşıra taşıra kaşıkla yemesine bayılırım; karpuz ise sonbaharda kibarlaşır; çiğ kırmızılıktan vazgeçmiştir, uçuk pembe, mütevazı, nazenin bir renk bağlamıştır.

Krizantemlerde herkes bir melal sezer; bana öyle görünmez. Bu çiçekler, ilk mektep çağına ermiş, kız çocuklarımızın sevimli başları, gür saçlarıdır. Birer kurdelası fiyongosu eksiktir; sanırım ki, şöyle aralarını ayırsam altında şen ve masum çehrelerini bulacağım; bana "ce!" diyecekler, gülecekler.

Bilmem ki neden, yaprakların dökülmesine karşı çoğu adam fazla hassastır, etrafımızı saran felaketli her şeyi bırakırız da yaprak dökümünden içlenir, şairleşir, ölümü, hiçliği *zeval* ve *fena*yı hep ona bakarak düşünür, onunla filozoflaşı-

rız. Bir zamanlar yaprak dökümü mevsimine temas etmeyen edebiyat, edebiyat sayılmazdı. Muhakkak, eserin bir yerinde güz, daha tipik ismiyle *hazan*, tasvirleri yapılır, yaprakların sararıp solarak, titreşerek, çırpınarak yere nasıl düştükleri uzun uzun anlatılır; hiçbir münasebeti, manası olmadığı halde o meşe ve çınar süprüntüleri kendi hayatımıza benzetilir, her yaprağın arkasından bir gözyaşı dökülürdü.

Halbuki fikrimce, yaprak dökümü eğlenceli, ferah verici, yeni ve taze hayatı düşündürücü bir manzaradır.

Ben asıl servi gibi, mazı gibi, taflan gibi yaprak dökmeyen ağaçlar karşısında kara, monoton hayatlarını düşünerek kasvet duyarım. Bunlar ağaçların kalem efendileridir; ömürleri hep bir renkte, değişmeden, yenilenmeden, çiçeksiz ve kapanık, asık suratlı, usanç içinde geçer.

Öbürleri ise, başlarındaki yaşlı ve çürük fazlalığı sevine sevine atarlar. Her dal bana, fırlattığı soluk yaprağın arkasından, hastalıklı ve acuze, bir sırnaşık kadından kurtulmuş gibi, "Oh, hele şükür, bunu da atlattım; bahara yenisi, tazesi, çiçeklisi gelecek!" diyor ve ümit içinde, kıs kıs gülüyor gibi gelir. Derisi katılaşmış, damarları sertleşmiş, o kart, egzamalı yapraklardan kurtuluşun bir saadet olduğunu ve terütazesine kavuşmanın o ağaca nasıl bir gençlik, dinçlik verebileceğini niçin düşünmeyiz, bilmem!

Hem karakışta, karları sırtına alıp tir tir titreteceğine, çile çekeceğine bu yaprakların, daha evvel, ılık toprağa karışıp ağacına gübre olması tabiatın lüzumsuz hassasiyete kapılmadan yaptığı akıllıca işlerden biridir. Sonra, doğrusunu isterseniz, bir sonbahar ormanı, düz yeşillikteki yaz ormanından daha şenliklidir; her yaprağın içinde ayrı renkte bir

minimini ampul yanıyormuş kadar manzara elvan ışıklıdır. Yapraklar daha artisçe kesilmiş ve boyanmış konfetilerdir. Biz, ağaçlar arasında dans eden orman perilerini göremeyiz, ama onlar ağaçlara ayandırlar. Çıplak bedenlerine dokunan konfetiler altında ürperip gizlice gülüşürler.

Hülasa sonbahar, tatlı ışıklı, tatlı kararetli, tatlı bir renk içinde bir hoş manzaralı mevsimdir; tozsuz ve tersizdir. Kedilerin tüyleri parlamaya, fosforlaşmaya başlamıştır; ilk serinlik köpeklerin dilini içeri çeker ve rampa çıkan lokomotif taklidinden onları kurtarır.

İstanbul'da, akşamüzerleri, sonbaharın oldukça kaba, oldukça dumanlı, kendine has bir kokusu vardır: Tavada cızırdayan palamut kokusu... Ayrıca yine böyle, hususi manzaralarını da biliriz. Bıldırcından dönen yorgun, argın bir boş çantalı avcı ve karnı karnına yapışmış, geride kalmış kuyruğu düşük köpeği... Bu köpek, güneşe uzanıp uyuklayan kedilere, av köpeği olarak yaratıldığına nadim bir bakışla göz atıp başını "lâhavle" der gibi sallayarak geçer... Yahut bana böyle görünür.

Sonbahar sokaklarının bir sesini de kaydedelim: Hindi sürülerinin, hep bir arada, her ağızdan makara gibi söylenerek geçişleri, yakınlaşıp, uzaklaşan tek ahenkli o "gulu gulu" sağanağı... Bu geçiş ve bu seskaril bilmem, bana hamandan boşanan kadınların, su kıtlığından şikâyet için cumhur cemaat yaptıkları bir sokak nümayişini düşündürür... Ömrümde böyle bir vaka görmediğim ve işitmediğim halde!

Sonbahar bir asma, ilmiğe geçirme, ipe takıp sallandırma mevsimidir.

Sakın bunu fena manaya almayınız, demek istiyorum ki, bu mevsimde kırmızı biber ve sucuk ipe dizilir pastırma ilmiğe geçirilir, üvez ve ayva hevenk yapılıp çardağa, tavana asılır bu suretle şurada burada, renk renk, şekil şekil, iştah verici yiyecek askılarına rast gelinir. Ayrıca naftalinli sandıklardan çıkarılan kışlık elbiseler, mantolar ve kürkler de havalandırılmak için balkonlara asılmıştır, her tarafta bir sallandırma faaliyeti göze çarpar. En büyük bayramımız da yine bu mevsime tesadüf ettiği için şehirler bayraklarla donanır, bayrakların kırmızılı beyazlı dalgalanmaları sonbaharın renk cümbüşünü bir kat daha arttırır ve benim sonbaharda keyiflenmeme hak kazandırır.

Ha, bakınız, lakırdı ve saniha bolluğunda, bu defa harpten, darptan bahsi unutuverdim. Zannederim ki iyi ettim.

Beş, on dakika için size de unutturabildimse bahtiyarım, bahtiyarsınız.

Hayvan Sevgisi, İnsan Çilesi

Gazetelerden birinde gözüme çift sütun üzerine kalın çerçeve içinde dizilmiş koskoca başlıklı uzun bir ilan ilişti: Siyaha yakın koyu tekir renkte, yeşil gözlü, çenesindeki şiş sebebiyle ağzının bir tarafı azıcık açık duran, tüyü Ankara cinsi bir kedi kaybolmuş; bulup getiren, yahut yerini haber veren ziyadesiyle memnun edilecekmiş. Ha, unutmayalım, kedinin adı da Beşir'miş!

Yine ilanın bildirdiğine göre Beşir, bilmem hangi gün saat bilmem kaçta köprünün ada iskelesinde sırra kadem basmış. Anlaşılan yazlığa gidilirken sepeti örten bezleri sıyırmış, atlamış ve kalabalık arasında gözden nihan olmuş, vah vah! Sahiplerinin yazlığa taşınma keyfini burunlarından getirdiği gibi lüzumsuz bir ürkme, yadırgama yüzünden kendi rahatına da kıymış. O gece, ilk defa, sokakta aç ve yabancı kalan nazlı kediciğe acıdığım kadar kedilerinin nerelerde, ne sefil mahallelerde acı acı miyavlayarak ve kuytu kovuklar, izbe delikler arayarak korka korka dolaştığını düşünüp uykuları kaçan ve yas tutan sahiplerini düşünmedim değil...

Düşündüğüm bir nokta da şu oldu: İnsanlar, hayvan sevgisi yüzünden az çile çekmezler, bu çile en küçük yaşımızdan başlar. Fikrimi çocukluğuma doğru geri çevirince

benim de –sizler gibi– kaybolan bir kedi, doğururken ölen bir köpek, kafesinden uçup giden bir kanarya, kesilen bir kuzu derdiyle gözyaşları döktüğümü, daha dünkü kederlerdenmişçesine bütün hüznüyle hatırladım; hepsinin adları, şekilleri, kendilerine mahsus halleri de gözümün önünde canlanır. Hatta tuhafı, bize emekleri geçmiş, beşiğimizi sallayıp bezlerimizi yıkamış, kundaklarımızı kucaklarında gezdirip yıllarca huysuzluklarımıza katlanmış hizmetçi, dadı, sütnine gibi hayırlı insanlardan, cinsdaşlarımızdan fazla onlar, bir Sarman, bir Fındık, bir Boncuk veya bir Karagöz sevgisi yüreklerimizde iz bırakmıştır!

*

Geçen gün karşılaştığım ahbap bir bayanı –belli etmemeye çalıştığı halde– kederli gördüğümden sebebini sormak lüzumunu duydum. Odada başıboş gezen ve omuzdan omuza konup ağızdan kuş yemi yiyen marifetli kanaryası birdenbire kayboluvermiş... Aklı, fikri hep ondaymış; gece rüyalarına, gündüz hulyalarına giriyormuş! Yine son günlerdeydi, ziyaretime gelen bir dostum, hüzünlü sesle, melul melul bana, bir hafta sancı çektikten sonra doğuramadığı için hayvan hastanesine götürdüğü kedisinden bahsetti ve haber almak için telefonuma koştu. Cevap müthişti: Fennin bütün icaplarına, icatlarına ve her türlü tedaviye rağmen "Maviş"i kurtarmak mümkün olamamıştı.

Karşılıklı oturduk, matemini tuttuk... Hem de şu zamanda!

Şu zaman ki –uzun uzun anlatmaya ne hacet– Avru-

pa'nın tepesine inen her bomba Terkos Gölü genişliğinde ve derinliğinde yer açıyor, mahalleler çökertiyor; yalnız Yunanistan'da açlıktan günde 600 kişi ölüyor; Afrika çöllerine sıra sıra ekilen mezar bahçeleriyle bambaşka bir mamuriyet götürülmüştür. Atlantik ve Pasifik diplerinde korkunç şekilli balıklara çelikten yüz binlerce saray hediyesi için girişilen yarış henüz hızını kaybetmemiştir.

... ve daha müthiş tifüs yakamıza yapışmamışsa bile bit resmi gazetelerin ilk sayfalarında, meşhur simalar arasında yer almıştır!

*

Güç olan cihet, ölen veya elden ele giden hayvanın yalnız yasını çekmek değildir; dirisiyle uğraşmaktır. Mesela apartmanlarda köpek, hele kurt köpeği beslemenin ne demek olduğunu bir düşününüz! Hayvan biteviye telaş, yahut bezginlik halindedir. Dışarı çıkmak için uzun uzadıya çırpınır, ümidi kesince de bir yana kıvrılır, mahkûm bakışı verdiği gözlerini yumar, beton duvarları yerle bir edip kırlara yol açacak büyük inkılap rüyasına dalar.

Havlayarak komşuları rahatsız etmesi, kapıyı açık bulunca fırlayıp merdivende çocukları korkutması, tırnaklarıyla her tarafı didiklemesi, günde birkaç kere sokağa çıkarılarak başında durulup beklenmesi gibi ne münasebetsizlikleri ve ne münasebetsiz yorgunlukları vardır.

Dişi kedi doğurur; erkek kedi –mevsimi gelince– başını alır, gider. Gidemezse bed bed bağırır, kötü kötü kokar. Hele bu hayvanın yumuşak, tahta ve kadifemsi kumaş üzerinde, yüzünüze baka baka, insafsızca tırnak bilemesi ve mart

gezintilerinden kir pas, yara bere içinde dönüp baş köşeye kıvrılarak halsiz ve mecalsiz, ölü gibi uyuması sayılı kusurlarından ve sinire dokunan kötü huylarından birkaçıdır.

Zaten dünya edebiyatına kedi ile köpeğin medih[1] ve zemmi[2] hakkında katılan kitaplar büyük bir yekûn tutar. Bunlar arasında Octave Mirbeau'nun insanları şiddetle hicvédip köpeği öven *Dingo*'su –Dingo'nun ziyankârlığı yüzünden çektiği tatlı eziyetlerin tasviri itibarıyla de– bir şaheserdir.

*

Gönül avutmak, bir tarafa sevgisini derlemek ihtiyacını cansızlarla sağlamak hem mümkün, hem de daha rahattır. Şu aralık, mevsim icabı kuş kafesleri, kedi sepetleri, kucakta veya zincirde köpeklerle yazlığa taşınanlara acıyarak bakmaktan kendimi alamıyorum. Gidilen yerde, her işten önce düşünülecek mesele bunlara, asılacak, kapanacak veya barındırılacak yer bulmak, hemen karınlarını doyurmaktır. Kaçmaları, birbirlerine saldırmaları, bir kazaya uğramaları ihtimaliyle helecanlara düşmek de cabası!

Ben insancıl hayvanları pek sevmekle beraber bütün bunların verdikleri zevke uymayacak şekilde ufak tefek, fakat ardı arası kesilmeyen üzüntülerle fikrimizi yorduklarına, sandığımızdan fazla bize yük olduklarına inanırım.

Hatta kârlı, verimli, aile iktisadına uygundur diye evde kümes hayvanları yetiştirmeyi de hoş bulanlardan değilim. Aylarca emek verir, kuluçka yatırır, civciv çıkarır, cins tavuk-

1 medih: övme
2 zem: kötüleme

ları, süslü horozlarıyla tam sürüyü kurarız, bir sabah bakarız ki hepsinin kanları emilmiş cesetleri yerde yatıyor. Bir tek sansar o katliamı yapmaya, yahut bir tavuk kolerası bütün kümesi silip süpürmeye yeter.

Zaten mahkeme ve zabıta haberlerini gözden geçirirseniz anlarsınız ki kedi, köpek, tavuk, keçi yüzünden mahallelerde kavgalar, dövüşmeler olmakta, bazı kere kanlı vakalar bile çıkmaktadır. Karı koca geçimsizlikleri üzerinde de bunların tesiri görülür. Yalnız kenar mahallelerde değil, şimdi lüks apartmanlarda bile kurt köpekleri ara sıra kalantor kiracıları karakollara kadar götürmeye sebep olmaktadır. Şehir içinde tavuk besleme merakı çocuklara mahsus bir cins hırsızlığa da yol açar; büyük hırsızlar çok kere komşu kümesinden tavuk çalarak mesleğe girmişlerdir. Belki yarının katilleri de ilk silah olan çakılarını çocukken böyle bir tavuk, kedi, köpek kavgasında kullanmışlardır!

Rahatını bilen adam –biraz kuru hayat sürmekle beraber– gemiyi duvarda, suyu bardakta, tavuğu dükkânda gören, kedi ile köpeği akraba evinde seven ve kanaryayı da komşusunda dinleyendir!

SON

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Memleket Hikâyeleri

2- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

19- Yüzen Bahçe

Refik Halid Karay'a Dair Bir İnceleme

Refik Halid Karay – Ankara

Hazırlayan: Ali Birinci

Refik Halid Karay

Makyajlı Kadın

"Koyda sabah oluyordu. Sular demin mürdümeriği rengindeydi; şimdi çağlabademi gibi, tüylü ve buzlu bir yeşile boyandılar, daha sonra gökyakutun, en soğukta bile iç hararetini muhafaza ettiği sanılan ve mavi bir kan damlasını andıran ılık rengini aldılar; bundan da vazgeçtiler, zannettim ki, bir çam ormanı, yan yatmış, bilmediğim bir tesirle fıkırdayarak eriyor: 'Anladım,' dedim, 'tabiat kullanacağı boyaların tecrübelerini burada yapıyor. Hilkatin laboratuvarındayım!'

Dalgalar hışıldadılar, sözümü alkışladılar."

Tek baskısı 1943 yılında gerçekleşen *Makyajlı Kadın* yıllar sonra okurla tekrar buluşuyor! Refik Halid Karay, birbirinden bağımsız yazılardan oluşan *Makyajlı Kadın*'da, İstanbul, insanlık halleri, aşk, güzellik, sanat, yeme-içme, dalkavukluk, giyim kuşam gibi temaları ele alıyor. Türkçeyi kullanmadaki ustalığı, özgün tasvirleri, detaylarda yakaladığı zenginlik ile okuyucuyu, ilginç portreler, fikirler ve mekânlar arasında pek keyifli bir gezintiye çıkarıyor.

ISBN 978-975-10-3086-3
9 789751 030863

